

Ministerul Educației și Tineretului al Republicii Moldova
Universitatea de Stat „Alec Russo”, Bălți
Facultatea Pedagogie, Psihologie și Asistență Socială

Elena Zolotariov, dr., conf. univ.
Maria Mihailov, lector superior

EDUCAȚIA: TEORIE ȘI METODĂ

Curs universitar

Bălți, 2007

Cuprins

Capitolul I. Educația ca fenomen social și pedagogic	
1. Educația și funcțiile ei	
2. Educația și socializarea. Educația și instruirea	
3. Concepțiile generale ale educației	
Capitolul II. Educația ca proces pedagogic	
1. Procesul educației: particularități semnificative	
2. Legitățile procesului de educație	
3. Principiile educației	
Capitolul III. Perceperea omului și construirea procesului educativ	
1. Parametrii de om, integritatea și ierarhia lor	
2. Educația orientată spre personalitate: repere conceptuale	
3. Strategii de realizare a educației orientate spre personalitate	
Capitolul IV. Problematika scopurilor educației	
1. Cu privire la semnificația scopurilor educative	
2. Considerații generale cu privire la stabilirea scopurilor educative	
3. Scopurile educative în societatea valoric instabilă	
Capitolul V. Metodele și mijloacele educației	
1. Modalitățile de influență educativă: precizări conceptuale	
2. Cu privire la clasificarea metodelor de educație	
3. Caracteristica metodelor de educație	
4. Mijloacele educației	
Capitolul VI. Conținutul educației	
1. Problema conținutului educației	
2. Educația intelectuală	
3. Educația morală	
4. Educația patriotico-civică.....	
5. Educația pentru cultura sexualității	
6. Educația estetică	
7. Educația psiho-fizică	
8. Educația tehnologică	
Capitolul VII. Conținuturi noi ale educației: “Noile educații”	
1. Problematika lumii contemporane și “răspunsurile” educației	
2. Educația ecologică	
3. Educația pentru pace și cooperare	
4. Educația pentru democrație și drepturile omului	
5. Educația pentru comunicare și mass-media	
6. Modalități practice de introducere a “noilor educații” în conținutul învățământului	
Capitolul VIII. Formele muncii educative	
1. Formele de organizare a activității educative: repere conceptuale	
2. Lecția și ora clasei – forme specifice de organizare de muncă educative	
3. Diversitatea formelor de organizare a educației: sugestii aplicative	
Capitolul IX. Dimensiunea tehnologică a educației	
1. Tehnologia pedagogică: accente conceptuale	
2. Ciclul tehnologic al muncii educative	
3. Modelarea activităților educative	
4. Sistema educațională a școlii	

Capitolul I. EDUCAȚIA CA FENOMEN SOCIAL ȘI PEDAGOGIC

1. Educația și funcțiile ei
2. Educația și socializarea. Educația și instruirea
3. Concepțiile generale ale educației

Noțiunile cheie: educație, socializare, educație autoritară, pedagogie umanistă.

1. Educația și funcțiile ei

Educația pentru toate timpurile și pentru toate popoarele constituie cel mai important fenomen al vieții spirituale a societății. Fără educație este de neconceput viața societății umane, or semnificația ei este transmiterea cunoștințelor acumulate și a experienței de viață.

Educația este o categorie general-umană, o categorie veșnică. Ea a apărut odată cu apariția societății umane, odată cu ea și se dezvoltă: se modifică scopurile, conținutul și mijloacele educației, metodele și procedeele pedagogice.

În literatura de specialitate educația ca noțiune pedagogică se examinează în contextul unui sens larg și îngust. În sens larg *educația* reprezintă *totalitatea de influențe formative a tuturor institutelor obștești care asigură transmiterea din generație în generație a experienței social-culturale, normelor și valorilor*. În acest sens noțiunea “educație” este mai aproape de noțiunea “socializare”. În sens pedagogic îngust educația reprezintă *activitatea special organizată, orientată spre formarea anumitor calități ale omului, realizată prin interacțiunea pedagogilor și celor educați în cadrul sistemii educative*. Activitatea pedagogilor în acest caz este definită drept muncă educativă.

Există diverse definiții ale educației. Educația – *proces creativ, bine orientat de interacțiune a pedagogilor și educatului(-ților) în vederea creării condițiilor optime pentru organizarea asimilării valorilor social-culturale ale societății, și ca urmare dezvoltarea individualității, autoactualizarea personalității lui (-lor)*.

O altă definiție interpretează educația ca “*acțiuni încercate de oameni pentru a favoriza într-un anumit sens personalitatea altor oameni*” [V. Brezinka].

În opinia lui Kant, educația este *o activitate de disciplinare, cultivare, civilizare și moralizare a omului, iar scopul educației este de a dezvolta în individ toată perfecțiunea de care este susceptibil.*

Potrivit altei definiții “educația constituie *acțiunea generațiilor adulte asupra celor tinere cu scopul de a forma acestora din urmă anumite stări fizice, intelectuale și mintale necesare vieții sociale și mediului special pentru care sunt destinate*” [Emil Durkheim].

Educația este o *voință de iubire generoasă față de sufletul altuia pentru a i se dezvolta întreaga receptivitate pentru valori și capacitatea de a realiza valori* [Eduard Spranger].

Noțiunea de educație în definițiile prezentate acoperă multiple conținuturi, accentuându-se fie scopul educației, fie natura procesului educativ, fie conținutul educației, fie laturile sau funcțiile actului educativ.

Analizând fenomenul educației putem evidenția trei repere metodologice ale ei, care demonstrează extinderea conținutului acestei noțiuni:

- educația ca *activitate* organizată instituțional conform unor finalități pedagogice, orientări valorice;
- educația ca *proces* angajat între mai multe ființe umane, aflate în diferite relații de comunicare și de modificare reciprocă, marcînd drumul psihologic al personalității spre umanizare, spre (auto)dezvoltarea sa continuă;
- educația ca *produs* al activității de formare a personalității, determinat și adaptat la cerințele societății; “producție” a omului ca om, creație continuă a omului de către om, producție a omului social prin societate (I. Cerghit).

Succesul educației depinde de participarea educatului în formarea personalității sale. Activitatea conștientă a personalității umane în direcția formării la sine a anumitor calități se numește autoeducație.

Diferite abordări ale esenței educației subliniază complexitatea practică și multilateralitatea acestui fenomen. Totuși, în baza sintezei unei serii de ipostaze ale educației pot fi evidențiate următoarele *trăsături caracteristice*:

i Educația este un *fenomen specific uman*; acțiunea educativă nu se poate extinde asupra lumii animalelor sau a plantelor, întrucît ele nu posedă conștiință fără de care nu există educație.

i Esența educației constă într-un *sistem de acțiuni* prin care educatorul în mod intenționat tinde să influențeze asupra educatului.

i Educația poate fi concepută ca o *acțiune socială* încercată de oameni spre a îmbunătăți durabil într-un anumit sens (îmbunătățire, păstrare sau înlăturare) constituția predispozițiilor psihice ale altor oameni. Indicația “a încerca” permite să admitem că acțiunile educaționale pot avea nu numai succes dar și insucces.

i Educația constituie una din *formele de activitate* orientate spre schimbarea omului sau a grupeii de oameni. Această activitate practico-transformatoare este îndreptată spre schimbarea stării psihice, concepției și conștiinței, cunoașterii și modului de activitate a personalității și orientărilor valorice ale educatului. Specificul său educația îl exprimă în stabilirea scopului și a poziției educatorului în raport cu educatul.

În literatura pedagogică sunt evidențiate variate *funcții* (sarcini, destinații, roluri, activități) ale educației. Spre exemplu, I. Nicola evidențiază funcțiile de selectare și transmitere a valorilor de la societate la individ; de dezvoltare conștientă a potențialului biopsihic al omului; de pregătire a acestuia pentru integrarea activă în viața socială.

Alți autori evidențiază funcția cognitivă, economică și axiologică. Funcția *cognitivă* a educației asigură formarea și dezvoltarea omului prin intermediul cunoașterii implicând aspectul informativ și formativ al actului cultural: funcția *economică* prevede pregătirea și formarea indivizilor pentru activitatea productivă de calitate realizată în toate domeniile vieții sociale contemporane; funcția *axiologică* asigură valorizarea și creația culturală care permite însușirea și trăirea valorilor de către individ, înțelegerea, acceptarea și implementarea lor în comportamentul personal [G. Cristea].

Marin C. Călin relevă două categorii de funcții ale educației: funcțiile *generale* și funcțiile *particulare*. Funcțiile generale ale educației: *antropologic-culturală*, de umanizare a omului (omul devine om dacă este învățat să fie om); *axiologică* (de învățare a valorilor culturii și civilizației umanității); funcția *socializării* omului (de învățare și maturizare umană în vederea adaptării și integrării sociale a individului); funcția *instrumentală* (de profesionalizare umană). Funcțiile particulare ale educației se referă la scopurile educației, conținuturile și mijloacele educației ca componente ale actului educațional. Așa dar, funcțiile nominalizate ne permit să delimităm mai multe domenii în care acționează educația, ele cuprinzând întreaga existență umană, ceea ce actualmente se exprimă prin formula “a învăța să fii”.

2. Educația și socializarea. Educația și instruirea

Omul este o ființă socială. Din primele zile ale existenței el este înconjurat de alți oameni și chiar de la începutul vieții suntem implicați în diferite interacțiuni sociale. Prima experiență de comunicare socială omul o capătă încă pînă a se învăța a vorbi. Cu cît mai în vîrstă devenim, cu atît mai mult comunicăm cu oamenii și, deci, sporește și experiența noastră. Fiecare dintre noi însușește lecțiile vieții, se “socializează” în felul său, or, toți noi suntem diferiți. Însă experiența pe care o obținem pe neobservate devine partea noastră însăși. Într-o anumită măsură procesul socializării reflectă proverbul “Spune cine îți sunt prietenii tăi, și-ți voi spune cine ești”.

Socializarea este procesul și rezultatul însușirii și reproducerii ulterioare active de către individ a experienței sociale. Procesul socializării este strîns legat cu comunicarea și activitatea în comun a oamenilor. Totodată, din punctul de vedere al psihologiei, socializarea nu poate fi examinată ca o reflectare mecanică a experienței sociale trăite nemijlocit sau dobîndite în rezultatul observării. Asimilarea acestei experiențe este subiectivă: perceperea unora și aceluiași situații sociale poate fi diferită. Diferite personalități pot deduce din situații obiectiv similare o experiență socială diferită. Pe această idee se întemeiază unitatea a două procese contradictorii – socializarea și individualizarea. Socializarea nu este controversa individualizării, procesul socializării nu conduce spre nivelarea personalității, individualității omului. Mai degrabă invers, în procesul socializării și adaptării sociale omul își găsește individualitatea sa.

Procesul socializării poate avea loc atît în institute sociale, cît și în cadrul diferitor asociații neformale. Institutele sociale speciale – una din cele mai importante funcții ale cărora este socializarea omului – includ școala, instituțiile de învățămînt profesional, organizațiile și asociațiile de copii și tineret. Institutul cel mai important de socializare a personalității îl constituie familia. Așa dar, socializarea poate fi reglementată și spontană. În cadrul școlii se realizează ambele forme de socializare. Elevul însușește experiența socială atît în cadrul lecțiilor, conform scopurilor pedagogului, cît și prin experiența (trăită sau observată) de interacțiune socială a învățătorilor cu elevii, a învățătorilor între ei. Ea poate fi pozitivă, în acord cu scopurile educației, și negativă, venind în contradicție cu scopurile proiectate de pedagogi.

Cum se coraportează în această ordine de idei noțiunile “*educație*” și “*socializare*”?

Educația, în fond, reprezintă procesul reglementat și orientat spre un anumit scop de socializare, constituind un mecanism specific de accelerare a procesului de socializare. Cu ajutorul (prin intermediul) educației se depășesc sau se diminuează consecințele negative ale socializării, ea obținând o orientare umanistă.

Educația contribuie la socializarea copilului în lumea reală, constituind una din căile de realizare a acesteia. Educația reprezintă elementul cheie, factorul fundamental al socializării, întrucât anume educația permite copilului să însușească mai rapid complexul celor mai importante valori și norme sociale. Scopul final al educației este bidimensional: 1) asimilarea valorilor social-culturale ale societății și 2) dezvoltarea (multilaterală, armonioasă) a individualității educaților, autorealizarea lor.

Autoeducația, de asemenea, reprezintă procesul de socializare orientat spre un anumit scop. Copilul singur își influențează acțiunile proprii. De regulă, autoeducația reprezintă rezultatul și continuarea procesului de educație.

Dezvoltarea omului necesită organizarea a două procese legate reciproc – *instruirii și educației*. Aceste două procese au diferite sarcini și de aceea, intersectându-se unul cu altul, iar uneori chiar realizându-se concomitent, diferă principial între ele.

Istoria învățămîntului mărturisește: din moment ce educația încetează de a răspunde la întrebarea cum de trăit cu demnitate, apare criza educației – o stare de lucruri cînd educația își pierde valoarea. În condițiile în care societatea și-a pierdut idealurile, temeliile morale, accentul se pune pe învățămînt în sensul său îngust de transmitere a unor cunoștințe. Bineînțeles, nu poate fi subestimat rolul cunoștințelor, mai ales din sfera științelor umanitare, care întotdeauna slujeau cauzei educației omului cărturar, cetățean, democrat. Însă cunoștințele ating doar intelectul, dar nu conștiința personalității în ansamblu, fiind îndreptate spre rațiune, nu spre omul întreg. Ele nu pot asigura în măsura necesară influența asupra modului de viață, atitudinilor, alegerii sociale, conduitei și faptelor omului. Anume de atîta învățămîntul trebuie să îmbine instruirea și educația, asigurînd interpenetrarea lor și atribuind prioritate educației în raport cu instruirea. Sarcinile educației sunt mai complexe, mai dificile și mult mai importante decît sarcinile instruirii, din motiv că:

Educația, spre deosebire de instruire, este îndreptată nu numai spre rațiune, dar și spre sufletul copilului (V. Zenkovski);

Educația este chemată să răspundă la întrebările esențiale ale vieții omului – despre sensul și scopul ei (N. Pirogov);

Educația ajută la reconstruirea vieții în ansamblu, organizează experiența socială a personalității, învață cum de organizat mediul vieții sale (S. Şaţki);

Educația ajută de a afla idealurile, convingerile, formează lumea spirituală a personalității (V. Suhomlinski).

Toate aceste idei subliniază natura umanistă și orientarea educației autentice spre personalitate. În centrul educației umaniste se află omul cu problemele sale vitale, existențiale. Din această perspectivă ideea principală a învățămîntului este cea educativă. A fost recunoscut: omul, copilul este valoarea supremă a educației, este o valoare în sine.

3. Concepțiile generale ale educației

Ce abordări științifico-practice ale educației au fost în trecut și sînt prezente în timpul de față? Izvoarele acestor abordări sau concepții ale educației se regăsesc, pe de o parte, în practica, experiența civilizațiilor, pe de altă parte, – în sistemele, învățăturile, doctrinele filosofice, socio-culturale, psihologice. Astfel, în istoria pedagogiei sînt cunoscute mai multe imagini (concepții) ale educației. Savantul german F. Kron evidențiază șase abordări ale educației.

i *Educația ca creștere (îngrijire)* a copilului. Copilul în creștere se compară cu o plantă sau un copăcel, care trebuie să crească. Însă planta și copilul nu vor fi lăsați simplu să crească, ei trebuie să fie rezezați, proptiți (sprijiniți) pentru ca să dea roadă.

i *Educația ca formare și cultivare* (Herbart). “Formarea” copilului este o treaptă preliminară a “cultivării copilului”, aceste două forme ale educației fiind concepute drept fundament al învățămîntului. Elevii vor dobîndi aptitudinea de a se purta cuviincios, cinstit și atent, a se interesa de învățătură din libera lor voință. Cultivarea ca educație “propriu-zisă” acționează astfel asupra nucleului moral al subiectului; asupra motivației și voinței lui, datorită cărui fapt aceste forme ale educației sunt recunoscute drept veritabile (autentice).

i *Educația ca dirijare (conducere)* din partea adulților și oamenilor cu experiență. Reprezentarea educației ca *dirijare (conducere)* sau ca relație dintre conducător și condus, este probabil atît de veche ca și umanitatea. Ea presupune existența unei experiențe sociale în cadrul căreia conducătorul și cel condus se află într-o relație de conducere-moștenire-aptitudine.

i *Educația ca “lăsare să crească”* (Rousseau). Imaginea educației ca lăsare să crească pornește de la ideea că omul în principiu (de la naștere) este bun, însă prin

intermediul relațiilor sociale se educă spre rău. Scopul întregii educații a tinerei generații: de a-i face pe copii oameni. Educatorului îi revine rolul de a asigura o concordanță înțeleaptă între copil și natură, copil și oameni favorabilă învățaturii, în vederea ademenirii și întăririi forțelor naturale în copil. Educatorul va fi conceput nu ca conducător, formator și dirijor, dar ca persoană care prin intermediul unui *înțelept aranjament* trezește în copii forțele și motivele, voința de a folosi propria rațiune și de a descoperi lumea.

i *Educația ca ajutor copilului pentru viață sau ajutor spre autoajutor* (Pestalozzi) care presupune preocuparea zilnică a pedagogului de nevoile copiilor.

i *Educația ca acomodare la normele prescrise* (biheaviorism). În accepția acestei teorii Educația poate fi înțeleasă ca o influență asupra comportamentului sau influență asupra predispozițiilor psihice ale educaților în baza unor sancțiuni pozitive și negative.

Diversitatea de imagini și interpretări ale fenomenului educației este condiționată social și epocal, schimbându-se în decursul transformărilor istorice. Practica de transmitere a experienței sociale de la generația adultă la cea tânără s-a constituit cu mult mai devreme decât termenul care o definește. De aceea educația este interpretată din diferite puncte de vedere. Esențial este, că în fiecare caz în calitate de *obiect al educației* se examinează omul, supus înrîuririi pedagogice respective. Din această perspectivă se conturează două grupe de concepții educaționale: *autoritare și umaniste*. Abordarea umanistă este acceptată în prezent sub denumirea de *educație orientată spre personalitate*.

Concepțiile educaționale în lume pînă la începutul secolului XX purtau în general caracter preponderent autoritar, caracterizîndu-se prin următoarele trăsături specifice:

- orientarea în învățămînt la o programă unică pentru toți, cu unele diferențieri;
- orientarea spre formarea unui nivel prescris de cunoștințe academice și formarea personalității conform unui anumit etalon;
- dirijarea destul de pronunțată a procesului instructiv-educativ din partea școlii, învățătorului;
- prezența unor cerințe, dispoziții care reglementează activitatea și viața discipolilor.

Printre concepțiile pedagogice social-orientate ale secolului XX care pun accent pe asimilarea de către personalitate a normelor, valorilor prescrise de societate este cunoscută *pedagogia biheaviorismului* (behavior – comportare). Ea abordează educația și instruirea ca formare a unor reacții social acceptabile, “corecte” a omului la stimulii, situațiile de viață. Pentru a regla comportarea personalității, a produce reacțiile dorite trebuie de organizat o

sistemă de întăriri pozitive (aprobări) și negative (condamnări, dezaprobări) – “comportament operant”. Adepții pedagogiei bibehaviorismului considerau că comportamentul operant, adică comportamentul în corespundere cu sistema de întăriri îl eliberează pe om de la alegerea morală, de la factorii morali și spirituali, care, în opinia lor, nu determină comportarea (Skinner).

Pedagogia bibehaviorismului este supusă criticii pentru manipularea cu personalitatea, reducerea vieții umane la reacții biologice, mecanice, neluând în calcul conștiința, valorile, principiile morale, motivele, voința și libertatea care în realitate determină comportamentul personalității.

La hotarele sec. XIX-XX împotriva pedagogiei autoritare s-au pronunțat pedagogi, psihologi, savanți din diferite țări: G. Kerschenschteiner în Germania, O. Decroly în Belgia, D. Dewey în SUA și alții. Această perioadă este considerată în pedagogie perioada reformelor, mișcării pentru educația liberă, pentru o *școală nouă* în care, potrivit adversarilor școlii tradiționale, instruirea și educația trebuie să fie construite în corespundere cu interesele și capacitățile copiilor și îndreptate spre dezvoltarea posibilităților acestora. *Copilul* cu activitatea lui spontană, în care își lărgeste experiența, trebuie să devină *centrul* școlii, dar nu programele academice și reglementările școlare, îndepărtate de la viața reală. Ideile principale ale școlii noi erau:

- instruirea în procesul activității libere a copiilor în joc;
- munca, activitățile practice, activitatea socială în comun;
- legătura vieții școlare cu mediul înconjurător;
- activitățile de artă;
- dezvoltarea individualității.

Această abordare a educației și instruirii avea diferite denumiri: “educație liberă”, educație nouă, pragmatism, școala muncii – împreună reflectând o altă concepție decât cea tradițională despre educație, care se caracteriza prin orientare spre dezvoltare liberă a personalității. Însă precum a demonstrat experiența nu se poate de construit educația și instruirea în exclusivitate în baza intereselor și sinestatorniciei copiilor, cum și în baza cultivării unicității personalității. Aceasta duce la scăderea nivelului de cunoștințe a elevilor și a rolului maturilor în educație, prezentând un pericol moral și social. În anii '90 ai secolului XX apare concepția psihologică umanistă, care a generat schimbarea paradigmei educaționale. Esența concepției umaniste constă în faptul că copilul constituie valoarea supremă și se plasează în centrul procesului de educație.

Ideile-reper ale pedagogiei umaniste:

- credința în posibilitățile copilului;
- dezvăluirea naturii firești în copil;
- respectarea și afirmarea personalității lui;
- orientarea lui spre valorile binelui și dreptății.

Copiii nu vor fi impuși să îndeplinească anumite cerințe, dar vor fi create condițiile pentru ca cel educat singur să ajungă la înțelegerea importanței cerinței date personal pentru sine, el o va recunoaște și o va accepta, va dori să o îndeplinească și o va îndeplini.

Analizând concepțiile generale ale educației savanții, practicienii caută răspuns la întrebarea ce este preferabil: dirijarea “strictă” cu dezvoltarea personalității sau educația liberă. Știința tinde să identifice căile optime de apropiere a acestor orientări, de îmbinare armonioasă a dirijării dezvoltării personalității cu autodeterminarea și autonomizarea ei.

Conspect de reper

Educația în sens larg. – Totalitatea de influențe formative a tuturor institutelor obștești, care asigură transmiterea din generație în generație a experienței social-culturale, normelor și valorilor.

Educația în sens pedagogic îngust. – Activitatea special organizată, orientată spre formarea anumitor calități ale omului, realizată prin interacțiunea pedagogilor și celor educați în cadrul sistemului educativ.

Ipostasele educației. – Activitate;

– proces;

– produs.

Autoeducația. – Activitatea conștientă a personalității umane în direcția formării la sine a anumitor calități.

Trăsăturile caracteristice ale educației. – Fenomen specific uman;

– sistem de acțiuni de influență asupra educatului;

– formă de activitate, orientată spre schimbarea omului sau a grupei de oameni.

Funcțiile educației: – Cognitivă; economică;

– axiologică;

– de socializare;

– antropologic-culturală.

Socializarea. – Procesul și rezultatul însușirii și reproducerii ulterioare active de către individ a experienței sociale.

Abordări ale educației. – Educația ca creștere (îngrijire) a copilului;

– educația ca formare și cultivare;

– educația ca dirijare (conducere); educația ca lăsarea să crească;

– educația ca ajutor pentru viață.

Concepții generale ale educației. – Autoritară;

– umanistă.

Aplicații practice

1. Faceți o analiză comparativă a diferitor definiții ale educației.
2. Dezvăluiți specificul educației în raport cu socializarea și instruirea.
3. Stabiliți corelația trăsăturilor caracteristice ale educației și a funcțiilor ei.
4. Evidențiați ideile centrale ale diferitor abordări și concepții ale educației.

Capitolul II. EDUCAȚIA CA PROCES PEDAGOGIC

1. Procesul educației: particularități semnificative
2. Legitățile procesului de educație
3. Principiile educației

Noțiunile cheie: procesul educației, bazele natural-științifice ale educației, legitățile educației, principiile educației.

1. Procesul educației: particularități semnificative

În contextul larg al existenței umane educația poate fi concepută ca co-existență, viață în comun a educatorului celui educat. Totodată atunci când ne referim la educație, înțelegem o influență asupra existenței discipolului orientată spre un anumit scop, o interacțiune rațională și profesională cu cel educat, o organizare specială a procesului pedagogic.

Procesul educației însă nu întotdeauna își ia “startul” cu determinarea scopului: deseori scopul “se oformează” în mersul acestui proces prin intermediul conținutului, situațiilor de viață, comunicării etc.

Procesul educației poate fi definit ca proces pedagogic special organizat în care se realizează scopurile social-pedagogice, se creează condițiile pentru viața spirituală de valoare a discipolilor, realizarea maximă a capacităților lor naturale, actualizarea potențialului sufletesc și spiritual al acestora.

Important este, ca centrul procesului educativ să devină nu activitățile, dar omul, viața lui spirituală. Procesul pedagogic va deveni în acest caz acel câmp educațional, în care este posibilă conștiința liberă autentică, alegerea liberă a acțiunilor, deschiderea discipolului în fața naturii, oamenilor, valorilor.

Personalitatea umană există, se manifestă și se dezvoltă în activitate (cognitivă, valoric-orientată, de muncă, artistică, de joc, de comunicare etc.) în cadrul căreia are loc constituirea anumitei experiențe de *atitudini* față de lumea obiectelor, fenomenelor, față de valorile vieții materiale și spirituale. *Atitudinea* poate fi concepută ca o *legătură reală, autentică stabilită de om în raport cu obiectele lumii înconjurătoare* – legătura “Eu”-lui personalizat și a obiectului (persoană, eveniment, fenomen, normă etc.). Fiind un produs al conștiinței, atitudinea se exprimă în emoții, judecăți, acțiuni, poziții ale omului în raport cu

realitatea. Astfel, atitudinea există, se manifestă și se descoperă în trei forme: rațională, emoțională și comportamental-acțională. *Forma rațională* cuprinde sfera conștiinței personalității, noțiunile, reprezentările despre lucruri, fenomene, valori, înțelegerea sensului vieții în toate manifestările ei. *Forma emoțională* presupune perceperea oricărei acțiuni și fapte prin prisma construcției emoționale a personalității, sentimentelor trezite de fenomenele lumii înconjurătoare. *Forma comportamental-acțională* este reprezentată printr-un anumit tip de acțiuni și fapte (conștientizate), apărute în baza cunoștințelor despre lume, aprecierii lor emoționale. Astfel, conturează trei piloni la care trebuie să ne orientăm în educație: 1) personalitatea; 2) activitatea și 3) atitudinea. Îmbogățirea *Activității* conduce spre îmbogățirea *Atitudinilor*, prin urmare, spre dezvoltarea progresivă a *Personalității* și viceversa. Formarea atitudinii omului față de lume și față de sine este acceptată drept reper de orientare, elementul central al procesului educativ.

Baza natural-științifică a procesului de educație o constituie învățătura lui I. Secenov și I. Pavlov despre natura condițional-reflectorică a psihicului și a comportamentului omului. Esența ei constă în faptul, că la om în procesul vieții se formează reflexe condiționate, diverse reacții la influențele mediului înconjurător. În rezultat se stabilesc stereotipuri comportamentale, reacții obișnuite stabile care întărindu-se și îmbinându-se între ele creează complexe întregi, ce duc la formarea caracterului. Psihologii au demonstrat pe cale științifică conexiunea faptă-obișnuință-caracter. Pentru pedagogie, educație este importantă că obișnuințele, adică reflexele condiționate, stereotipurile comportamentale pot fi formate în mod conștient, special orientat. Prin urmare, din punctul de vedere al fiziologiei educația constă în formarea reflexelor condiționate.

Psihologii interpretează procesul educației ca proces de *interiorizare*: transfer de cunoștințe, norme, valori exterioare în planul intern al personalității. Prin noțiunea de “interiorizare” se explică mecanismul formării personalității în procesul educației. Omul vede, percepe acțiunile, comportamentul altora, le imită, reproduce modelele, asimilează, dobândind pentru sine ceva din mediul socio-cultural exterior, schimbându-se calitativ sub aspect psihologic. Pe acest temei devine posibil procesul invers – de *exteriorizare-transpunerea* din planul interior în cel exterior, în cadrul activității interumane.

Potrivit concepției cultural-istorice a lui L. Vîgotski procesul educației se desfășoară ca proces de acumulare, amplificare a neoformațiilor psihice ale personalității în cadrul interacțiunii cu mediul sub conducerea și cu ajutorul adultului.

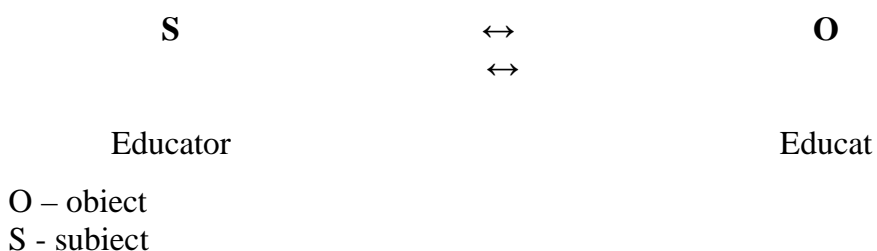
Așadar, *procesul educației* poate fi descris ca *activitate organizată orientată spre un anumit scop de formare și dezvoltare a omului, caracterizată prin interacțiunea educatorilor și celor educați și realizată în cadrul instituției educaționale.*

Procesul educației are o structură precisă constituită din componente reglementate, legate reciproc: scopurile și conținutul, condițiile de decurgere a procesului, interacțiunea educatorului și educatului, metodele și formele activității educative, etapele (stadiile) de dezvoltare a procesului în timp, rezultatele obținute.

În conformitate cu structura procesului educațional se proiectează scopul (ca rezultat așteptat al activității pedagogice), se stabilesc sarcinile strategice și tactice în vederea realizării, transpunerii scopului și sarcinilor trasate în planul interior al educaților; se planifică întreaga activitate de viață a educatorului și educaților.

Mult timp educația era privită doar ca o acțiune formativă exercitată de un agent exterior (părinți, învățători, profesori etc.) asupra celui educat, considerat doar în postura sa de obiect al educației (receptor de înrîuriri formative). O astfel de concepție ține deja de domeniul trecutului. Actualmente este pe deplin acceptată teza că educația care nu reușește să implice educatul în propria sa modelare este profund deficitară. Procesul formării umane începe cu acțiunea de modelare exercitată din afară, dar aceasta nu poate fi considerată suficientă. Înrîuririle educaționale exercitate de factori externi pot fi eficiente numai dacă sunt susținute, completate și întărite de înrîuriri formative motivate intrinsec, numai în cazul când educatul, considerat inițial obiect al educației, participă activ la propria sa formare, devenind astfel subiectul formării și dezvoltării sale.

În mod schematic această interacțiune poate fi reprezentată astfel:

Pe măsura maturizării și dezvoltării discipolului poziția lui ca obiect al influenței pedagogice din partea adulților (în primul rând, a părinților și pedagogilor) se diminuează, iar poziția de subiect al educației sporește, transformând procesul educației în raport cu cel educat într-un proces de *autocunoaștere*, prin urmare – de *autoeducație*, *autodezvoltare*. Se schimbă, în același timp, și poziția educatorului în direcția sporirii funcției lui de îndrumător, povățuitor, tutore, prieten mai mare, facilitator.

Procesul de educație este unul polifactorial. Organizându-l, trebuie de ținut cont de influența concomitentă a multor factori de diferit nivel: *global, mondial* (problemele războiului și păcii, ecologice, medicale etc.); *social, regional* (condițiile localității concrete – sociale, politice, economice, culturale); *factorii micromediului* (strada, familia, ambianța de trai, condițiile școlii concrete și ale clasei, particularitățile colectivului pedagogic, starea interioară a însăși copilului).

Printre multitudinea de factori pot fi evidențiați de asemenea factori *obiectivi* și *subiectivi*.

La *factorii obiectivi* se referă:

- ereditatea genetică și starea sănătății omului;
- apartenența socială și culturală a familiei;
- tradiția culturală, statutul profesional și social;
- caracteristicile țării și a epocii istorice;
- datele biografice.

Grupa *factorilor subiectivi* include:

- Particularitățile psihice, concepția, orientările valorice, necesitățile interioare și interesele atât ale educatorului, cât și ale celui educatului;
- sistema raporturilor cu sociumul;
- influențele educative organizate asupra omului din partea anumitor persoane, grupuri, asociații și a întregii comunități.

Caracterul interacțiunii acestor factori ce influențează asupra dezvoltării personalității copilului, este neuniform în fiecare caz concret. Poate fi vorba despre intensitatea diferită a acțiunii diferitor factori, existența unei diverse îmbinări a acestora. Este posibilă și o diferită asimilare a lor de către personalitate. În fiecare caz concret poate fi vorba despre unii sau alți factori predominanți.

2. Legitățile procesului de educație

Aspectele esențiale ale educației pot fi dezvăluite prin analiza legităților și principiilor ei.

Legitățile educației reprezintă *conexiuni stabile, repetate și esențiale ale procesului educativ*, realizarea cărora permite obținerea unor rezultate eficiente în dezvoltarea și formarea personalității. Asemenea legături în procesul educației ne ajută de a-l înțelege mai

bine, a descrie și a realiza optimal acest proces. Legitățile permit prognozarea desfășurării procesului educației. În această ordine de idei este important să conștientizăm că procesul educației, depinzând de o mulțime de factori (competența pedagogului, starea, nivelul de dezvoltare a celor educați și multe altele), este totuși unul obiectiv. El decurge într-o anumită măsură independent de voința participanților lui, deși ultimii acționează, participă în el destul de conștient și bine orientat. Iată de ce legile educației trebuie știute nu doar de savanți, dar și de practicieni, învățători, părinți, care în mod nemijlocit educă copiii.

Printre legitățile educației se disting cele mai generale, care caracterizează educația mai mult ca fenomen social, decât ca proces pedagogic. Aceste legități indică la raportul dintre educație și societate, ele fiind următoarele:

i *Adecvarea educației exigențelor societății.* Această legitate insistă asupra ideii corespunderii sistemului educațional (de învățământ) din țară *nevoilor* statului, ceea ce se reflectă și asupra procesului educației (scopurilor, conținutului, metodelor). Pe de altă parte, însăși sistema de educație, caracterul organizării și desfășurării proceselor pedagogice depind de *posibilitățile* societății, nivelul de dezvoltare social-politică, economică, culturală, științifico-tehnică a țării. Aceste dependențe dintre educație și societate, sînt reglate prin politica educațională a statului. Aceasta însă nu înseamnă că interesele statale vor avea prioritate față de cele personale. Legitatea preconizează o corelație optimă a strategiilor de stat, sociale și personale în procesul educației.

i *Unitatea scopurilor, conținutului, metodelor educației* – prescrie legătura tuturor componentelor procesului de educație. Scopurile determină conținutul și metodele, formele de lucru. La rîndul său, aceste elemente ale procesului educației depind de posibilitățile, capacitățile pedagogului și a celor educați. Contradicțiile dintre componentele procesului educației conduc spre deteriorarea muncii educative, ineficiența ei.

i *Unitatea instruirii, educației și dezvoltării personalității.* Instruirea și educația, necătînd la specificul fiecăreia decurg nedespărțit, condiționînd reciproc succesul, eficiența lor. Și ambele sînt îndreptate spre dezvoltarea personalității, constituind factorul de frunte al dezvoltării, confirmat prin numeroase cercetări. Nivelul dezvoltării copilului determină ușurința sau dificultatea implicării lui în procesul instructiv-educativ, eficiența și rezultativitatea acestuia. Pe de altă parte, procesul educativ, într-un fel sau altul, contribuie la dezvoltarea tuturor laturilor și a personalității în ansamblu.

i *Educația în cadrul activității.* Dacă dorim să educăm, asigurînd formarea experienței, cunoștințelor, viziunilor și valorilor, necesităților, emoțiilor, voinței discipolilor,

noi trebuie să-i implicăm în activitate. Activitatea este una din noțiunile de bază ale pedagogiei, psihologiei și reprezintă interacțiunea activă cu mediul ambiant, îndreptată spre cunoașterea, transformarea lui și, concomitent, spre perfecționarea propriei personalități a subiectului activității. În procesul educației diferite forme de activitate constituie condiția de bază și mijlocul de formare și dezvoltare a personalității: a educa înseamnă a implica în activitate, a organiza o activitate dezvoltatoare variată.

î *Activismul discipolului în procesul educației.* Omul numai atunci se dezvoltă, se formează prin activitate ca personalitate, când se conștientizează pe sine și se manifestă ca ființă activă, independentă care își înțelege treptat problemele creșterii sale, scopurile, necesitățile, acțiunile, mijloacele de atingere a scopurilor, activitatea dobândind pentru el sens, semnificație personală. Pe această legitate se bazează autoeducația, autodefinirea, autorealizarea personalității.

î *Unitatea educației și comunicării în procesul pedagogic.* Există o legătură de cauză-efect între educație, activitate și comunicare. Conform acestei legități educația se realizează în cadrul unei comunicări nemijlocite a participanților procesului educativ. Formarea copiilor și tinerilor, a tuturor oamenilor este condiționată de caracterul comunicării, conținutul ei, stilul de comportament al pedagogului și discipolului, de interacțiunea și relațiile în cadrul grupei, instituției.

h *Educația – proces paradoxal.* Contradicțiile constituie izvorul oricărei mișcări, oricărei dezvoltări. Complexitatea educației de fapt și se explică, în primul rând, prin împletirea complicată a diferitor categorii de contradicții: *exterioare* (dintre diferiți factori ai mediului, dintre mediu și personalitatea discipolului, dintre mediu și personalitatea educatorului) și *interioare* (lupta motivelor, contradicția dintre scopuri, obiective și posibilitatea atingerii lor, dintre conștiință și comportament, înfrângerile exterioare și tendințele proprii ale personalității, dintre cunoașterea modalității de acțiune și capacitatea de a o realiza.

Pedagogul trebuie să conștientizeze faptul, că orice fenomen pedagogic este unul paradoxal, contradictoriu, având doi poli – pozitiv și negativ. El trebuie să fie capabil de a identifica ambele ipostaze folosindu-le în scopul soluționării pozitive a oricărei contradicții. De exemplu, docilitatea permite de a educa atât omul disciplinat, cât și conformistul; disciplina poate fi concepută ca “libertate”, dar și ca supunere, robie. Depistând ambele laturi, educatorul va construi actul educațional, întregul proces educativ sprijinindu-se pe latura pozitivă, astfel rezolvând contradicția, eliminând manifestările ei negative, contribuind, în

consecință, la dezvoltarea discipolului, colectivului de discipoli, propriei măiestrii pedagogice.

Legitățile examinate ale educației constituie temelia organizării și instrumentării procesului educativ, devenind cerințe fundamentale în baza cărora se va realiza munca educativă.

3. Principiile educației

Cu noțiunea de legitate este strâns legată noțiunea de principiu al educației. *Principiul educației* este o cerință fundamentală, idee conducătoare care determină acțiunile pedagogului sugerându-i respectarea anumitor reguli, condiții etc. În așa mod principiile leagă teoria, explicarea, descrierea procesului educativ cu practica, indicând ce și cum trebuie de realizat pentru a obține efectele necesare. Principiile educației reflectă legitățile ei și se formulează în baza lor, exprimând o anumită concepție (paradigmă) a educației.

În baza analizei experienței istorice, practicii educației în instituțiile instructiv-educative, abordării moderne a procesului educației știința pedagogică a formulat *trei grupe de principii*.

Prima grupă determină cerințele în principal față de scopurile și conținutul educației – *principiile fundamentale*. Acestea sînt principiile care determină orientarea valorică a scopurilor-conținutului procesului educativ:

- principiul orientării umaniste a educației spre dezvoltarea personalității;
- principiul orientării educației spre asimilarea culturii, valorilor societății, normelor de conduită;
- principiul legăturii educației cu viața și munca.

A doua grupă de principii determină cerințele față de metodele educației, tehnologia interacțiunii pedagogice – *principiile propriu pedagogice, metodice, tehnologice*:

- principiul educației în cadrul activității;
- principiul educației cu sprijin pe activismul personalității;
- principiul educației în colectiv și prin colectiv;
- principiul îmbinării conducerii pedagogice cu inițiativa și independența celor educați;
- principiul îmbinării respectului față de discipol cu exigența față de el;
- principiul educației cu sprijin pe calitățile pozitive ale omului.

A treia grupă de principii definește anumite condiții sociale și psihologice care asigură procesul educației și în afara cărora acest proces ar fi puțin efectiv – *principiile socio-psihologice*:

- principiul evidenței particularităților de vîrstă și individuale;
- principiul unității cerințelor (școlii, familiei, societății).

În continuare vom descrie succint conținutul principiilor educației.

Principiul orientării umaniste a educației spre dezvoltarea personalității. Aceasta este cerința cea mai generală față de procesul educației: valoarea principală a educației – omul, dezvăluirea și dezvoltarea capacităților lui. Nu întâmplător în standardele internaționale de evaluare a nivelului de dezvoltare a statelor în lume se include și criteriul “dimensiunii umane”, “calității vieții” de rînd cu indicatorii tradiționali, în principal economici. De la pedagogi se cere orientarea eforturilor nu atît spre studierea disciplinelor curriculare și activitățile formale, cît spre munca în vederea dezvoltării fiecărui elev.

Principiul orientării educației spre însușirea culturii, valorilor societății, normelor de conduită. Omul devine Om numai în procesul însușirii culturii. Nou pentru procesul educației în actualitate este faptul, că pedagogia pune accent pe valori, ceea ce în teoria educației prescrie o abordare valorică (axiologică) a scopurilor și conținutului procesului educativ.

Activitatea organizată a vieții copiilor în procesul educațional școlar trebuie să includă obligator contactul cu arta înaltă (muzica, poezia, pictura etc.), cu natura (incluzînd nu numai admirarea ei, dar și acordarea unui ajutor activ), cu oameni frumoși și buni (personalități istorice, eroi din literatură, oameni din jur – maturi și semeni), cu rezultatele unor activități frumoase și bune ale omului, cu un conținut bogat și original al propriului “Eu” al educatului.

Principiul legăturii educației cu viața și munca. Respectarea acestui principiu obligă școala, sistemele educației să stabilească astfel de scopuri și conținuturi ale educației, care vor asigura aprofundarea experienței celor educați, adaptarea cu succes a tineretului la viață. Orientarea educației spre inițierea cu succes a elevilor în viață se manifestă, spre exemplu, în faptul că scopurile învățămîntului sînt formulate ca *competențe* – capacități ale discipolului nu atît de a reproduce teorii și reguli, cît de a putea dobîndi și utiliza informația, de a conștientiza poziția proprie față de orice întrebare a vieții, de a coopera cu oamenii, de a lucra în diverse grupe, de a soluționa conflicte etc. Principiul legăturii educației cu viața cere ca pedagogul să discute cu copiii probleme de importanță vitală pentru ei. Realizarea

principiului legăturii educației cu munca, impune organizarea unei activități de muncă variată a discipolilor.

Principiul educației în cadrul activității. Pentru a educa corect e necesar de implicat discipolii în diverse forme de activitate: cognitivă, de joc, artistico-estetică, muncă social-utilă, sportiv-curativă.

Principiul educației în colectiv și prin colectiv. Trăind în societate, fiind membru al diferitor grupuri, omul trebuie să armonizeze interesele și valorile, scopurile obștești cu cele proprii. Aceasta e o problemă social-culturală serioasă, constituind pentru educație o valoare morală și scop. Pe de altă parte, participarea în viața colectivului sănătos, creat în clasă, grupă, constituie un mijloc educativ puternic. Pedagogul trebuie să fie capabil de a forma colectivul de discipoli, a conduce cu el și a-l folosi în calitate de mijloc pedagogic.

Principiul îmbinării dirijării pedagogice cu inițiativa și independența celui educat. Educația prin definiție reprezintă conducerea activității discipolilor, dezvoltarea relațiilor de comunicare, interacțiune între elevii lor. Totodată a reglementa totul, a submina inițiativa discipolilor înseamnă a pune piedici dezvoltării. De aceea educatorii trebuie în măsura posibilităților să încredințeze celor educați organizarea și executarea acelor activități în care ei sînt încadrați în instituție: autoservirea, jocurile, munca obștească. Pedagogii și elevii trebuie să fie implicați în activități comune, importante și necesare pentru toți.

Principiul îmbinării respectului cu exigența față de celui educat. Interacțiunea și interrelațiile educatorilor și celor educați trebuie să se întemeieze pe umanism și respect. Normele morale ale societății, etica profesională cer de la educator aceeași atitudine față de discipoli ca și față de alți membri ai societății. Convenția ONU despre drepturile copilului este documentul care îi orientează pe pedagogi către atitudinea umanistă față de copil, respectarea normelor de drept și etice în procesul pedagogic.

Eminentul pedagog A. Makarenko a exprimat această cerință într-o formulă scurtă, dar laconică: "Cît mai mult respect față de om, cît mai multe cerințe față de el".

Copiii educați în baza îmbinării dialectice a respectului și exigenței cresc oameni cu înalt simț al demnității personale.

Practica școlară actuală, spre regret, demonstrează că unii pedagogi mizează doar pe exigență, exprimînd-o în cele mai diverse forme: amenințări, pedepse, violență asupra personalității, neadmiterea dreptului la alegere, moralizare plictisitoare. Cerința de a manifesta optimism, stilul și tonul major, sprijinul pe pozitiv în procesul educațional va

permite educatului să-și dezvăluie posibilitățile sale potențiale, să se autorealizeze, să ocupe un loc destoinic în comunicarea cu semenii și maturii.

Principiul educației cu sprijin pe calitățile pozitive ale omului. Procesul educațional este eficient în cazul în care copilul este perceput ca personalitate integră, cu toate ajunsurile și neajunsurile, diversele manifestări în diferite sfere ale vieții și activității, cu toate greutățile creșterii și contradicțiile, cu întreaga sistemă de atitudini față de lumea înconjurătoare.

A devenit deja un lucru obișnuit pentru pedagog de a vedea omul în nuanțe negative, căutând în el neajunsuri și probleme. Se impune însă alt model de comportament, când educatorul definește rolul său profesional, pornind de la ideea că, deși oamenii au probleme, neajunsuri, totuși fiecare este înzestrat cu ceva, are deprinderi, capacități, abilități. Ele trebuie susținute, favorizând dezvoltarea, întărirea și aprofundarea lor. Ideea fundamentală a pedagogului-educator: *imaginea pozitivă a omului*.

Aceasta înseamnă, că prima întrebare care trebuie să și-o pună educatorul va fi: Ce capacități ascunse are acest om? După ce această întrebare va fi temeinic studiată, va fi pusă următoarea: Ce insuficiențe are el? Pedagogia și psihologia recomandă educatorului: să laude, să încurajeze, să susțină acel pozitiv care este în discipol neindicându-i permanent la faptele rele, comportamentul incorect, erorile admise.

Specialiștii învață de a ne apropia de cel educat cu o “ipoteză optimistă”, de avut încredere în posibilitățile lui și dorința de a fi om și bun membru al societății (A. Makarenko). E necesar de asemenea de creat pentru discipoli situația succesului, atrăgându-i prin perspective, planuri accesibile și interesante.

Principiile evidenței particularităților de vîrstă și individuale. Educația și instruirea nu pot fi abstracte, neacordate la particularitățile de vîrstă și individuale ale celor educați. Deja faptul că copilul este subiect al educației, sugerează necesitatea interpretării procesului pedagogic ca pe unul specific individual în diferite perioade de vîrstă. Particularitățile gândirii și memoriei, stabilitatea atenției, rapiditatea formării deprinderilor, nivelul de activism, condițiile educației familiale, temperamentul, voința, caracterul, interesele – toate sînt individuale și necesită de a fi luate în calcul în realizarea muncii educative cu fiecare discipol.

Există două căi de evidență a particularităților individuale în procesul pedagogic. Prima cale – tratarea individuală realizată după programe unice prin dozarea volumului activității îndeplinite, complexității sarcinilor înaintate, caracterului și cantității ajutorului

acordat. A doua cale – diferențierea, repartizarea discipolilor în grupuri conform intereselor, nivelului de pregătire și educabilitate.

Principiul unității cerințelor (școlii, familiei, societății). O condiție esențială a realizării acestui principiu este coordonarea eforturilor școlii, familiei și comunității, activitatea în comun a învățătorilor, organizațiilor obștești și familiei în vederea educației tinerii generații. Dacă această unitate și coordonare de eforturi nu se obține, este greu de a conta pe succes. Atunci când participanții procesului educațional “trag carul” în diferite direcții, eforturile educaționale se contrapun, discipolul încearcă încărcături psihice enorme, el neștiind cui să creadă, după cine să meargă.

Totalitatea principiilor educației descrise mai sus integrează sistema cerințelor de bază față de procesul educației. Se poate de constatat că toate principiile sînt strîns legate între ele, caracterizînd viziunea generală a științei contemporane cu privire la educație.

Conspect de reper

Procesul educației. – Proces pedagogic special organizat în care se realizează scopurile social-pedagogice, se creează condițiile pentru viața spirituală de valoare a discipolilor, pentru realizarea maximă a capacităților lor naturale, pentru actualizarea potențialului sufletesc și spiritual.

Esența procesului educativ. – Formarea experienței de atitudini ale omului față de lume, valorile vieții materiale și spirituale.

Atitudinea. – Legătura reală, autentică stabilită de om cu obiectele lumii înconjurătoare.

Forme de manifestare a atitudinii. – Rațională;

– emoțională;

– comportamental-acțională.

Baza natural-științifică a procesului de educație. – Învățătura lui I. Secenov, I. Pavlov despre natura condițional-reflectorică a psihicului și a comportamentului omului.

Factorii care influențează procesul educațional. – Global; mondial;

– social, regional;

– micromediul;

– obiectivi;

– subiectivi.

Legitățile educației. – Conexiuni stabile, repetate și esențiale ale procesului educativ.

Legitățile procesului educației. – Adecvarea educației exigențelor societății;

- unitatea scopurilor, conținutului, metodelor educației;
- unitatea instruirii, educației și dezvoltării personalității;
- educația în cadrul activității;
- activismul discipolului în procesul educației;
- unitatea educației și comunicării;
- educația – proces paradoxal.

Principiul educației. – Cerință fundamentală, idee conducătoare, care determină acțiunile pedagogului, sugerându-i respectarea anumitor reguli, condiții.

Principiile educației. – Principii *fundamentale*: orientării umaniste a educației spre dezvoltarea personalității; orientării educației spre asimilarea culturii; valorilor societății, normelor de conduită; legăturii educației cu viața și munca;

– propriu pedagogice, *tehnologice*: educație în cadrul activității; educația în colectiv și prin colectiv; îmbinarea dirijării pedagogice cu inițiativa și independența educaților; îmbinarea respectului față de discipoli cu exigența față de el; educația cu sprijin pe calitățile pozitive;

– sociopsihologice: evidența particularităților de vîrstă și individuale; unitatea cerințelor (școlii, familiei, societății).

Aplicații practice

1. Evidențiați particularitățile semnificative ale educației ca proces pedagogic.
2. Dezvăluiți bazele natural-științifice ale procesului de educație și evidențiați componentele lui.
3. Reprezentați schematic și explicați interacțiunea educator-educat în procesul educației.
4. Caracterizați legitățile educației și argumentați semnificația lor.
5. Aduceți argumente în favoarea respectării anumitor principii ale educației.
6. Comentați enunțurile:
 - ”Nici o constrîngere exterioară nu poate susține omul nici la înălțimea intelectuală, nici la cea morală, cînd el singur nu dorește să țină la ea” (N. Cernîșevski).

- ”Îmbinarea cerințelor față de personalitate și a respectului față de ea – nu sînt două lucruri diferite, dar unul și același. Cerințele noastre înaintate față de personalitate, exprimă și respectul față de forțele și posibilitățile ei; în respectul nostru se înaintează în același timp și cerințele noastre față de personalitate” (A. Makarenko).
- ”Educația, fără îndoială, este nu altceva, decît obișnuința” (J.-J. Rousseau).
- ”Obișnuința – “a doua natură” a omului, și educația, care constă în dobîndirea deprinderilor, tocmai și ne dă această a doua natură” (V. Behterev).

Capitolul III. PERCEPEREA OMULUI ȘI CONSTRUIREA PROCESULUI EDUCATIV

1. Parametrii de om, integritatea și ierarhia lor
2. Educația orientată spre personalitate: repere conceptuale
3. Strategii de realizare a educației orientate spre personalitate

Noțiunile cheie: parametrii de om, integritatea umană, educația orientată spre personalitate, strategii de educație

1. Parametrii de om, integritatea și ierarhia lor

Fiecare pedagog (ca și fiecare om în general) are o anumită imagine, o anumită reprezentare despre om, care constituie temelia deciziilor sale pedagogice. Pornind de la ea, educatorul, în mod conștient sau inconștient, își formulează scopurile. În aceasta rezidă legătura dintre teoria/metodica educației și antropologie.

Antropologia (din grecescul *anthropos*) este știința despre om. Reieșind din etimologia cuvântului, prin cuvântul “om” înțelegem:

Σ în limba greacă *anthropos* = ființa, ce privește în sus, față înseninată, puternică a bărbatului;

Σ chipul omului în latină: *Homo*, provenit de la “Homus”-Pământ și semnifică nu altceva decât ființa din pământ sau ființa, sfera căreia este pământul.

Din perspectivă științifică omul în toată diversitatea sa poate fi abordat diferit, astfel existînd antropologie biologică, sociologică, pedagogică și filosofică. Prin antropologia pedagogică se subînțelege pedagogia, care își îndreaptă gândirea și acțiunile sale asupra omului (ea reiese din conștiința omului, raporturile emoționale, sociale, psiho-motoriunii și cognitive ale acestuia).

Antropologia pedagogică constituie fundamentul, temelia pedagogiei. Ea studiază natura copilului, a grupurilor, precum și ambianțele în care se maturizează copiii. În cadrul ei se soluționează întrebările despre esența omului ca educat și ca educator.

Antropologia pedagogică – baza filosofică a educației care permite de a înțelege și a explica structura și conținutul educației pe calea coraportării lor cu structura naturii integre a omului și a necesităților lui, de a preciza întrebarea despre valorile, normele și scopurile muncii pedagogice.

Ce se referă la fiecare din noi, despre ce putem spune că aceasta au, de fapt, toți oamenii în măsură mai mare sau mai mică? Care sînt semnele principale ale omului?

Pot fi stabiliți în mod empiric următorii *parametri* esențiali care trebuie de cunoscut și de imaginat și în contextul cărora se dezvăluie procesul de “om”.

Omul are corp, definit parametrul *biologico-vital* sau fizic, sau psihosomatic.

Omul trăiește emoții, sentimente – parametrul *emoțional-afectiv (psihic)*

La om există (mai multă sau mai puțină) rațiune – parametrul *cognitiv-rațional*.

Omul are o (mai mult sau mai puțin flexibilă) sistemă de valori – parametrul *etico-valoric*.

Omul acționează, este activ, comunică despre sau prin acțiunile sale – parametrul *psihomotoriu*.

Omul trăiește în societate, se află permanent în interacțiune și comunicare – parametrul *social-comunicativ* sau *psihosocial*.

Acești șase parametri pot fi definiți ca parametri principali ai omului [J. Schilling].

În orice situație, în care omul acționează, el se implică în toată integritatea sa, activizându-se în aceeași măsură toți cei șase parametri.

Ce este *integritatea*? Cum putem să ne-o imaginăm?

Ideea existenței întregului regulează organizarea perceperii lumii, a experienței noastre, a gândirii noastre, a acțiunilor. Însă întregul nu conține ceva ce poate fi pipăit, ținut în mână. Integritatea omului se exprimă în antropologie prin intermediul unor formulări specifice: omul nu are șase parametri, ci constituie șase parametri; omul nu are simțire, rațiune etc., ci el este simțire, rațiune. În domeniul acestor șase parametri la om, indiferent de socializare, vîrstă, timp și situație, se formează diferite *năzuințe, cerințe*.

i La nivelul *parametrului biologic-vital*: liniște, somn, aer, mișcare, sănătate, echilibru, efort, hrană, băutură, activismul organelor de simț etc.

i La nivelul *parametrului emoțional-afectiv*: popularitate, recunoaștere, motivare, deschidere spre nou, închegarea relațiilor, intuiție, iubire etc.

i La nivelul *parametrului cognitiv-rațional*: abilitatea de a identifica conexiuni, capacitatea de a învăța, gândire critică, capacitatea de a discuta, a gândi logic, a lua decizii, a participa în luarea deciziilor etc.

i La nivelul *parametrului etico-valoric*: a-și imagina masștabul valorilor, punctul de vedere; a expune opinii, toleranță, valori, norme, lipsa prejudecăților etc.

i La nivelul *parametrului social-comunicativ*: simțul comunității, năzuința spre recunoaștere, responsabilitate, atenție față de ceilalți, participare, capacitatea de a ajuta, de a lua decizii în comun, capacitatea de a obține succes etc.

i La nivelul *parametrului psiho-motoriu*: acțiune, activitate, capacitatea de a participa, a organiza, a purta răspundere, a stăpâni situația etc.

Prin urmare, fiecare om își formează în fiecare parametru al său cereri (năzuințe). El le poate exprima verbal și non-verbal. Pedagogul-educator, în baza cunoștințelor sale teoretice, din convorbiri și observări după comportament poate aproximativ să presupună trebuințele omului, îndreptându-și spre ele eforturile sale educaționale.

Ce ar însemna în acest context dezvoltarea personalității, “binele” copilului?

Dezvoltarea personalității. Omul constă din șase parametri, care trebuie, în egală măsură, să se dezvolte și să avanseze înainte. Unilateralitatea este exclusă. Fiecare om trebuie să tindă spre echilibrul armonios al tuturor parametrilor, conceput ca dezvoltare a personalității. Pedagogia școlară este supusă criticii din cauza că sprijină în mod unilateral rațiunea, în timp ce trebuie să tindă spre educație multilaterală – binele copilului. Este firesc să înțelegem binele copilului ca aceea ce îi permite lui să se dezvolte conform celor șase parametri, așa cum aceasta corespunde capacităților, deprinderilor și abilităților lui. Dacă omul își poate satisface trebuințele, atunci el se simte bine. El este sănătos. Șase parametri aflați într-un echilibru sănătos îi permit omului să se poată descurca în viață. Fixarea drept scop al educației obținerea binelui pentru om solicită de la educator preocuparea obligatorie de dezvoltarea lui unică, multilaterală.

Este semnificativ că pedagogia școlară pînă în ultimele timpuri permanent reieșea din trei parametri ai omului, formulîndu-și scopurile educative în modul corespunzător: cognitiv, afectiv, psiho-motoriu.

Integritatea în concepția pedagogiei școlare tradiționale are în vedere dezvoltarea și sprijinirea acestor trei parametri. Pornind de la concepția antropologiei pedagogice despre integritate, se impune dezvoltarea a *șase parametri* de om care și îl constituie ca integritate.

Astfel, dacă în Legea Învățămintului, bunăoară, se preconizează dezvoltarea liberă a personalității, atunci aceasta înseamnă pentru pedagogul-educator: pentru binele omului în creștere el trebuie să tindă spre dezvoltarea unică a tuturor celor șase parametri. Cine contribuie la dezvoltarea multilaterală a omului, favorizează binele lui și ajută la înflorirea personalității lui. În năzuințele sale pedagogice educatorul poate corespunde acestui imperativ doar atunci, când el din prealabil și-a clarificat pentru sine ce trebuie de înțeles prin *integritate*, *personalitate* și *bine*. Cu ajutorul acestor șase parametri el poate separa aceste noțiuni foarte generale astfel, ca ele să poată fi transpuse în acțiuni pedagogice.

Omul este șase parametri, el acționează permanent ca un tot întreg, parametrii se află în interacțiune. Necătînd la această concluzie antropologică, multe științe umanitare sunt preocupate de întrebarea: există oare un parametru de frunte, care este caracteristic pentru om și îl definește într-un mod deosebit?

Discuțiile în pedagogia antropologică nouă se duc în jurul a doi parametri: cognitiv-rațional și emoțional-afectiv. Ce este conducător – rațiunea sau sentimentul?

Mulți autori se pronunță pentru rolul conducător al rațiunii în om. Alți autori consideră, că rațiunea nu este criteriul decisiv al omului.

În cercetările consacrate comunicării se ajunge la concluzia, că omul comunică la două nivele: la nivel de conținut și la nivel de atitudini, atribuindu-se rolul primar nivelului atitudinilor. Sentimentul întotdeauna anticipează gîndirea. Este incontestabil faptul, că sentimentul anticipează rațiunea, chiar dacă aceasta e dificil de stabilit în toate situațiile. Noi putem urmări ușor acest lucru în situații extreme: dacă suntem amenințați de un pericol, încercăm o frică puternică, atunci nu suntem în stare să gîndim clar. Sentimentul anticipează acțiunea și o blochează. Același lucru poate fi constatat și în situația când cineva este îndrăgostit sau se află în situație de furie. Sentimentele devin determinative în așa măsură, că nu “auzim” argumentele îndreptate spre rațiune.

Sentimentul anticipează rațiunea. Sentimentul și nu rațiunea joacă în om rolul decisiv. Omul simțitor este primar, omul gînditor – este secundar. Sentimentele constituie temelia primară, fundamentul, în timp ce gîndirea – cea secundară, cultivată în procesul dezvoltării.

Parametrul emoțional-afectiv (psihic) este *inima* omului, parametrul central. Alături de acest parametru principal e necesar să clarificăm alt semn al omului, care de asemenea ocupă o poziție specială – parametrul psiho-motoriu.

Potrivit concluziilor antropologice, existența umană este întotdeauna acțiune. Acțiunile constituie modalitatea specifică prin care omul se explică cu natura, cu apropiații și

cu sine însuși. Forța omului se exprimă în tendințele către acțiuni. Acțiunea, alături de gândire și limbaj, constituie indicatorii principali antropologici ai omului.

Omul primar este o ființă activă. El are nevoie de acțiune și se realizează în acțiune. În baza acestor concluzii ale antropologiei e necesar să i se ofere un loc aparte parametrului psiho-motoriu.

Prin urmare, e necesar de a plasa pe locul central doi parametri: emoțional-afectiv și psiho-motoriu. Între acești doi parametri sunt cuprinși ceilalți parametri.

Generalizarea raționamentelor despre șase parametri conduce spre următorul *model antropologic orientativ al omului*.

Punctul de pornire a reacționării omului la excitanții din exterior, bunăoară prin acțiune, îl constituie parametrul *biologico-vital* (psiho-somatic). La început de către organele de simț trebuie să fie percepuți excitanții, semnalele sau situația. Parametrul biologico-vital poate fi calificat ca fundamental. El reprezintă premisa pentru alți parametri. Dacă, spre exemplu, careva din excitanți nu este perceput deloc, apoi omul nu poate acționa.

În calitate de al doilea parametru reacționează parametrul central, *emoțional-afectiv* (*psihic*), prin faptul că acest excitant este determinat ca plăcut sau nu, ca necesitate interioară sau ca unul condus de voință. Rațiunea recepționează impulsul comparînd-o cu experiența sa anterioară. Sentimentul și rațiunea fac posibilă aprecierea finală prin intermediul parametrului *etico-valoric*. Rezultatul acestui proces interior se exprimă în final prin acțiuni, astfel parametrul *psiho-motoriu* găsindu-și în el implicarea sa.

Acțiunile au permanent orientare socială, comunicativă. Parametrul *social-comunicativ* (*psiho-social*) constituie rezultatul și începutul procesului. Începutul deoarece impulsul către acțiune apare din lumea înconjurătoare, din interacțiune și comunicare. Iar sfîrșitul, pentru că scopul ei (acțiunii) îl constituie din nou interacțiunile și comunicarea.

Toți parametrii interacționează și se condiționează reciproc. Prin intermediul acestei interacțiuni, rațiunea poate influența asupra sentimentului, iar sentimentul asupra corpului. Interacțiunea are loc în ambele direcții.

Acest model antropologic orientativ se cere a fi completat încă cu un aspect. Pînă acum ne-am referit la omul aparte, la individ cu șase parametri ai lui. Mai putem spune: omul este șase parametri. Însă omul nu reprezintă o ființă izolată, el depinde de societate, fără de care este inapt pentru viață. Prin urmare, trebuie să luăm în considerare aspectul social și cultural.

Omul nu numai trăiește în societate, dar și în cultură, care își lasă amprenta sa asupra lui. Omul reprezintă produsul sinelui său, societății și culturii. Prin intermediul acestui proces de personalizare, socializare, ameliorare prin culturalizare omul devine acela ce el trăiește, simte, apreciază sau acționează. Aceasta înseamnă, că șase parametri trebuie examinați și apreciați în corelație cu cultura și societatea.

Omul se află în centrul împletirii *societății* și *culturii*. Toate trei dimensiuni influențează una asupra alteia.

Trebuie deci să completăm modelul antropologic orientat al omului cu aspectul social-cultural. Excitantul sau situația vine din mediul socio-cultural înconjurător, influențează asupra parametrilor omului, realizându-se schimbul (contactul) cu mediul socio-cultural înconjurător [I. Schilling].

Deja s-a menționat anterior faptul, că în pedagogia școlară se vorbește doar despre trei parametri. În literatura utilizată pentru pregătirea învățătorilor permanent se nominalizează următorii trei parametri: cognitiv-rațional, emoțional-afectiv și psiho-motoriu. Lipsesc parametrii etico-valoric, social-comunicativ și biologicico-vital.

Bineînțeles că parametrul emoțional are mult comun cu cel social, însă pentru a evidenția importanța parametrului social se acceptă ca el să fie numit aparte. Aceasta cu atât mai mult din motivul că pedagogia școlară, posibil din cauza generalizării ambilor parametri, neglijează în mod vădit aspectul social în educație. Același lucru poate fi spus și despre parametrul biologică-vital, pe care școala, se pare, l-a ruinat cu totul. Scopurile de învățare care trebuie să favorizeze acești parametri sunt preconizate doar la puține lecții de sport. Din analiza agendei zilnice nu este dificil de stabilit: din zece lecții aproximativ opt contribuie la dezvoltarea rațiunii, fiind preconizată posibil o singură lecție din domeniul muzicii și una din domeniul sportului, în plus ambele aceste obiecte pot fi omise. “O minte sănătoasă într-un corp sănătos”, spune unul din proverbele, care însă nu-și găsește rezonanța necesară în pedagogia actuală școlară tradițională. De asemenea, în pregătirea profesională a viitorilor învățători lipsesc premisele pentru valorificarea parametrului emoțional în predare, educație și în comunicarea profesională. Formarea parametrului etico-valoric este lăsată pe contul unor lecții speciale de educație moral-spirituală și etică. Ajungem la concluzia, că în pedagogia școlară este sprijinit pe larg parametrul cognitiv-rațional și psiho-motoriu în măsura, în care învățătura este întotdeauna o acțiune. Despre învățămîntul multilateral unic nici nu poate fi vorba. Dacă școala ar accepta acest imperativ, atunci ea ar trebui să se schimbe radical.

Am menționat deja, că în baza fiecărei acțiuni a pedagogului-educator stă imaginea omului, întrucât educatorul educă în mod conștient sau nu conform anumitei imagini a omului. Includerea antropologiei în gândirea și activitatea pedagogică este un imperativ mai mult decât stringent. În antropologia pedagogică se stipulează, că imaginea omului se constituie din următoarele semne:

- 1) Omul este șase parametri.
- 2) Parametrii se află în interacțiune.
- 3) Omul este un tot unic.
- 4) Doi parametri ocupă poziția centrală: emoțional-afectiv (inima) și psiho-motoriu (mîna).

Ajută oare această delimitare a parametrilor în activitatea educațională? Repartizarea analitică în șase parametri are pentru pedagogul-educator acel avantaj, că acest model antropologic orientat îi va ajuta să identifice în om înzestrările, capacitățile, înclinațiile, precum și să analizeze deficiențele. Pedagogul-educator e în stare cu ajutorul acestei metode analitice să ajute omului de a se dezvolta ca personalitate integră, asigurînd dezvoltarea tuturor parametrilor de om fără unilateralitate, armonia acestora.

Cu ajutorul modelului antropologic orientat pedagogul-educator poate chibzui asupra faptului, care parametru el vrea să-l dezvolte în mod deosebit. Unde la acest om sunt capacități deosebite? Tot odată el trebuie să reiasă din faptul, că fiecare om în unul din șase parametri este deosebit de puternic.

Întrucât toți parametrii se află în interacțiune, el poate lucra asupra parametrului la care discipolul posedă o dotare specială, ceea ce va avea un impact pozitiv și asupra altor parametri.

Împărțirea în șase parametri are avantajul că îi permite pedagogului-educator să analizeze scopuri foarte abstracte de tipul “dezvoltarea personalității”, “bunăstare”, “sănătate” etc., întrucât numai în așa mod ele pot fi transpuse în acțiuni pedagogice concrete.

Pentru a-și formula scopurile pedagogul-educator trebuie să se întrebe permanent, cărui parametru al omului el se adresează. Dacă pretinde la dezvoltarea generală a omului, atunci trebuie să poată demonstra, că se adresează la toți parametrii în egală măsură. În cazul cînd intenționează să dezvolte un anumit parametru, el trebuie să preconizeze aceasta în scopurile sale. Prin urmare, modelul antropologic poate acorda un ajutor hotărîtor în formularea scopului educativ. Totodată el poate evolua și în calitate de model corecțional, prin care va fi verificată în mod critic acțiunea pedagogică: corespunde oare cererea

pedagogică cu acțiunea pedagogică? Contribuie el oare la dezvoltarea tuturor parametrilor în egală măsură?

Așa dar, pedagogia antropologică a determinat poziția centrală a doi parametri: emoțional-afectiv și psiho-motoriu. E necesar, într-o măsură mai mare, să ne adresăm la sentimentele omului și să-l încurajăm spre acțiuni. Se impune *educația sentimentelor* și *educația acțiunilor*. Acestea constituie **liniile strategice** care trebuie să devină preocuparea deosebită în sistema educativă, instructivă și de învățămînt a societății noastre.

2. Educația orientată spre personalitate

Necesitatea de a educa o personalitate liberă, activă, cu respect de sine înaintea în fața pedagogilor problema determinării *condițiilor* în care s-ar putea obține un grad mai înalt de eficiență a educației. Specialiștii afirmă, că calea principală de atingere a acestui obiectiv se află nu în domeniul metodelor, formelor de educație. Principalul este atitudinea față de cei educați. În procesul educativ tradițional această atitudine tinde precum s-a menționat deja spre autoritarism, dominarea puterii educatorului, cel educat rămînînd în poziția de subordonare și dependență. În aceste condiții majoritatea discipolilor devin puțin activi, lipsiți de inițiativă, incapabili de a-și apăra propria opinie.

Pentru educația unei personalități autonome, capabile de a lua de sine stătător decizii și a răspunde pentru consecințele lor, se impune o altă abordare. E necesar de a educa abilitatea de a chibzui înainte de a acționa, fără a fi impus din exterior, de a lua în calcul poziția, opiniile, aprecierile și soluțiile celor educați. Acestor cerințe răspunde *educația umanistă* orientată spre personalitate. Ea creează noi mecanisme de autoreglare morală, strîmătorînd treptat stereotipurile pedagogiei impunerii.

Educația orientată spre personalitate are perspectivă doar în cazul, cînd interacțiunea educator-educat activează procesul inițiativei *educative* la copii. Copilul trece de la starea “Eu trebuie” la starea “Eu vreau” în baza propriei atitudini față de ceea ce el face.

Educația orientată spre personalitate se întemeiază pe cunoscutele principii ale pedagogiei umaniste: sinevaloarea personalității, respectul față de ea, educația în conformitate cu natura copilului, bunătatea și mîngîierea ca mijloace principale de educație.

Astfel, educația orientată spre personalitate presupune organizarea procesului educativ în baza respectului profund față de personalitatea copilului, atitudinii față de el ca față de un participant conștient, responsabil cu drepturi egale al acestui proces, formarea unei

personalități integre, libere, descătuse, care conștientizează demnitatea sa, respectând demnitatea și libertatea celorlalți.

Nucleul educației orientate spre personalitate îl constituie *libertatea*. Copiii nu vor fi impuși să îndeplinească anumite cerințe, dar prin diferite modalități vor fi create condițiile în care copilul singur va ajunge să înțeleagă sensul cerinței date pentru el personal, o va recunoaște și va accepta, va dori să o îndeplinească și o va îndeplini.

Care este atunci rolul pedagogului? El se manifestă deja nu ca învățător, dar ca mediator, facilitator. Pedagogul e chemat să se *conformeze* cu procesul dezvoltării, însă nicidecum să nu intervină în derularea lui. În acest caz el într-o anumită măsură va asigura libertatea copilului. Educatorul doar va crea condițiile pentru autodezvoltarea copilului, manifestându-și prin aceasta măiestria sa personală. Totodată diminuarea influenței pedagogice este acceptabilă în anumite limite și doar în cazul când dezvoltarea copilului are caracter ascendent. În alte cazuri intervenția pedagogică va fi justificată și oportună. Arta dirijării pedagogice: a înțelege când nu e cazul de a interveni și accelera forțat dezvoltarea, dar în ce caz e nevoie de a “pune umărul”, a-l ajuta pe copil.

Doar educația orientată spre personalitate e în putere să atingă scopul formativ-dezvoltativ, pentru că ea este îndreptată spre conștientizarea de sine a discipolului ca personalitate, spre autoexprimarea lui liberă și responsabilă. Aceasta va fi imposibil de obținut fără o atitudine respectuoasă, binevoitoare față de copil din partea adulților, părerea cărora pentru el contează. Practica tradițională demonstrează că mulți învățători nu numai în clasele mici dar și în clasele mari se adresează față de elevi fără respectul cuvenit. Se impune o schimbare a mentalității pedagogice, dacă dorim ca copilul să se perceapă în serios și să se accepte pe sine. Nu rareori copilul care nu se descurcă cu cerințele, este înjosit și pedepsit. Aceasta îi trezește protestul și dușmănia față de educatorul, care îi lezează demnitatea personală.

În școala contemporană, spre regret, metodele educației continuă să fie tratate ca mijloc de combatere a tendințelor negative în dezvoltarea personalității, mijloc de reeducare, însă nu de formare a calităților pozitive. Acestea sînt consecințele atitudinii față de elev ca *obiect* al activității educative, ignorării rolului lui de *subiect* al acestei activități.

3. Strategii de realizare a educației orientate spre personalitate

Sistemele de atitudini umaniste a pedagogului față de copii se constituie din trei părți inseparabile: înțelegerea, recunoașterea și acceptarea copilului. Exact aceleași componente vor fi evidențiate și în structura atitudinilor celui educat în raport cu pedagogul. Și copilul se confruntă cu problemele înțelegerii, recunoașterii și acceptării educatorului său. Suprapunându-se una pe alta aceste sisteme creează a *structură* foarte complicată de *atitudini pedagogice*.

Înțelegerea presupune pătrunderea în lumea interioară a copilului. Ea se efectuează cu ajutorul sentimentelor și a rațiunii. Cea mai importantă necesitate a copilului – a fi corect perceput: înțeles, acceptat, recunoscut. El speră inconștient că va fi înțeles în orice stare, în fiecare manifestare a sa. El este sigur că pedagogul niciodată nu greșește. Așa ar fi trebuit să fie, nu se poate de spulberat iluziile. De aceea poziția pedagogului care ea în calcul năzuințele, interesele copilului, va fi dominantă în educația orientată spre personalitate. Înțelegerea copiilor este foarte dificilă din simpla cauză că noi sîntem deja maturi, dar ei încă copii. Obligațiunea profesională a pedagogului – a putea interpreta acțiunile discipolilor, clarifica, “decodifica” mesajele venite de la el.

Se știe că omul are două posibilități de a se exprima pe sine: verbal sau non-verbal.

Pedagogul-educator nu va precăuta mesajul verbal ca preponderent în munca de educație, întrucît enunțul verbal reprezintă doar unul dintre alte mijloace de comunicare și în anumite împrejurări nefiind cel mai demonstrativ. E necesar de a acorda mai multă atenție comunicării non-verbale exprimate în cadrul acțiunilor omului, care semnalizează, deși nu în mod deschis, despre năzuințele sale.

La baza perceperii copilului stă principiul educației în conformitate cu natura, care cere ca pedagogul să-l accepte pe cel educat așa cum l-a creat natura și educația precedentă în familie, instituția educativă. Respectarea acestui principiu presupune *perceperea integră* a copilului, nu a unor trăsături individuale separate ale acestuia. Cunoașterea lor este bineînțeles importantă, însă pedagogul întotdeauna are de a face cu personalitatea integră, nu cu intelectul, voința sau emoțiile ei. Interesul față de copil stimulează dorința de a-l înțelege. Dacă pedagogul nu va vedea în discipol specificul lui irepetabil el nu îl va putea educa, pentru că nu va găsi “punctul de sprijin” pentru contactul cu el.

Perceperea integră a copilului diferă esențial de cea “pe părți”. Ultima prevalează astăzi în studierea particularităților de vîrstă și individuale. A “împărți” personalitatea în părți – voința, caracter, temperament etc., a studia pe fiecare din ele în parte este mai simplu, însă, spre regret, din aceste părți împrăștiate este ulterior imposibil “de a strînge” personalitatea

integră. În cazul percepției integrale se va atrage atenția la structurile-cheie ale personalității (atitudinea față de sine, orientarea, necesitățile și motivele), manifestarea lor în comportament și activitate. Observând discipolul pedagogul profesional își va forma prima impresie despre el, care precum se știe poate fi suficient de adecvată. Atenția va fi concentrată la manifestările exterioare ale copilului: când și cum privește, cum reacționează la cele întâmplate, cum și ce vorbește, cum stă și cum șede etc. Perceperea primară are loc la nivel de subconștient. Cele văzute completează ceea ce este ascuns, ultimul urmînd a fi descoperit, în caz de necesitate, prin investigații minuțioase. Veridicitatea cunoștințelor despre copil obținută pe cale intuitivă depinde în mod direct de nivelul pregătirii pedagogului, precum și de deschiderea celui educat. Pentru ca procesul de înțelegere a educaților să fie rezultativ, educatorul în mod insistent își va dezvolta următoarele calități personale:

- spiritul de observație și înțelegere a celor întâmplate în situații concrete;
- empatia, cotrăirea necondiționată a sentimentelor încercate de discipol, manifestarea adecvată a propriilor sentimente;
- conștientizarea permanentă și reacționarea corectă la faptul cum este perceput și apreciat ca pedagog de către discipoli;
- cunoașterea greșelilor tipice, mai frecvent comise în aprecierea chipului exterior și a lumii interioare a celor educați.

Recunoașterea copilului. A fi recunoscut este dreptul copilului de a fi el însuși. Aceasta presupune resemnarea adulților cu individualitatea, viziunile, aprecierile și poziția copilului. Noi putem să nu acceptăm lucruri valoroase, importante pentru copil, fără însă să-l respingem pe el însăși. Educatorul-umanist va dezaproba faptele rele, însă va *iubi copilul*. Aceasta înseamnă a crede în posibilităților lui, în faptul că el va crește, va conștientiza, va înțelege și își va îmbunătăți comportamentul. Recunoaștem – înseamnă că avem încredere în autoperfecționarea lui. Doar înțelegînd astfel dialectica și contradicțiile educației pedagogul devine înțelept și răbdător, iar poziția lui – puternică și invulnerabilă. Numai în acest caz discipolul va parcurge în mod firesc toate perioadele și dificultățile maturizării, fără a se confrunta cu complexe formate în urma unei educații incorecte.

Educația orientată spre personalitate cere respectarea copilăriei, greșelilor ei. Ea presupune credința în noblețea motivelor și faptelor celor educați.

Copilul își demonstrează calitățile sale în activitate, comportament, fapte. Unul face totul repede, altul încet, al treilea acceptă dintr-o dată sarcina și doar ulterior își chibzuiește și

corectează activitatea în dependență de circumstanțe. Unul e reținut în comunicare, altul e deschis. Unor copii le este caracteristică excitabilitatea sporită, nervozitatea, altora – stabilitatea emoțională. Acțiunile pedagogului în toate acestea cazuri nu pot fi identice.

Pentru fiecare copil pedagogul va aplica o *strategie individuală* de educație. Determinând o sistemă de scopuri educative, el va alege mijloace de influență, care actualizează particularitățile funcțional-psihologice caracteristice copilului concret. Cu cât mai mare este diferențierea formelor de influență educativă, cu atât mai înaltă este eficiența educației. În același timp, indiferent de particularitățile și posibilitățile individuale toți discipolii trebuie să știe și să îndeplinească exigențele morale necesare. Totuși căile concrete ale fiecărui elev spre scopul educativ, mecanismele concrete ale dezvoltării personalității pot fi specific individuale, răspunzând particularităților lui specifice.

Așadar, nu este suficient de a înțelege copilul, el trebuie recunoscut ca personalitate individuală irepetabilă. Recunoscut dreptul lui de a fi el însuși. Fără aceasta eforturile umaniste ale educației nu se vor bucura de succes.

Acceptarea copilului. Acceptarea înseamnă atitudinea pozitivă necondiționată față de copil. Acceptarea nu este o simplă apreciere pozitivă. Ea presupune recunoașterea faptului, că copilul este acceptat cu toate neajunsurile lui, el are dreptul de a fi așa cum este, pedagogul fiind gata să-l ajute să depășească deficiențele. Bineînțeles, este ușor și simplu de a-l accepta pe educat atunci când meritele lui întrec neajunsurile. Mai dificil însă e de a-i accepta pe cei nefavorabili. Acceptarea sinceră a copilului din partea educatorului se exprimă în compasiune și atitudine caldă, crearea atmosferei pentru manifestarea deschisă a sentimentelor pentru ambele părți.

Actuala practică școlară se caracterizează prin acceptarea condiționată a copilului: “Eu te voi respecta, dacă tu...”; “Noi vom fi prieteni, însă tu trebuie...”. În rezultat la elev se formează viziuni incorecte despre sine și oamenii din jur. Copilul nu este capabil de a se accepta singur pe sine din cauza nivelului scăzut de autoapreciere. Apare complexul de autoînacceptare.

La baza acceptării copilului stă iubirea. Este știut faptul că pedagogul care iubește copilul, întotdeauna îl educă mai bine, deoarece acționează nu doar cu mintea, dar și cu inima.

Acceptarea se întemeiază pe exigență și principialitate, însă aceasta poate aduce folos doar pe fonul atitudinii pozitive a educatorului față de copil, dorinței de a-i ajuta.

Trebuie oare să arăte educatorul că iubește și acceptă copilul? Nu apare oare pericolul, ca copiii “să i se suie în cap”? Nerespectul față de persoana mai în vârstă tocmai se alimentează din lipsa iubirii și respectului sincer față de ea.

Important de menționat, că educatorii nu vor aștepta, că totul se va rezolva de la sine. Fără eforturi speciale copiii, relațiile cu ei nu vor evolua spre mai bine. Periodic este binevenită *autoreflexia* pedagogică: “Cum mă văd discipolii mei? Simt ei oare dragostea mea? Au ei încredere în mine? Cred ei oare că eu îi înțeleg? Au ei oare motive de a mă considera prietenul lor? Le place oare, cum eu comunic cu ei? Care teme le evit în convorbire cu ei? De ce? Se simt ei oare înțeleși, acceptați? De la ce suferă ei? Știu eu totul despre trăirile lor?”

Așadar, acceptarea copilului reprezintă manifestarea respectului față de el, față de gândurile, sentimentele, faptele, drepturile și libertățile lui. Respectând tot ce constituie valorile copilului, educatorul demonstrează celui educat, că îl iubește și îl prețuiește. Educația în asemenea condiții poate atinge rezultatele scontate.

Conspect de reper

Antropologia pedagogică. – Baza filosofică a educației care permite de a înțelege și de a explica structura și conținutul educației pe calea coraportului lor cu structura naturii întregre a omului și a necesităților lui.

Omul constituie șase parametri. – Biologic-vital;

– emoțional-afectiv;

– cognitiv-rațional;

– etico-valoric;

– social-comunicativ;

– psiho-motoriu.

Imaginea antropologică orientativă a omului se constituie din următoarele semne. – Omul este șase parametri;

– parametrii se află în interacțiune;

– omul este un tot unic;

– doi parametri ocupă poziția centrală: emoțional-afectiv (inima) și psiho-motoriu (mîna).

Educația orientată spre personalitate. – Presupune organizarea procesului educativ în baza respectului profund față de personalitatea copilului, atitudinii față de el ca față de un participant conștient, responsabil cu drepturi egale al acestui proces; formarea unei personalități integre, libere, descătuate, care conștientizează demnitatea sa, respectând demnitatea și libertatea celorlalți.

Componentele sistemii de atitudini umaniste a pedagogului față de copil. – Înțelegerea;

– recunoașterea;

– acceptarea.

Aplicații practice

1. Prezentați schematic parametrii modelului antropologic orientativ al omului și explicați coraportul lor.
2. Explicați noțiunile “integritate umană”, “personalitate”, “binele” copilului în contextul datelor antropologiei pedagogice.
3. Evidențiați reperele conceptuale ale educației orientate spre personalitate.
4. Actualizați ideile centrale ale atitudinii umaniste a pedagogului față de copil.

Capitolul IV. PROBLEMATICA SCOPURILOR EDUCAȚIEI

1. Cu privire la semnificația scopurilor educative.
2. Considerații generale cu privire la stabilirea scopurilor educative.
3. Scopurile educative în societatea valoric instabilă.

Noțiunile cheie: scopuri educative, valori, norme, direcțiile strategice ale educației

§ 1. Cu privire la semnificația scopurilor educative

În contextul larg al existenței umane educația poate fi concepută ca co-existență, viață în comun a educatorului cu cel educat. Totodată atunci când ne referim la *educație*, înțelegem o influență asupra existenței discipolului *orientată spre un anumit scop*, o interacțiune rațională și profesională cu cel educat.

Educația ține de preocupările umanității și a succesorilor ei. Ea este indisolubil legată de grija pentru păstrarea societății și a culturii ei. Ceea ce se întreprinde în familie, școală în plan educațional, sau ceea ce se omite în acest domeniu are impact nu doar nemijlocit pentru copii și tineri. Aceasta influențează indirect și asupra vieții în comun în care aceștia participă și asupra viitorului ei. De aceea educația urmașilor constituie nu doar o cauză personală a părinților, ea referindu-se și la societate, comunitate. Iată de ce scopurile educative sunt importante atât pentru educatori, cât și pentru toate persoanele de rang social ale statului.

Pentru ca maturii să-și îndeplinească datoria sa educațională ei trebuie să știe care calități umane sunt necesare copiilor pentru a-și putea de sine stătător, independent dirija viața; ce aptitudini și valori, ce cunoștințe și abilități, ce poziții și convingeri trebuie să dobândească tînăra generație pentru a deveni capabilă să trăiască o viață demnă de Om, a se putea comporta adecvat în anumite împrejurări, contribuind în același timp la existența continuă a comunității la care aparține.. Educatorii au nevoie să cunoască asemenea idealuri pentru a le folosi ca *valori, modele sau norme* de control, care să-i ajute să aprecieze la ce trebuie să atragă atenție, ce trebuie să susțină și cu ce trebuie să lupte în educația discipolilor.

Ce subînțelegem sub noțiunea de “*scopuri educative*”? Ce reprezintă *valorile și normele* în raport cu scopurile educative?

Ne vom referi mai întâi la noțiunile de valori și norme. Dintre multiplele definiții (mai mult de 200) ale noțiunii *valoare* enumerăm câteva:

- însușirea unor lucruri, fapte, idei, fenomene de a corespunde necesităților sociale și idealurilor generate de acestea; suma calităților care dau preț unui obiect, unei ființe, unui fenomen;
- criteriul de alegere a obiectelor spre care noi trebuie să tindem;
- standard normativ pentru aprecierea obiectelor.

Astfel, valorile constituie reprezentările despre ceva la ce se aspiră. Valorile reprezintă elemente centrale ale culturii, întrucât ele coagulează spiritul oricărei culturi istoric constituite și al culturii umane în întreaga lor universalitate. Valorile se constituie ca un fel de coloană vertebrală a culturii, ele orientând spiritul oricărei culturi și funcționând ca o grilă selectivă în raport cu creația și difuzarea culturală.

Aceste valori reflectă dimensiunile psiho-sociale la nivelul unor modele culturale determinate din punct de vedere istoric:

- valorile psiho-sociale ale societății premoderne: adevăr, bine, frumos, sacru;
- valorile psiho-sociale ale societății moderne: libertate, solidaritate, legalitate;
- valorile psiho-sociale ale societății postmoderne (postindustriale informatizate): deschidere, creativitate.

Ce subînțelegem prin noțiunea de “*norme*”? În literatura de specialitate norma este caracterizată ca regulă, dispoziție etc., obligatorie, fixată prin lege sau prin uz; comportament sau faptă; criteriu de apreciere, de reglementare, etc.

Din aceasta se poate de formulat următoarele noțiuni ale normei:

- standard al comportamentului prescris;
- regulă, care prescrie cum trebuie să acționăm.

Normele constituie o reglementare concretă, indicații către acțiuni, statute, legi, acorduri. Încălcarea, respectiv nerespectarea lor, se pedepsește, se sancționează.

În ce coraport se află valorile și normele? În viața cotidiană ambele noțiuni deseori se folosesc ca sinonime. Ele se află într-o legătură atât de strânsă, încât nu pot fi separate. Această idee este dezmințită în literatura de specialitate, în care se precizează: normele sunt mai diferențiate, mai specifice decât valorile, ultimele fiind mai încăpătoare, mai generalizate. Normele stau pe o treaptă mai inferioară în raport cu valorile, se bazează pe valori, fiind derivate din ele, constituind forme ale valorilor.

Așadar, valorile reprezintă masștabul, iar normele sunt regulile consolidate, care derivă din valori. Valorile constituie masștabul superior general, pe cînd normele reprezintă regulile, care concretizează valorile, le transformă în acțiune.

Ce reprezintă prin sine *scopurile educative*? Ce este comun între valori, norme și scopurile educative? Ce legături există între aceste trei categorii (centrale): valori – norme – scopuri educative?

Educația precum se știe are scopul său, spre exemplu, schimbarea comportamentului sau învățarea modului de acțiuni (fapte); omul își exprimă prin acțiuni valorile, normele sale. În educație este vorba despre însușirea valorilor și normelor, stabilizarea lor și, respectiv, despre schimbarea lor.

Scopurile educative preconizează transmiterea valorilor și a normelor spre cel educat. Scopurile educative sunt interpretate ca reprezentări despre idealurile personalității integre sau calitățile umane care trebuie să fie dezvoltate în măsura posibilă la discipoli. Ele desemnează nu doar calitățile umane dar includ în sine și prescripțiile pentru educatori în vederea pregătirii și realizării unor acțiuni educative special proiectate.

În literatura relevantă scopurile educative sunt definite ca norme, ce descriu starea imaginată a personalității (respectiv starea unor însușiri aparte a personalității) discipolului, care trebuie obținută prin intermediul educației, caracterizînd starea personalității educaților, cum ea trebuie să fie. Prin scopuri educative, după W. Bezinka, se subînțeleg întotdeauna normele cu referință la “dispoziția psihică” (gătință spre acțiuni, punctele de vedere, pozițiile, interesele etc.) ale educatului.

Prin urmare, scopul educației trebuie orientat în mod conștient nu spre un comportament temporar al persoanei (grupului) dar spre *gătința*, disponerea pentru un anumit comportament.

Scopul educației urmărește schimbarea într-o anumită măsură a structurii dispoziționale a celui educat:

- a) Dispozițiile existente trebuie lărgite, întărite, stabilizate sau diferențiate.
- b) Noile dispoziții ale copilului – în baza celor existente (spre exemplu, capacitatea de a învăța) – e necesar de a le crea.
- c) Dispozițiile existente, apreciate ca dăunătoare, trebuie eliminate, excluse, slăbite sau limitate în gradul lor de funcționare.

Nu este posibil de a ne implica în mod direct în transformările structurii dispoziționale a altui om. Se poate doar de încercat în mod indirect de a contribui la aceasta,

prin formularea scopurilor sau crearea situației pedagogice, precum și prin influența asupra motivației lui. Succesul în educație poate fi obținut doar de discipolul însuși [W. Brezinka, 1993].

Scopurile constituie punctele de plecare în căutarea metodelor. Orice acțiune educativă reprezintă metode orientate spre un anumit scop. Cel care educă, acela face (întreprinde intenționat) ceva pentru a obține rezultat vis-a-vis de omul pe care îl educă și care a fost determinat drept scop. El încearcă să influențeze asupra lui în așa fel ca acesta, prin intermediul propriei activități, să se apropie de scop. În afara scopurilor educative este imposibil de a educa. Scopurile educative constituie condiția necesară a oricărei educații.

§ 2. Considerații generale cu privire la stabilirea scopurilor educative

De unde se iau scopurile educației, de ce depind și de ce sunt determinate ele?

În societățile și grupurile tradiționale scopurile educației se selectează nu din multitudinea de calități umane, ele fiind luate din moștenirea culturală în calitate de norme, idealuri.

În societatea pluralistă caracterizată prin diversitatea de opinii religioase, morale domină variate viziuni asupra idealurilor personalității și a educației, sporind, în același timp, incertitudinea în raport cu scopurile educației. Nu este clar ce scopuri ale educației copiilor trebuie să se atingă și, respectiv, în ce direcție trebuie să se acționeze.

Trebuie educația să pregătească competitori apți pentru piața muncii sau să formeze oameni compleți? Trebuie să potențeze autonomia fiecărui individ sau coeziunea socială?

Cum în aceste condiții putem ajunge la o claritate și certitudine în scopurile educației?

Primul pas în realizarea acestei probleme este estimarea scopurilor educației, selectarea din calitățile de personalitate pe acelea care sunt mai importante și au prioritate. Aceasta presupune luarea deciziilor în domeniul educației respectând anumite reguli (criterii) în polemica despre scopurile educative:

1. Fiecare om trebuie să rezolve în viață multe sarcini diferite care solicită de la el capacități, aptitudini diferite, ce urmează a fi precizate. Bunăoară, în condițiile societății contemporane vor fi solicitate așa caracteristici ale omului, ca:

↳ Integritate psihică și morală.

↳ Individualitate, gândire critică rațională și atitudine pragmatică față de viață.

↳ Potențial intelectual, capacități volitive.

h Ținută etică adecvată normelor sociale.

h Capacitatea de a lua independent decizii, abilitatea de a-și apăra în mod neopresiv interesele.

h Capacități de autoeducație.

h Tendință spre succes în viață.

h Competență profesională, spirit întreprinzător și de concurență, capacități manageriale.

h Capacitate de adaptare la condițiile schimbătoare ale vieții, abilități de orientare în circumstanțele economice, social-politice, în baza valorilor general-umane.

h Atitudine respectuoasă față de lege, responsabilitate socială, simțul demnității personale.

h Conștiință națională și conștientizare a apartenenței la comunitatea europeană și mondială.

h Activism social.

h Capacitate de a depăși situațiile neordinare.

2. Multe sarcini și capacități necesare pentru rezolvarea lor se află în relații de polaritate, fiind contradictorii dar, în același timp, necesare. Pozițiile polare care se completează reciproc trebuie luate în vedere în formarea scopurilor educației. De exemplu, polaritatea dintre cunoștințe și credință, capacitatea de percepere a informației și de critică, dintre patriotism și umanismul internațional.

3. Nu toate scopurile educative sunt potrivite pentru toate vârstele. De exemplu, la copiii mici trebuie dezvoltată credința în sine, capacitatea de a posedă limbajul, sîrguința către învățare; calități deosebit de importante pentru elevi: gătința spre efort, reținerea de sine, sîrguința; la tineri: capacitatea de judecată, responsabilitatea, autodisciplina, simțul solidarității.

4. Cine stabilește scopul educativ, acela trebuie să ia în vedere și condițiile de care depinde realizarea lui precum și metodele relevante. Doar în acest caz poate fi vorba despre autenticitatea scopului educativ. În caz contrar apar contradicții dintre teorie și practică; are loc înșelarea de sine sau înșelarea altora. De exemplu, dacă dorim să educăm simțul “nobleței” față de cei din jur fără a cere de la sine și de la educați eforturile care constituie condițiile dobîndirii acestor virtuți.

5. Poziția umanistă a culturii moderne presupune oferirea posibilității alegerii libere în construirea de către om a propriei sale vieți.

Scopul major al educației – personalitatea capabilă de a-și construi viața demnă de Om. Întâinzând acest scop, pedagogul-educator se va orienta la rezultatul final: discipolul ca subiect al relațiilor sociale să înțeleagă sensul celor întâmplate și efectuate, să coraporteze viața înconjurătoare cu aceea ce este pentru el imaginea unei vieți destoinice, deci, luînd asupra sa răspunderea pentru viața proprie și pentru acele laturi ale vieții generale, care depind de el.

Din acest scop general reies logic direcțiile strategice ale educației:

- formarea modului de viață demn de om;
- formarea chipului omului destoinic;
- formarea capacității de a fi subiect al propriei vieți;
- formarea imaginii despre societate și sistemul de legături sociale ale omului cu societatea;
- formarea imaginii despre lume și a reprezentării despre organizarea ei;
- formarea poziției de viață ca atitudine generală față de viață ca atare și propria viață în această lume;
- formarea abilităților culturologice de interacțiune cu lumea în toate manifestările ei [H. Щуркова].

§ 3. Scopurile educative în societatea valoric instabilă

Copiii cunosc lumea înconjurătoare în primul rînd în familie și de la familie. Ei absorb în sine noțiunile despre lume, valorile, normele după care trăiesc părinții lor. De aceea părinții sunt permanent cei mai importanți educatori, comuniunea de viață a familiei constituind în același timp cea mai importantă comuniune educațională. Toți ceilalți educatori din grădiniță și școală pot doar completa aceea ce părinții pot să obțină în plan educativ, nefiind în măsură să substituie nimic valoros în acest sens. Ei sunt responsabili doar de aspectele educației în comun, responsabilitatea pentru educația în ansamblu revenindu-i părinților.

Idealurile personalității în familie își iau începutul în afara ei și trebuie întărite de comunități mai largi pentru a deveni importante pentru familie și copii.

Pentru a înfrunta pericolul societății pluraliste contemporane și în coraport cu idealul social de personalitate adecvat stării istorice în care ne aflăm sunt deosebit de importante următoarele scopuri educaționale:

1. Credința în sine, încrederea în viață și în lume – aceasta este poziția principală care permite oamenilor de a se percepe pozitiv pe sine și viața proprie, ajută la așteptarea binelui de la viitor și însuflă sentimentul securității; însuflă încrederea emoțională că viața este prețioasă și are sens. Această încredere trebuie să se înrădăcineze profund în caracter, suflet, ea trebuie să ajute a suporta situațiile complicate, fobiile, astfel încât omul să nu dăuneze sie și celor din jur.

Condiția cea mai importantă pentru atingerea scopului dat este copilăria fericită, dragostea, dăruirea deplină, pe care trebuie să i-o ofere copilului maturii.

2. Gătința pentru autoconservare prin efort propriu. Acest scop reiese din faptul că oamenii pot să se mențină pe sine prin munca sa sau a altora (copilul bolnav, bătrînul care necesită îngrijire). Pe lângă aceasta trebuie de așteptat de la fiecare ca el să îngrijească de sine și de apropiații săi. Această poziție poate fi denumită ca atitudine pozitivă față de toate greutățile, gătința de a se păstra pe sine în viață, gătința pentru muncă, ea solicitînd un șir de deprinderi speciale, cunoștințe și virtuți, ca: gătința pentru efort, răbdarea, capacitatea de a coopera cu alți oameni, conștiinciozitatea, responsabilitatea pentru bunul încredințat (spiritul de economie în utilizarea materialului, adresarea grijulie cu instrumentele, etc.).

Pozițiile opuse le constituie timiditatea (frica) în muncă, negătința de a lucra, lenea, pasivitatea, tendința de a trăi pe contul altora, atitudinea negativă față de muncă, jalea față de sine însuși.

Condiția importantă pentru obținerea acestui scop, începînd din copilărie: stimularea activismului copiilor în joc, în muncă, a capacității de a face ceva cu mâinile proprii, de a duce lucrul început pînă la capăt. Părinții trebuie să-i încurajeze pe copii creîndu-le posibilitățile respective prin asigurarea cu jucării calitative, limitarea vizionării emisiunilor televizate și a altor încercări de petrecere pasivă a timpului, deprinderea de timpuriu cu independența, ajutorul în gospodărie, evitarea alintării, răsfățării.

3. Cunoașterea realistă a lumii și autocunoașterea. Realizarea acestui scop preconizează dobîndirea cunoștințelor fundamentale despre lume și despre sine, despre condițiile obținerii succesului în viața omului. Se urmărește, de asemenea, cultivarea “simțului realului”, obiectivității, așa zisei viziuni treze asupra lumii și vieții.

Calități contrare simțului realității pot fi:

- orbirea în fața realității, depărtare de la această lume, utopismul, neobiectivitatea, subiectivismul;

- lipsa cunoștințelor fundamentale despre condițiile elementare ale existenței personale și sociale, spre exemplu, despre legătura dintre sănătatea morală și sufletească, trebuința și bunăstarea etc.;
- iluziile, amăgirea de sine, pretențiile nerealizate.

4. *Cultura inimii – educația emoțională, educația sufletului.* Acest scop cuprinde sfera intereselor, cultivarea sentimentelor, simțului dragostei. Realizarea acestui scop cuprinde două ipostaze:

- Ø stimularea trăirilor emoționale în raport cu valoarea omului și a lucrurilor;
- Ø însușirea formelor binelui și a frumosului în lume, formarea receptivității față de ele.

În cadrul primei ipostaze se preconizează cultivarea atitudinii față de om, ca față de cea mai mare valoare; formarea atitudinii față de obiectele care îi slujesc omului; formarea atitudinii față de rude și prieteni, față de Creator, societate, tovarășii de idei, față de Patrie, popor, istorie, natură, operele literare.

A doua ipostază a scopului nominalizat – formarea atitudinii față de Bine și Frumos – va fi realizată prin cultivarea capacității copilului de a se concentra interior asupra la ceva valoros, asupra contemplării, deschiderii față de confrății săi; cultivarea simțului tactului, amabilității, recunoștinței, calmului, gătinței de a face bine altora, de a ușura (înlesni) durerile cuiva.

Calități opuse culturii inimii: lipsa simțului de neam, a spiritualității; pustietatea, lipsa bucuriei de viață, plictiseala; spiritul de negație; pasiunea pentru câștig, invidia, ura, dorința de a distruge; sărăcia simțurilor, răceala simțurilor, incapacitatea de a iubi; lipsa de interes față de confrăți; neatenția și neamabilitatea.

5. *Autodisciplina.* Acest scop presupune pregătirea omului în creștere pentru autoeducație, “autodirijare”, “lucrul asupra sa”. Realizarea acestui scop este legată de cultivarea spiritului de disciplină, capacității de autocontrol. Copilul trebuie să știe că există răul nu numai în lumea care îl înconjoară, dar și în gânduri aparte, voință, fapte; să știe că trebuie să se împotrivescă răului, să opună rezistență; să aibă dorința (necesitatea) de a face bine, de a schimba spre bine pe sine și cercul vieții sale.

Autodisciplina solicită așa calități de personalitate ca: coordonarea în îndeplinirea obligațiilor și a sarcinilor, autoconștientizarea responsabilității pentru urmările faptelor proprii, renunțarea de la pornirile egoiste în viață. Educarea autodisciplinii mai include

cultivarea unei atitudini delicate, precaute față de concetățeni, preocuparea sufletească în adresarea cu vecinii, prietenii, rudele, în organizarea sărbătorilor familiale, excursiilor etc.

Calitățile opuse: autoîngăduința, slăbiciune de voință, autoalintare, frica de responsabilitate, neatenția (nerespectul), nestăpânire de sine, nesiguranța); supraaprecierea Eu-lui propriu și subaprecierea confratelui, a realizărilor lui, a așteptărilor lui legitime.

Realizarea acestor cinci scopuri educaționale – de o vădită semnificație pentru timpul nostru – depinde de asigurarea condițiilor respective. La ele se referă părinții care trebuie singuri să tindă spre acele calități pe care doresc să le educe la copii; viața comună armonioasă în care se rezervează timp pentru copii; explicarea pozitivă a lumii; crearea unei atmosfere de bunăvoință în familie; motivarea copiilor spre activitate (ocupație), crearea bucuriei, încurajarea succeselor întărind prin aceasta simțul autoaprecierii copilului.

Mijloacele sunt nu altele decât cele obișnuite, pe care le aplicăm, de obicei, pentru a influența asupra oamenilor. Astfel părinții, pedagogii trebuie de timpuriu să conducă pe copii spre sine statornicie, spre cugetare (reflexie), spre un stil de viață concentrat; să le trezească atitudinea adecvată față de probleme, acordându-le ajutor în luarea asupra sa a obligațiilor. Ei trebuie să se ferească pe sine și copiii lor de atracția față de inundația mass-mediilor, de abundența bunurilor de consum, să se pronunțe împotriva încercărilor de pasivitate și banalitate, împotriva exemplilor de răutate și mîrșăvie, împotriva informațiilor ieftine (fără valoare). Ei trebuie să fie exigenți în discuții, în lectură și televiziune, în jocuri, în muzică, în organizarea sfîrșitului de săptămîină și a concediului. Ei trebuie să îmbine formele de adresare cu rugăminți, mulțumiri și saluturi, cu vizite a vecinilor, rudelor și prietenilor. Ei trebuie să aibă grijă de tovarășii de joc și colegii de școală ai copilului, de educatorii lui în grădinița, școala, etc.

6. Simțul comunității – include educarea dispunerii spre binele general pentru toți.

Calitățile opuse fiind: ura față de alte grupuri de oameni în societate; insuficiența dezvoltării gîtinței de compromis; ura, dușmănia față de stat, suveranitatea lui, organele lui.

7. Patriotismul – simțul dispunerii emoționale pentru atașamentul față de un stat unic, sentimentul legăturii cu destinul lui, apartenenței de comunitate în trecut, prezent și viitor; conștiința Patriei; dragostea de orașul, satul natal.

Contrare patriotismului sunt negarea și diminuarea valorii statului, neînțelegerea realizărilor lui, neatenția față de tradițiile lui, gîtința insuficientă de a-și apăra poporul și țara de la dușmani.

Așadar, putem generaliza următoarele: scopul oricărei educații este omul; plinătatea vieții lui spirituale; proiectarea și construirea propriei vieți ca subiect al procesului social-istoric; conștientizarea propriei includeri în procesele globale terestre și cosmice, universale.

Aceste scopuri nu se declară, nu se proclamă, ele constituind esența poziției educatorului, a concepției lui despre lume, rezultatul înaltei sale culturi filosofice și profesionale, explorărilor creative și a credinței, precum și a cunoștințelor speciale.

Realizarea scopurilor poate fi organizată la câteva niveluri.

La nivel *societar*, conform “Legii învățămîntului”, „Constituției statului”, „Convenției Internaționale despre drepturile omului și a copilului”.

La nivel *instituțional* – în condițiile organizațiilor și instituțiilor special create pentru aceasta: case de copii și școli-internat, grădinițe de copii, școli și instituții superioare, case de creație și centre de dezvoltare.

La nivel *social-psihologic* – în condițiile unor grupuri sociale, asociații, corporații, colective (de exemplu, asociațiile de femei, de pedagogi etc.).

La nivel *interpersonal* – în cadrul interacțiunii dintre educator și discipol, ținînd cont de particularitățile individual-psihologice și de personalitate a ultimilor. Ca exemplu pot servi: educația în familie, munca pedagogului social cu copiii, adolescenții și adulții; comunicarea învățătorului cu elevii în procesul de învățămînt.

La nivel *intrapersonal* – realizarea scopurilor autoeducației în procesul de influență a omului asupra sa în diferite condiții ale vieții.

Conspect de reper

Scopurile educației. – Norme ce descriu starea imaginată a personalității (respectiv starea unor însușiri aparte a personalității) discipolului, care trebuie obținută prin intermediul educației.

Valoare. – Suma calităților care dau preț unui obiect, unei ființe, unui fenomen; criteriul de alegere a obiectului spre care noi vrem să tindem.

Normă. – Standard al comportamentului prescris; regulă care prescrie cum trebuie să acționăm.

Scopul major al educației. – Personalitatea capabilă de a-și construi viața demnă de Om.

Direcțiile strategice ale educației. – Formarea modului de viață demnă de Om;

- formarea chipului omului destoinic;
 - formarea capacității de a fi subiect al propriei vieți;
 - formarea imaginii despre societate și sistemul de legături sociale ale omului cu societatea;
 - formarea imaginii despre lume și a reprezentării despre organizarea ei;
 - formarea poziției de viață ca atitudine generală față de viață ca atare și propria viață în această lume;
 - formarea abilităților culturologice de interacțiune cu lumea în toate manifestările ei.
- Scopurile educației în societatea valoric instabilă.* – Credința în sine, încrederea în viață și în lume;
- gătința pentru autoconservare prin efort propriu;
 - cunoașterea realistă a lumii și autocunoașterea;
 - cultura inimii (educația emoțională, educația sufletului);
 - autodisciplină;
 - simțul comunității;
 - patriotismul.

Aplicații practice

1. Ce reprezintă scopurile educației? Care este semnificația lor?
2. Reflectați asupra corelației “valori-norme-scopuri educative”.
3. De ce depinde și de ce este determinată înaintarea scopurilor educației?
4. Dezvăluiți criteriile de apreciere a autenticității scopurilor educației.
5. Argumentați oportunitatea unor scopuri educative într-o societate valoric instabilă.
6. Comentați enunțurile:
 - ”Scopul adevăratei educații constă nu doar în a impune oamenii să facă lucruri bune, dar și să găsească în ele bucurie; nu doar să fie curați, dar și să iubească curățenia; nu doar să fie echitabili, dar și să râvnească la echitabilitate” (L. Tolstoi).
 - ”Omul se educă pentru libertate. Scopul educației este de a-l face pe om ființă independentă, adică ființă cu voință liberă” (Hegel).
 - ”Scopul educației – a forma o ființă capabilă de a conduce cu sine, dar nu una care ar putea fi doar condusă de alții” (Spenser).

- ”Scopul final al oricărei educații este educația independenței prin intermediul sineactivității” (Disterveg).
- ”Educația trebuie să creeze o personalitate cu inițiativă independentă, cu atitudine critică față de totul ce o înconjoară” (V. Behterev).
- ”Copiii nu trebuie crescuți după starea de față a neamului omenesc, ci după o stare mai bună, posibilă în viitor, adică a idealului omenirii și a întregii sale meniri” (Kant).

Capitolul V. METODELE ȘI MIJLOACELE EDUCAȚIEI

1. Modalitățile de influență educativă: precizări conceptuale
2. Cu privire la clasificarea metodelor de educație
3. Caracteristica metodelor de educație
4. Mijloacele educației

Noțiunile cheie: metodele educației, procedeele educației, clasificarea metodelor de educație, mijloacele educației

1. Modalitățile de influență educativă: precizări conceptuale

Realizându-și funcția sa educativă pedagogii sau părinții se confruntă cu întrebarea: cum să procedeze în raport cu cel educat în situații concrete, cum să-l influențeze pentru ca el să devină dornic de a cunoaște, sînguincios, responsabil, harnic etc., adică se gîndesc la metodele educației.

Metoda (de la grecescul “*metodus*” – cale) educației reprezintă calea de atingere a scopului educației. Sub aspect practic metodele sînt modalitățile de influență asupra omului în vederea formării la el a calităților prescrise de scopul educației. În același timp, fiind orientată spre schimbarea atitudinii educatului față de societate sau față de sine însuși, față de alt om sau grup de oameni, *metoda de educație* poate fi concepută ca instrument nu numai de influență, acțiune a pedagogului asupra omului, dar și de interacțiune cu el.

Știința pedagogică contemporană subînțelege prin metode de educație, modalitățile de interacțiune a educatorilor și celor educați, orientată spre soluționarea sarcinilor educației. În cazul în care educația este concepută ca activitate specifică a pedagogului, metoda constituie un “instrument de muncă” specific, care orientează procesul educațional într-o anumită direcție.

Există încă o noțiune cu referință la modalitățile de influență educativă – *procedeu* de educație.

Procedeu de educație – componentă subordonată metodei, inclusă în structura ei și utilizată într-o situație concretă. Procedeu trebuie înțeles ca un detaliu al metodei, ca manifestare particulară a anumitei metode de educație în practică. În situații concrete se

realizează o interconexiune dialectică între metode și procedee. Ele se pot substitui reciproc și nu întotdeauna se percep relațiile lor de subordonare. Bunăoară, în procesul aplicării metodei *convingerii* educatorul poate utiliza *exemple*, poate promova *conversații*, crea *situații speciale* de înrîurire asupra conștiinței, sentimentelor, voinței educatului. În acest caz exemplul, conversația evaluează în calitate de procedeu de educație. Tot odată, aplicînd metoda deprinderii, educatorul poate folosi convingerea în calitate de unul din procedee, care va ajuta la realizarea sarcinii de implicare a educatului în sistema acțiunilor de formare a experienței concrete, spre exemplu, de îndeplinire strictă a regimului de muncă și odihnă de către copil.

2. Cu privire la clasificarea metodelor de educație

Realizarea cu succes a scopului educației are loc prin intermediul aplicării unui ansamblu de metode. Îmbinarea acestor metode în fiecare caz individual trebuie să corespundă scopului preconizat și nivelului de bună creștere a copiilor.

Alegerii unor metode adecvate scopurilor și circumstanțelor reale poate ajuta doar ordonarea, clasificarea lor. Clasificarea metodelor de educație constituie sistema de metode aranjate după un anumit indice calitativ sau cantitativ. Clasificarea ajută de a evidenția în metode ce este general și specific, esențial și întâmplător, teoretic și practic, asigurînd astfel alegerea conștientă și implementarea lor efectivă. Sprijinindu-se pe clasificare, pedagogul nu numai că își reprezintă mai clar sistema de metode, dar și înțelege mai bine semnificația, semnele caracteristice ale diferitor metode și modificații.

În pedagogie nu există o clasificare strict științifică a metodelor după un anumit indicator din cauza diversității lor, nedeterminării semnelor și hotarelor dintre ele și alte categorii pedagogice.

În mod convențional pot fi distinse două grupe de metode: 1) metodele de influență directă; 2) metodele de influență indirectă.

Metodele de influență directă se materializează prin influența nemijlocită a educatorului asupra educatului (prin intermediul convingerii, moralizării, cerinței, ordinului, amenințării, pedepsei, încurajării, rugăminții, sfatului).

Metodele de influență indirectă presupun:

- crearea de condiții, situații și circumstanțe speciale, care stimulează pe discipol să-și schimbe propria atitudine, să-și exprime poziția sa, să realizeze o faptă, să manifeste caracter;
- utilizarea opiniei publice a grupei de referință, bunăoară a colectivului (școlar, studentesc, profesional), acceptat ca important pentru discipol, precum și a omului cu autoritate pentru educat (tatălui, savantului, pictorului, omului de stat, omului de artă), precum și a mijloacelor mass-media (televiziune, radio, publicitate).

În pedagogia contemporană deseori drept indice al clasificării metodelor este acceptată orientarea modalității de influență spre o sferă sau alta a personalității: spre conștiință, comportament sau sfera emoțional-afectivă a educatului. Astfel se evidențiază metode orientate preponderent spre formarea cunoștințelor, opiniilor, aprecierilor, convingerilor personalității – *metode de formare a conștiinței sau metode de formare a convingerilor*: povestirea, conversația, discuția, disputa, metoda exemplului și a.

Există metode direcționate prioritar spre formarea obișnuințelor, stereotipurilor comportamentale, reacțiilor comportamentale tipice – *metode de organizare a activității și formare a experienței comportamentale*: exercițiul, deprinderea, dispoziția, cerința, crearea situațiilor educaționale.

A treia grupă de metode, numite uneori auxiliare *sînt îndreptate spre corecția și stimularea comportamentului*: competiția, jocul, încurajarea, pedeapsa.

Clasificările nominalizate ale metodelor de educație, ca și oricare alte clasificări, sînt destul de convenționale, dat fiind că personalitatea se formează ca un tot, nu pe părți, că conștiința, atitudinile, aprecierile și comportamentul se formează în unitate, în orice împrejurări și sub influența unor acțiuni intenționale sau întâmplătoare.

3. Caracteristica metodelor de educație

Metodele de formare-dezvoltare a conștiinței (convingerilor). Aceste categorii de metode ca denumire și ca esență coincid cu metodele verbale de instruire, avînd funcția principală – asimilarea cunoștințelor în domeniul relațiilor social-morale, normelor, regulilor de comportament uman, formarea concepțiilor, valorilor. Ele sînt îndreptate în principal spre conștiința personalității, spre sfera intelectuală, motivațională, emoțional-volitivă a ei. Instrumentul principal – cuvîntul, comunicarea și analiza informației. Însă sarcina constă nu doar în a explica normele de comportare, dar și de a trezi atitudinea pozitivă a celor educați

față de ele, dorința de a le accepta, pentru a asigura transformarea lor în convingeri personale ale discipolilor.

Acest obiectiv de a informa și interioriza, a duce pînă la conștientizare face metoda convingerii foarte dificilă, omul fiind liber în alegerea convingerilor. La această grupă de metode se referă: prelegerea, povestirea, explicarea, conversația, disputa, exemplul, sugestia.

Prelegerea ca exprimare sistematizată a problemei este accesibilă elevilor claselor mari. *Povestirea* și *explicația* sînt mai potrivite pentru școlarii mici. Fiecare din aceste metode trebuie să corespundă criteriilor: informativitate, accesibilitate și emoționalitate, putere de convingere. Temele pot fi cele mai diverse: viața socială, problemele morale, estetice, întrebări din domeniul comunicării, autoeducației, conflictelor și a.

Conversația (dezbateri, discuție, dispută) se referă la metodele care presupun activismul intelectual și emoțional al elevilor. Conversația educativă, discuția includ, de regulă, o prezentare scurtă a educatorului și lansarea întrebărilor cu caracter prioritar problematic pentru dezbateri.

Disputa este o metodă destul de specială de educație care presupune confruntarea obligatorie a opiniilor contradictorii. Pregătirea disputei necesită formularea temei, subiectelor pentru dezbateri, alegerea conducătorului (dacă acesta nu e pedagogul), familiarizarea participanților cu regulile, pregătirea participanților, materialelor intuitive. Rezultatul dialogului va fi nu obținerea obligatorie a acordului tuturor, dar dobîndirea și cumpătarea informației, reflexia și alegerea personală.

Discutarea întrebărilor cu orientare morală se desfășoară în cadrul *conversațiilor etice*. Temele pentru conversații etice se stabilesc reieșind din conținutul general al procesului educativ, nivelul de bunăcreștere și vîrsta educaților. Odată ce conversația etică presupune nu doar expunerea informației de către educator, dar și participarea discipolilor, se recomandă ca întrebările principale să fie anunțate din timp. Se admite pregătirea preventivă a unor participanți pe anumite întrebări, recomandîndu-li-se sursele respective. Este bine cînd conversația etică se termină cu un lucru util real în care pot fi în mod practic întărite ideile, normele și regulile de conduită examinate în timpul conversației.

Eficiența conversației etice depinde de respectarea unui șir de condiții importante:

i trebuie să poarte caracter problematic, discipolii fiind ajutați să găsească singuri răspunsuri adecvate;

i să nu se dezvolte după scenariul, cînd copiii vor învăța din timp răspunsurile sugerate de maturi;

î să nu se transforme în prelegere, fiind orientată în așa fel ca copiii să ajungă singuri la înțelegerea corectă a esenței întrebării discutate;

î conținutul să fie aproape de experiența emoțională a discipolilor;

î să fie evidențiate și confruntate toate punctele de vedere: opinia fiecăruia contează;

î să fie asigurată formularea concluziilor corecte de către însăși discipoli.

Conversațiile etice pot avea și caracter individual, iscusința educatorului manifestându-se în stabilirea contactului psihologic favorabil cu discipolul.

Metoda *exemplului* include demonstrarea, analiza modelului, a faptelor din literatură sau/și din viață, care ajută la identificarea etalonului de comportare, de personalitate. Exemplul ca metodă educativă oferă modele concrete pentru imitare, influențând conștiința, sentimentele, convingerile, stimulând activitatea discipolilor. În procesul educației forța exemplului (a părinților, educatorilor, prietenilor, eroilor operelor artistice, etc.) poate avea un impact atât pozitiv, cât și negativ asupra copilului. O deosebită importanță în acest sens o are exemplul educatorului, conduita lui, atitudinea față de discipol, concepția, calitățile profesionale, autoritatea. Forța înrîuririi pozitive a educatorului va spori în cazul când discipolii se vor convinge – între cuvîntul și fapta povățuitorului lor nu există divergență. Același lucru se referă și la părinți: ei reprezintă primul și cel mai viu exemplu pentru copil, de la ei învață copilul din primele zile ale vieții. De aici necesitatea conștientizării de către părinți a responsabilității enorme pentru educația copiilor.

Un rol important revine etaloanelor formate prin mijloacele mass-mediei: televiziunii, ziarelor, revistelor, care spre regret nu întotdeauna oferă cele mai bune exemple.

Sugestia ca metodă pedagogică se descrie mai rar în literatura de specialitate. Prin sugestie subînțelegem acțiunea asupra personalității prin intermediul procedeelelor iraționale, emoționale în condițiile unei încrederi a educatului față de persoana care operează sugestia. În educație sugestia se realizează în cadrul creării fonului emoțional pentru trăirile în comun prin intermediul muzicii, poeziei. Este cunoscut faptul, că emoțiile pozitive puternice trăite în comun constituie o forță educațională

Alegerea și randamentul metodelor formării conștiinței (convingerilor) va depinde de iscusința realizării lor. Există câțiva indicatori în acest sens: competența și credința însăși educatorului în obiectul convingerii, actualitatea (pentru procesul educației și pentru educat) temei alese; sprijinul pe experiența educatului; selectarea riguroasă a conținutului (caracter interesant și atrăgător); evitarea banalității; asigurarea poziției active a fiecărui discipol (întrebări problematice, participare în acțiuni și ritualuri, discuții); fonul general pozitiv

(ambianță, tact, ton, stil); evidența particularităților de vîrstă, individuale, nivelul de înzestrare cu materiale, mijloace tehnice de instruire; expresivitatea etico-estetică a educatorului (vorbire, aspect exterior, mimică, pantomimică, ținută organizațională, etc.).

Metodele de organizare a activității și formare a experienței comportamentale. Menirea acestei grupe de metode este de a influența asupra sferei comportamental-acționale, de a-i învăța anumite deprinderi, abilități și forme de conduită, de la acțiunile cele mai simple pînă la acte sociale conștiente. Fundamentul acestor metode îl constituie experiența nemijlocită a oamenilor acumulată în activitatea lor practică. Experiența pozitivă de comportare se formează pe calea organizării corecte sub aspect pedagogic a activității educațiilor în baza unor legități specifice: activitatea educă dacă ea are semnificație personală pentru cei educați (A. Leontiev); poziția educațiilor trebuie să fie una activă și funcțiile lor să fie schimbate (fiecare va evolua în rol de executor și organizator); dirijarea activității celor educați trebuie să fie flexibilă, corespunzătoare situației pedagogice concrete.

În pedagogia contemporană metodele *organizării activității* educațiilor ocupă locul prioritar. Această grupă de metode include în sine: *deprinderea, cerința pedagogică, exercițiul, dispoziția, situația educațională.*

Cerința pedagogică presupune respectarea de către discipoli a anumitor norme de comportare, reguli, legi, tradiții acceptabile în societate și în grup. Cerința poate să exprime totalitatea regulilor de comportament social, sarcini reale, indicații concrete privitor la executarea acțiunilor etc. Cerințele pot fi *directe* (ordin, indicație, instrucție) și *indirecte* (sfat, aluzie, rugăminte, recomandare, sugerare). Cerințele educative se conțin în regulile de comportare a elevilor, în Statutul școlii, în regimul zilei instituției educative. Prezența cerințelor nu semnifică violență, autoritarism, cum s-ar părea la prima vedere. Toți oamenii se subordonează cerințelor, inclusiv și elevii.

Deprinderea și exercițiul contribuie la formarea modalităților stabile de comportare, obișnuințelor, caracterului discipolilor.

Deprinderea – organizarea executării regulate a acțiunilor de către educați în scopul transformării lor în forme obișnuite de comportare. Dat fiind că obișnuințele devin însușiri stabile și reflectă orientările conștiente ale personalității, este foarte important de a le cultiva la elevi.

Deprinderea presupune și controlul permanent, binevoitor, cointerestat, îmbinat în mod obligator cu autocontrolul. Din primele zile de școală copiii sînt deprinși cu multe lucruri: de a-și organiza locul său de lucru, a distribui timpul, a comunica cu învățătorul,

copiii și a. Un efect educațional semnificativ are deprinderea exersată în cadrul activității care-l stimulează pe copil să îndeplinească benevol regulile de conduită.

Exercițiul ca metodă de educație prezintă repetarea multiplă, consolidarea și perfecționarea mijloacelor de acțiune ca fundament stabil al comportamentului. Rezultatul metodei exercițiului o constituie formarea deprinderilor și obișnuințelor adecvate normelor sociale.

Există o dependență directă între frecvența, volumul exercițiilor și rezultatele obținute: îndeplinirea frecventă a exercițiilor asigură sporirea nivelului dezvoltării calităților formate. Această dependență poate fi rectificată de particularitățile personalității discipolului. Diferiți discipoli au nevoie de un număr diferit de exerciții pentru a-și forma calități de același nivel: în cazul când pentru unii sunt suficiente câteva exerciții, alții solicită zeci și chiar sute de încercări. Numărul de repetare a exercițiului variază și în dependență de complicitatea acțiunilor în curs de formare. Este clar de asemenea că pentru a forma deprinderi și obișnuințe stabile trebuie începută exersarea cât mai devreme, deoarece cu cât e mai tânăr organismul, cu atât mai repede se înrădăcinează în el obișnuințele (K. Ușinski).

Exercițiul se sprijină pe deprindere, fiind în strânsă legătură cu ea și se realizează prin dispoziție, îndeplinirea rolului în activitatea comună. Exercițiul ca instrument profesional al educatorului îi permite organizarea diferitor activități ale celor educați, mobilizându-i spre participarea activă. Bunăoară, exersarea are loc atunci când copiii merg în marș turistic, pregătesc concert și evoluează pe scenă; când participă în conferință, iau cuvântul la întrunire – întotdeauna când sînt implicați într-o activitate dezvoltatoare, bogată în conținut. Deprinderea, exercițiul sînt eficiente în cazul, în care se sprijină pe motive pozitive ale activității și la rîndul său le formează în baza lor. Exercițiul poate avea un caracter oarecum artificial, special organizat, numindu-se în acest caz situație educațională.

Situațiile educaționale reprezintă circumstanțele unei dificultăți, alegeri, stimulînd imboldul copiilor spre acțiune. Ele pot fi special organizate de către educator în scopul creării condițiilor pentru activitatea conștientă activă, în care se verifică normele, valorile deja constituite, precum și se formează altele noi. Acestea pot fi situații de conflict în grupă, situații de alegere a deciziei corecte și altele.

Modelele de stimulare a comportamentului. Esența acțiunii acestei grupe de metode constă în îndemnarea copilului spre comportamentul social aprobat sau spre frînarea, abținerea de la fapta nedorită. Baza psihologică a acestor metode o constituie trăirea, autoaprecierea educatului, conștientizarea faptei, actualizate în urma aprecierii pedagogului

și/sau colegilor. Omului îi este specific în cadrul grupei să se orienteze la recunoașterea, aprobarea și susținerea comportamentului său, astfel creîndu-se premisele pentru corecția comportamentului. Metodele acestei grupe includ: *încurajarea, pedeapsa, competiția, jocul*.

Încurajarea reprezintă exprimarea aprecierii pozitive, aprobării, recunoașterii calităților, faptelor, comportamentului educatului sau a grupului. Încurajarea trezește sentimentul de satisfacție, încredere în forțele proprii, autoapreciere pozitivă, stimulîndu-l pe educat spre perfecționarea comportamentului propriu. Formele de încurajare: lauda, aprobarea, decorarea cu cărți și/sau alte premii. Metodica încurajării recomandă de a aproba nu numai rezultatul, dar și motivul și modul de desfășurare a activității, deprinderea educaților de a prețui însăși faptul aprobării, dar nu aspectul material. Educatorul poate exprima aprobarea prin gest, mimică, apreciere pozitivă a conduitei sau muncii discipolilor, grupei, încrederii sub formă de însărcinare, îmbărbătare în fața clasei, învățătorilor sau părinților.

Pedeapsa presupune exprimarea unei aprecieri negative, condamnării acțiunilor și faptelor care contravin normelor de conduită.

Conținutul pedepsei în școala veche îl constituia trăirea suferinței. Pînă la mici amănunte era gîndită sistema de pedepse în școala veche prusiană. Pentru ea era caracteristică ignorarea completă a particularităților individuale ale copilului, cauzelor care l-au îndemnat pe el să săvîrșească o faptă sau alta, împrejurărilor în care ea s-a săvîrșit. Măsura de înrîurire se folosea aici după o formulă strictă “greșeală-pedeapsă” în corespundere cu o “scală de pedepse” stabilită, în care erau descrise cele mai posibile abateri și indicat “prețul răsplății” pentru ele.

În teoria și practica educațională a anilor '20 era o perioadă de dominare a ideilor “educației libere”, educației non-violente, cînd școala a renunțat la pedeapsă ca metodă, ce înjosește personalitatea și aduce la consecințe negative. Mai tîrziu a fost recunoscută rațională aplicarea corectă din punct de vedere pedagogic a pedepsei: ea, trezind simțul de rușine, insatisfacție, corectează comportamentul elevului, dîndu-i posibilitatea de a-și înțelege greșeala.

În știința contemporană a educației nu încetează disputele nu numai despre raționalitatea aplicării, dar și privitor la întrebările speciale ale metodicii – pe cine, unde, cînd, cît și cu ce scop de pedepsit.

Pedeapsa ca metodă de educație este orientată spre reținerea omului de la acțiunile negative și influența de “încătușare” (frînare) în asemenea situații. Sunt cunoscute pedepse

legate de: 1) aplicarea obligațiilor suplimentare; 2) lipsirea sau limitarea anumitor drepturi; 3) exprimarea mustrării, condamnării morale.

Metoda pedepsei solicită acțiuni bine gândite, analiza cauzelor faptelor rele și alegerea formei care nu înjosește demnitatea personalității. Formele de pedeapsă sînt diverse: dezaprobarea, observația pedagogului, preîntîmpinarea, discuția la ședință, sancțiunea, suspendarea de la ore, excluderea morală din viața cotidiană socială, privirea supărată a educatorului, condamnarea, indignarea, reproșul sau aluzia, gluma ironică. Un moment particular al pedepsei îl constituie metoda consecințelor naturale: ai făcut dezordine – strînge, ai fost brutal – cere scuze.

În literatura pedagogică este descrisă amănunțit teoria, regulile și cerințele față de încurajare și pedeapsă. Enumerăm unele din ele.

- Utilizarea încurajărilor și pedepselor este eficientă doar în îmbinare cu metodele convingerii și cele de organizare a vieții și activității copilului.
- Prioritară trebuie să fie metoda încurajării, secundară – a pedepsei.
- Încurajările și pedepsele trebuie să fie individualizate, ținînd cont de particularitățile de vîrstă, de gen, de situația psihologo-pedagogică creată.
- Există un număr considerabil de situații, cînd încurajarea și pedeapsa (mai ales!) nu pot fi aplicate. Spre exemplu, pentru ceea ce este dat discipolului de la natură (minte, sănătate, exterior, etc.); atunci cînd dăunează sănătății; dacă greșeala este înțeleasă de discipol; dacă abaterea este rezultatul neputinței și altele.
- Nu se poate de ofensat copilul prin pedeapsă.
- Nu se recomandă de aplicat pedeapsă unui grup întreg.

Există oare metode bune și rele? Căutarea răspunsului la această întrebare ne îndreaptă atenția spre calitatea profesională a educatorului, nivelul de competență a acestuia. Este știut faptul că metoda ca atare este neutră, rolul decisiv revenindu-i modului de aplicare a ei de către specialist. De aceea “cea mai bună metodă”, de fapt, nu există. Cu alte cuvinte, nu poate fi vorba despre metode bune sau rele, ci doar despre niște metode apreciate ca relevante sau nerelevante în raport cu scopul concret al educației, cu particularitățile individuale ale discipolilor, cu condițiile concrete ale procesului educativ.

Nu metoda ca atare constituie faptul cel mai important, ci semnificația pe care o are această metodă pentru persoana care o aplică și pentru ceea spre care ea este îndreptată.

Pătrunderea pedagogică în viața copilului către care trebuie să tindă educatorul presupune cucerirea inimii copilului, adresarea către mișcarea firească a acestei inimi în

direcția, în care noi vrem să-l îndreptăm. Pe această cale există un mare pericol al transformării celor mai profunde și corecte “sfaturi” și “indicații” într-o ritorică abstractă, care cîtuși de puțin nu atinge inima, nu lărgeste viziunea inimii celui educat, generînd adeseori “neputința” educației, “rezistența” ei.

Experiența demonstrează, că educația dispune de o forță constructivă doar în cazul, în care ea este capabilă să aprindă inimile discipolilor. Aceasta nu se poate obține prin mijloacele intelectului, prin explicații, convingeri, adică prin forța cuvîntului. Bineînțeles, cuvintele pot aprinde și însufleți, mai ales, sufletele tinere. Însă taina lor este totuși nu în materialul lor intelectual; cuvintele aprind, dacă în ele este pus foc, ele acționează, dacă după cuvinte se află însuflețirea, elanul fierbinte și profund al aceluia, care le pronunță. În plus, este necesar, ca cei care ascultă chiar și astfel de cuvinte să aibă sufletul deschis față de ele, să le primească fără ironie, fără bătaie de joc sau grosolănie.

Se impune astfel o “consonanță” socială preventivă, pentru ca să se instaureze o anumită armonie *spiritual-afectivă* între educator și cel educat și atunci cuvintele simple, în mod firesc vor pătrunde în sufletul ascultătorului. În această consonanță spiritual-emoțională și constă toată taina “influenței” educative. Cuvintele pedagogului vor intra în sufletul discipolului, trezind în el efortul de răspuns, declanșînd răsunset. Noi, pedagogii, deseori nu observăm, că copiii nu ne ascultă – în sensul atenției spirituale, nu exterioare, cuvintele noastre sunînd astfel ca o ritorică goală și iritantă pentru ei.

Prezența armoniei spiritual-afective este condiția preventivă a “înfrîuririi” educative. Cum să o obținem? În primul rînd trebuie să ținem cont de existența chiar și la copii, a unor deosebiri profunde, a *tipurilor* de oameni. Practic noi observăm destul de bine (mai ales la alți oameni), că anumite două persoane niciodată nu vor putea “să se înțeleagă”, pentru că totul îi irită una în alta, ceea ce, din start, elimină posibilitatea unui răsunset armonios. Aceste simpatii și antipatii intuitive nu sunt fatale și de neînlăturat. Ambele părți pot să se acomodeze reciproc, pot să “învețe” a găsi “tonul” convenit; răbdarea și hotărîrea, calmul și insistența pot aduce la îmbunătățirea esențială a percepției reciproce.

Totuși, dificultățile și obstacolele relațiilor sociale, așa cum ele se constituie în dezvoltarea lor “firească” pot fi depășite doar dacă singuri educatorii vor urma – măcar și neîndemînatic – binele. Întîlnirea cu binele, cînd acest bine este sincer și determină profund atitudinea noastră față de oameni, față de copii, totdeauna își va găsi răsunsetul în sufletul lor. Discipolii vor absorbi în sine razele binelui, și mai devreme sau mai tîrziu, aceasta se va răsfrînge asupra lor.

Pornind de la adevărul că metode întru totul “relevante” pentru toate situațiile pedagogice nu există, educatorul se folosește, de obicei, de un *complex* de metode pentru atingerea scopurilor preconizate, creîndu-și strategia de influență pentru o anumită perspectivă.

4. Mijloacele educației

Mijloacele educației reprezintă o categorie pedagogică cercetată insuficient. Însă actualitatea examinării lor în ultimul timp a sporit din motiv că școala și învățătura, cartea și cuvîntul învățătorului, părinților au încetat de a fi unica sursă de influență asupra copilului, factorii eficace de formare și dezvoltare a personalității. Nu întîmplător pedagogii au început să vorbească mai mult despre procesul de socializare a personalității, despre pedagogizarea ambianței, despre crearea unui mediu educativ. Aceasta dovedește creșterea rolului altor factori alături de influența directă a învățătorului și a școlii. La ei se referă, în primul, mijloacele de comunicare (informare) în masă, computerul și Internetul, publicitatea și cultura de masă, procesele globalizării, informatizării și altele. Copilul contemporan, adolescentul trăiește și se formează într-un mediu informațional suprasaturat, deseori, spre regret, agresiv, deumanizat. Se impune necesitatea de a folosi în scopuri pedagogice toți factorii, mijloacele atît în cadrul școlii, cît și în mediul înconjurător. Pentru aceasta trebuie de cunoscut acești factori.

Termenul “*mijloc*” provine din latină cu semnificația de “*intermediar*”: ceva ce se transmite prin intermediul la ceva.

Noțiunea de *mijloace ale educației* are mai multe semnificații. Unii savanți consideră, că aproape totul poate fi interpretat drept mijloc de educație, semnificația pedagogică a noțiunii nefiind însă cu totul clară.

Mijloacele educației reprezintă instrumentariul culturii materiale și spirituale valorificat în scopul rezolvării obiectivelor educaționale. Știința pedagogică abordează mijloacele educației ca factor de sine stătător, aflat în strînsă interacțiune cu scopul, conținutul și metodele de educație.

Mijloacele educației includ izvoarele relativ independente de formare a personalității: formele de activitate educațională și dezvoltativă (învățătura, munca, jocul, sportul), obiectele, lucrurile (jucăriile, mijloacele tehnice), creațiile și fenomenele culturii spirituale și

materiale (arta, viața socială), natura. La mijloace se referă de asemenea activitățile concrete și formele de muncă educativă (serate, întruniri, sărbători).

Unii specialiști consideră că mijloacele constituie o noțiune mai largă incluzând în sine metodele, formele și mijloacele propriu zise.

Din cele menționate mai sus se conturează următoarele caracteristici ale conceptului de mijloc de educație. În primul rând, în interpretare largă acesta include toată ambianța socială, culturală și naturală, toate instituturile sociale și creațiile civilizației. Această abordare corespunde legii generale de dezvoltare a personalității conform căreia dezvoltarea omului este determinată de mediul înconjurător. În al doilea rând, mijloc de educație sînt obiectele, lucrurile incluse în mod special, intenționat în procesul educației. Apare întrebarea: educă și instruiște obiectul, lucrul singur de la sine sau funcțiile educative sînt condiționate de “includerea” lor în procesul educației? Păpușa în mîinile copilului, “darurile” lui F. Froebel și materialele dezvoltative ale Mariei Montessori, programa computerială, televizorul, noul costumaș al copilului – formează oare omul singure de la sine. Specialiștii răspund la această întrebare afirmativ, adăugînd: dacă toate aceste lucruri sînt implicate în procesul educațional. Prin urmare, mijloc de educație reprezintă nu obiectul ca atare, dar activitatea celui educat cu acest obiect, organizată de educator sau de însăși educat.

Astfel, mijloacele educației pot fi concepute ca variate forme de activitate și unelte de muncă, obiecte ale culturii, incluse în această activitate.

Există oare metode și mijloace speciale pentru realizarea modelului de educație orientată spre personalitate? Ele lipsesc. Educatorul-umanist apelează la mijloacele deja cunoscute în pedagogia clasică, care însă vor fi transformate, modificate în conformitate cu noile scopuri și obiective ale educației. Principalul, ce se schimbă în metodele și formele tradiționale ale procesului educativ – *orientarea* lor. Bunăoară, pedagogii, tentați spre dirijare strictă (autoritariștii) utilizează convingerea că metoda în mod direct, fiind preocupăți doar de claritate și sensul categoric al acesteia. În pedagogia umanistă aceiași convingere va fi exprimată mult mai flexibil, în dependență de particularitățile discipolilor și de situație. Ea va obține noi forme. Preocuparea de bază – a satisface aspirațiile, trebuințele, interesele celui educat.

Prin urmare, deși metodele și mijloacele de bază ale educației tradiționale și orientate spre personalitate rămîn aceleași, există nuanțe diferite în aplicarea lor. Aceste nuanțe vor fi observate imediat dacă în centrul atenției va fi ideea că educația orientată spre personalitate

este îndreptată spre formarea omului liber interior, activ, care se respectă pe sine și pe ceilalți.

Conspect de reper

Metoda de educație. – Modalitatea de interacțiune a educatorilor și celor educați, orientată spre soluționarea sarcinilor educației.

Procedeul de educație. – Componentă subordonată metodei inclusă în structura ei și utilizată într-o situație concretă.

Clasificarea metodelor de educație. – Conform orientării spre o anumită sferă a personalității:

- metode de formare a conștiinței;
- metode de organizare a activității și formare a experienței comportamentale;
- metode de stimulare a comportamentului.

Mijloacele educației. – Variate forme de activitate și uneltele de muncă, obiectele culturii, incluse în această activitate.

Aplicații practice

1. Elaborați și comentați schema structural-logică a temei: “Metodele educației”.
2. Demonstrați interconexiunea metodelor și procedeele de educație.
3. Expuneți sugestii privitor la criteriile de apreciere a eficienței unor metode de educație.
4. Precizați caracteristicile conceptului de mijloace ale educației.
5. Selectați din literatura de specialitate argumente justificate privitor la dauna pedepselor fizice.
6. Evidențiați ideile pedagogice ale temei cuprinse în conținutul enunțurilor:
 - “Cît de mare n-ar fi virtutea, însă dacă ea nu a intrat în obișnuință, atunci nu merită recompensă” (Michel de Montaigne);
 - “Frica de pedeapsă corporală nu va face inima rea bună, iar amestecătura fricii cu răutatea – este lucrul cel mai dezgustător în om” (K. Ușinski).
 - “Este demnă de laudă acțiunea, dar nu omul însăși” (M. Montaigne).

- “Dacă vrei să pui bazele sentimentului moral, nu se cuvine de pedeapsă. Moralitatea este ceva în așa măsură de sfânt și înălțător, că nu se poate de înjosit și de pus pe același plan cu disciplina” (I. Kant).
- “Faceți așa ca pedeapsa pentru fapta rea să fie nu în afara ci înăuntru vinovatului – și veți ajunge pînă la idealul educației morale” (N. Pirogov).
- “Prin căldură mîngîietoare întotdeauna vei obține mai mult, decît prin forță grosolană” (Esop).
- “Dacă și există asemenea împrejurări, în care severitatea față de copii devine o necesitate, apoi aceasta e atunci cînd în pericol e moralitatea lor sau cînd de față sînt obișnuințele negative ce trebuiesc deznădăcinate” (J.-J. Rousseau).
- “Convingerea numai atunci se face un element al caracterului, cînd trece în obișnuință. Obișnuința tocmai și este acel proces, prin intermediul căruia convingerea se preface în înclinație și gîndul se transpune în fapt” (K. Ușinski).
- “Convingerea ca factor de educație are o importanță mai mare în vîrsta mai tîrzie a copilului, însă la ea se va recurge cît mai devreme, odată cu înțelegerea de către copil a vorbirii și dezvoltarea capacității de judecată” (V. Behterev).

Capitolul VI. CONȚINUTUL EDUCAȚIEI

1. Problema conținutului educației
2. Educația intelectuală
3. Educația morală
4. Educația patriotico-civică
5. Educația pentru cultura sexualității
6. Educația estetică
7. Educația psiho-fizică
8. Educația tehnologică

Noțiunile cheie: conținutul educației, educația intelectuală, educația morală, educația patriotico-civică, educația estetică, educația psiho-fizică, educația tehnologică.

1. Problema conținutului educației

Scopul educației întotdeauna generează un anumit conținut. Noțiunea de “conținut”, conform dicționarului explicativ, include în sine “totalitatea elementelor care constituie esența unui lucru sau a unui fenomen”, în cazul nostru a fenomenului educațional. Specialiștii în domeniu subînțeleg prin conținutul educației *experiența specific umană* ce exprimă lumea spirituală a personalității.

Conținutul educației – totalitatea cunoștințelor, normelor de conduită, valorilor, idealurilor, elementelor culturii materiale și spirituale a societății, care urmează să fie asimilate, transformate în lumea interioară a personalității.

În literatura pedagogică conținutul educației este abordat din câteva perspective. În primul rând, precum s-a menționat, el include valorile culturale, experiența și normele de conduită ale oamenilor, a întregii umanități. În al doilea rând, conținutul educației, raportat la formarea și dezvoltarea personalității, integrează calitățile de individ, experiența, trebuințele, însușirile social aprobate și individuale ale omului, cultura lui și sistema de valori. În al treilea rând, prin conținutul educației subînțelegem activitatea educațională a instituției: realizarea scopului și sarcinilor, direcțiilor și formelor de activitate a educatorilor și educaților.

Conform unei abordări mai recente conținutul educației include elementele culturii personalității, care poate fi definită ca sistemă de norme, convingeri, valori, stil de viață, comportament (O. Gazman), care asigură autodefinirea omului ca subiect al propriei sale vieți.

În acest context calitățile de personalitate, bunăcreștere, cultura personalității reprezintă scopul educației, iar cultura societății, toate elementele ei constituitoare – cunoștințele, experiența, valorile, formele de activitate – constituie conținutul și mijloacele educației.

Această interpretare a conținutului educației pune accent pe orientarea spre personalitate în procesul educației, spre activismul, independența și “sine valoarea” ei.

Abordările conținutului educației prezentate mai sus se completează reciproc, avînd un sens unic: omul în creștere asimilează cultura, etaloanele și exigențele ei și grație acestui fapt se constituie ca personalitate. În literatura pedagogică și practica modernă conținutul educației se descrie în termeni de *competențe* ale omului care să-i permită însușirea valorilor societății și dobîndirea calităților necesare pentru o socializare reușită. *Competențele personalității* sînt tratate ca cele mai largi capacități ale omului de a rezolva problemele vitale, profesionale, ca indicatori și criterii ai unei educații de calitate.

Selectarea conținutului educației reprezintă o problemă actuală pentru teoria și practica pedagogică. Din întreaga varietate de atitudini față de lume, atît de importante pentru viața omului, e nevoie de evidențiat principala, fără de care nu poate fi și nu se poate dezvolta viața la nivelul pe care ea a atins-o în decursul dezvoltării istorice. Se impune, deci, o generalizare largă a fenomenelor semnificative pentru viața demnă de Om. Valoarea superioară este însăși *Omul* care include în sine întreaga umanitate fiind și reprezentantul acestei umanități. “Natura”, “viața”, “societatea” constituie valorile superioare de nivelul doi.

În conținutul educației nu poate fi inclusă întreaga infinitate de atitudini față de lumea nemărginită. În plus atitudinile sunt individuale, variative, dinamice, specifice pentru vîrsta, genul, apartenența socială a subiectului, nuanțate de particularitățile social-istorice și situația naturală. Prin urmare, conținutul educației va include atitudini selective, capabile de a se autoconserva în condițiile unor transformări și cataclisme sociale, drept temeuri ale unei vieți demne a omului cu demnitate. *Atitudinile* față de valori dețin locul de conținut al educației tocmai de aceea că dispun de asemenea însușiri [N. Șurcova] de a se păstra pe sine.

Tot odată, în practica mondială în calitate de conținuturi educative sînt acceptate direcții relativ autonome ale educației: intelectuală, morală, estetică, tehnologică etc.

2. Educația intelectuală

Această dimensiune a conținutului educației se axează pe noțiuni de cunoaștere.

Ce înțelegem prin “cunoaștere”?

În literatura filosofică „cunoașterea” este definită ca activitate creatoare a subiectului, orientată spre dobândirea cunoștințelor autentice despre lume; un proces complex de dezvoltare a esenței obiectelor și fenomenelor, de însușire, apropiere, reproducere mintală (modelare) a *realității obiective* de către *subiectul* cunoscător (individual și colectiv). Cunoașterea este o caracteristică esențială a existenței culturii și poate fi realizată sub următoarele forme: de uz cotidian, mitologică, religioasă, artistică, filosofică și științifică.

Cunoștințele dobândite în procesul de cunoaștere se structurează și se fixează în forme specifice de reflectare: senzații, percepții și reprezentări – proprii cunoașterii *senzoriale*; noțiuni, categorii, judecăți, raționamente, ipoteze, teorii, sisteme teoretice etc. – proprii cunoașterii *raționale*. *Limba* și diferitele sisteme de semne fixează și obiectivează rezultatele cunoașterii, generalizându-le la scara socială, transmițându-le generațiilor ulterioare.

Cunoașterea este o reflectare relativ exactă a realității, rezultatele ei, verificate practic, fiind *cunoștințele* autentice, adevărate (adevăr obiectiv). Aceste cunoștințe ajută omului să-și clarifice atitudinea față de lume, să-și determine locul său în mediul social și natural înconjurător. În procesul interacțiunii cu realitatea omul se cunoaște și pe sine însuși, “Eu”-l său, individualitatea sa. Totalitatea atitudinilor valorice față de lumea înconjurătoare și față de sine însuși determină orientarea socială, tipul de comportament și activitatea civică, datorită cărora se formează *convingerile conceptuale* ale omului. Convingerile – cunoștințele întemeiate pe generalizări conceptuale – constituie fundamentul poziției interioare a personalității, a concepției ei despre lume.

Ce este *concepția despre lume*?

Concepția reprezintă o *sistemă integră* de viziuni și convingeri științifice, filosofice, social-politice, morale, estetice care reflectă în conștiința omului tabloul general al lumii și determină orientarea activității lui.

Baza formării concepției despre lume o constituie cunoștințele științifice care se asimilează în procesul instruirii, activității extradidactice, muncii de sine stătătoare a elevilor, experienței lor acumulate în procesul comunicării și a vieții.

Educația intelectuală reprezintă activitatea de formare-dezvoltare a personalității umane realizată prin valorile științei. În formarea viziunilor, convingerilor conceptuale ale elevilor un rol foarte important revine poziției pedagogului. El trebuie singur să aibă convingeri, să trăiască în corespundere cu ele, să poată vorbi despre ele cu elevii, fără a le impune, dar și fără a renunța la ele nejustificat.

În căutarea modalităților practice pentru educația care pune în centrul atenției cunoașterea adevărului și formarea concepției despre lume, este cazul să amintim despre trei paradigme (modele de teorii) cunoscute în literatura de specialitate [M. Momanu]:

Paradigma intelectualistă, bazată pe însușirea de cunoștințe, pe dobândirea unei culturi enciclopedice. Potrivit acestei teorii obiectivul major al educației presupune acumularea unui volum mare de cunoștințe pentru ca omul să devină capabil să dea răspunsuri clare și sigure la solicitările vieții. Deși critica intelectualismului are o tradiție îndelungată, practica intelectualismului rămîne și astăzi o realitate, cu toate că această tendință nu poate fi considerată sursa tuturor relelor din învățămînt.

Paradigma formativistă. Adepții acestei concepții consideră că preocuparea fundamentală a educației trebuie să fie îndrumarea și stimularea dezvoltării intelectului, înzestrarea lui cu capacități necesare pentru asimilarea ulterioară a cunoștințelor.

După cum se poate observa ambele paradigme, intelectualistă și formativistă, restrîng și unilateralizează conceptul educației pentru cultura cunoașterii. Potrivit rezultatelor cercetărilor psihologiei contemporane, mai cu seamă a celor referitoare la mecanismele inteligenței, ale învățării etc., asimilarea cunoștințelor și dezvoltarea capacității pentru cunoașterea adevărului se află într-o relație de interdependență.

Paradigma constructivistă. Această paradigmă realizează în mare măsură un echilibru al extremelor, încercînd să împace intelectualismul și formativismul. Din acest motiv constructivismul domină teoria și practica educației din ultimele decenii.

Paradigma constructivistă dezvoltă un model al învățării ce are la bază ideea de *conflict socio-cognitiv*, considerat drept sursă a învățării și un element important în construirea cunoașterii. În procesul confruntării democratice a participanților la actul cognitiv, elevul ajunge să înțeleagă importanța diversității ideilor și învață să-și apere/argumenteze propriile idei.

Savanții aduc argumente esențiale în favoarea eficientizării învățării prin valorificarea conflictului socio-cognitiv:

- îi permite elevului să ia cunoștință de alte răspunsuri decât ale sale, să țină seama de diversitatea punctelor de vedere;
- mărește gradul de activitate cognitivă a elevului;
- pune elevul în situația de a descoperi în răspunsurile celorlalți informațiile pentru construirea propriei cunoașteri;
- ajută elevul să accepte schimbarea și să coopereze pentru rezolvarea problemelor.

Obiectivele educației intelectuale. În contextul schimbărilor cu care se confruntă *individul* uman o valoare educațională deosebită îi revine dobândirii metodei de învățare: *a învăța să înveți* devine obiectivul general al educației, în special al “educației pentru cunoaștere”, după expresia lui Ș. Bârsănescu.

Obiectivele mai concrete ar putea fi următoarele:

- formarea culturii muncii de învățare și a celei intelectuale: de a identifica conexiuni, de a gândi logic, de a lua decizii, de a participa în luarea deciziilor, de a întreține discuții, de a gândi critic etc.;
- dezvoltarea puterii de voință, memoriei, gândirii ca condiție de bază ale desfășurării actului cunoașterii și a procesului de învățare;
- dezvoltarea calităților de personalitate – independenței, largheței orizontului, curiozității, capacității de creație, autonomiei.

Finalitatea preconizată a procesului pedagogic urmărește dezvoltarea aptitudinilor mintale ale omului, a interesului către cunoașterea lumii înconjurătoare și autocunoaștere. Aceasta va permite personalității să-și aleagă modul de viață și strategia conduitei, să se orienteze în limbajul culturii moderne.

Obiectivele educației pentru cultura cunoașterii se realizează prin mijloacele instruirii și a învățămîntului, utilizarea unor traininguri și exercițiilor special orientate, conversațiilor despre savanți, victorinelor și olimpiadelor, implicarea în procesul explorării creatoare, investigației și a experimentului.

Metodele educației pentru formarea culturii cunoașterii sunt grupate în jurul unor strategii de învățare, care vizează formarea-dezvoltarea abilităților de activitate cognitiv-rațională: observarea, descrierea, demonstrarea, descoperirea, problematizarea, exercițiul de tip algoritmic și euristic, instruirea dirijată, jocul didactic.

3. Educația morală

Orice faptă a omului, dacă ea influențează asupra altor oameni și nu este indiferentă pentru interesele societății, generează aprecierea morală din partea celor din jur. Noi o apreciem ca bună sau rea, corectă sau incorectă, echitabilă sau inequitabilă. *Morala* în sensul direct al acestui cuvânt se înțelege ca *obicei, morav, regulă*.

Deseori în calitate de sinonim al cuvântului *morală* este folosită noțiunea de *etică* – știința filozofică care studiază problemele teoretice și practice ale moralei. *Morala* – totalitatea de reguli, norme, principii care determină comportamentul omului față de societate, alți oameni și față de sine însuși.

Comportamentul omului se apreciază după măsura corespunderii anumitor reguli. Dacă astfel de reguli nu ar exista atunci una și aceeași faptă ar fi apreciată de pe diferite poziții și oamenii nu ar putea ajunge la o opinie unică – bine sau rău a procedat omul. Regula, avînd caracter general și fiind extinsă asupra unei mulțimi de fapte similare, poartă denumirea de *normă morală*. Norma – este regula, cerința care determină cum omul trebuie să procedeze într-o situație concretă sau alta. Norma morală poate stimula copilul spre anumite fapte și acțiuni, dar poate interzice sau avertiza de la ele. Normele determină ordinea relațiilor reciproce a omului cu societatea, comunitatea, cu alți oameni.

Astăzi în noțiunea de morală se includ pe lîngă reguli sau norme și *valorile morale*, care reprezintă *însușiri pozitive* sau virtuți morale (înțelepciunea, curajul, dreptatea, iubirea, cinstea, echitatea etc.). Virtuțile se dobîndesc în procesul vieții sociale ca urmare a însușirii conștiente și aplicării practice a principiilor și normelor morale. În societatea modernă virtuțile caracteristice sînt toleranța, libertatea alegerii, autonomia voinței. Pentru definirea calităților morale cu sens negativ se folosește termenul *viciu*.

Normele se unesc în grupe în dependență de acele domenii (profesional, relații internaționale și altele) în care ele funcționează. Pentru fiecare din aceste domenii există repere de orientare cărora li se subordonează normele de conduită – *principiile morale*.

Astfel în cadrul mediului profesional, relațiilor interetnice normele de relații sînt reglate de principiile respectului reciproc, toleranței etc.

Noțiunile morale, care au caracter universal, cuprinzînd toate domeniile de relații, îndemnînd omul pretutindeni să se conducă de ele, se numesc *categorii morale*. Ele includ așa categorii ca binele și dreptatea, datoria și cinstea, demnitatea și fericirea ș.a.

În dependență de faptul, cum este asimilată și acceptată de către om morala, în ce măsură își coraportează el convingerile și conduita cu normele și principiile morale în vigoare se poate judeca despre nivelul *moralității* acestuia. Moralitatea este o caracteristică a personalității care unește așa calități și însușiri, ca, bunătatea, cumsecădenia, cinstea, veridicitatea, dreptatea, dragostea de muncă, spiritul de disciplină, regulînd conduita individuală a omului.

Procesul de acceptare a normelor morale și comportare a omului în conformitate cu ele creează moralitatea individuală. Pentru omul moral normele morale constituie propriile lui convingeri și forme obișnuite de comportament.

În dependență de motivele comportamentului moral pot fi diferențiate nivelurile de moralitate a personalității. În condiții experimentale savanții au identificat nivelurile *premoral*, *convențional* și *autonom* de moralitate. La nivelul premoral copilul și mulți maturi respectă cerințele morale din motiv că au frică de pedeapsă – control *exterior*. La nivelul convențional respectarea normelor morale este subordonată cerințelor societății, pentru a conviețui în mod pașnic cu ceilalți – de asemenea control *exterior*, deși mai bine conștientizat. La nivelul autonom de dezvoltare morală omul benevol urmează normele morale, care devin principiile vieții lui, pe care le respectă chiar și dacă aceasta îi pune în pericol viața – control *interior* al conduitei morale (L. Kolliberg). Educației îi revine rolul de a conduce pe cel educat de la heteronomie (conduite și activități impuse de controlul exterior), spre *autonomie* morală (conduite și activități impuse de controlul interior, de propria conștiință).

Educația morală – activitatea pedagogică de formare la cei educați a unui sistem de cunoștințe morale, sentimente și aprecieri a conduitei sub aspect moral. În literatura specială pot fi evidențiate câteva modele de abordare, paradigme ale educației morale.

Paradigma socratică: Răul provine din necunoașterea normelor morale. Orice virtute trebuie învățată, pentru că dacă omul cunoaște virtutea, el este în mod necesar bun. Tot odată nu va fi subapreciată cultivarea sentimentelor morale și formarea caracterului deprinderilor de conduită morală a omului.

Paradigma spiritual-religioasă. Religia, avînd conținut și finalitate morală nu se reduce la moralitate, după cum morala nu poate fi concepută doar în sens religios. Moralitatea religioasă nu rezultă din interiorizarea și respectarea unor norme, reguli, legi, ce guvernează relațiile individului cu celălalt, cu societatea. Moralitatea religioasă rezultă din relația omului cu divinitatea, reflectată în planul relațiilor umane. O regulă autentic morală

nu ne prescrie, nu ne impune nici o rețetă, nici un model, ci ne oferă *libertatea* de a face anumite *alegeri*, punând însă câteva limite, care “definesc” libertatea noastră. Religia este de neconceput fără morală, dar principiile morale ale religiei nu provin din experiența, din viața socială, ci sînt de *natură transcendentă*; ele nu i se impun omului din exterior ca ceva străin, ci sînt conforme datelor și nevoilor spirituale ale acestuia.

Paradigma socială (E. Durkheim) identifică trei elemente fundamentale pentru educație:

- Spiritul de disciplină, situat la rădăcina vieții morale, care presupune respectul autorității regulilor.
- Atașamentul față de grupul social (indivizii nu au prin ei înșiși valoare morală: domeniul vieții morale începe din momentul atașării la un grup oricît de restrîns ar fi el).
- Autonomia voinței. În condițiile societății industriale moderne o faptă este morală în cazul dacă este îndeplinită de om în deplină libertate în baza propriei “inteligente morale”.

Paradigma constructivistă sau *psihologică* sugerează “mecanismul” construirii moralității de însăși copil, ca rezultat al unei educații special organizate în această direcție (J. Piaget).

Pentru practica educațională actuală ar fi bine venită mai degrabă o paradigmă a “sintezei” axată pe raporturile dintre morală și cunoaștere, religie, societate, națiune, individ; pe echilibrarea dimensiunilor psihologică și socială, asigurîndu-se prin educație trecerea eficientă de la morală la moralitate.

Conținutul educației morale constituie normele și principiile morale acceptate în societate. În societatea contemporană orientată spre principiile moralei umaniste în calitate de valori prioritare pentru procesul educației pot fi considerate:

1) omenia ca calitate esențială, caracteristica integrală a personalității omului. Ea se dezvăluie în respectul față de om, recunoașterea lui ca valoare supremă, toleranță, prietenie, gătînța de a înțelege, a ajuta, a susține;

2) credința în om, în idealurile umaniste, prezența valorilor și scopurilor umaniste în viață, slujire acestor idealuri;

3) voința către îndeplinirea obligațiilor, abilitatea de a atinge scopuri și concomitent de a fi exigent față de sine, capacitatea de a se supune cerințelor societății, a fi disciplinat;

4) responsabilitatea pentru faptele sale, capacitatea de a recunoaște și a corecta greșelile, a purta răspundere pentru consecințele propriului comportament;

5) respectul față de tot ce e viu pe pământ, în natură, conștiința și conduita ecologică;

6) sinceritatea, principialitatea, echitabilitatea, exigența față de sine și față de alții, în îmbinare cu toleranța, tactul;

7) stăpânirea de sine, conduita corectă în familie, înțelegerea rolului său în familie, capacitatea de a forma familia și a trăi în ea.

Acestea sînt normele morale de bază care pot servi drept fundament pentru munca educativă în școală, în familie, în societate.

Obiectivele educației morale:

- formarea sensibilității și cultivarea interesului față de cunoașterea aspectului moral al interacțiunii omului cu alți oameni, cu natura înconjurătoare;
- asimilarea unui sistem de noțiuni despre latura morală a vieții, profilul moral al Omului demn, ca purtător și creator al valorilor morale;
- formarea capacității copilului de a-și cugeta acțiunile și faptele, a aprecia faptele altora și ale sale proprii după criteriile morale;
- stimularea dorinței interioare a copilului de a manifesta atitudine morală față de cei din jur și a o realiza în situații concrete.

Învățarea valorilor și atitudinilor morale este un proces dificil și subtil. Tot odată, a discerne adevărul de fals, a deveni stăpînul propriilor dorințe, credințe, pasiuni, a fi onest, a respecta pe celălalt – toate acestea se învață jucînd fotbal, rezolvînd o problemă, traducînd un text, observînd o reacție chimică, etc. În acest context specialiștii apreciază tot mai mult *rolul curriculum-ului ascuns*, familial sau școlar pentru formarea morală a elevilor: alegerea textelor, a documentelor, a exemplelor, etc. este întotdeauna purtătoare de valori, de atitudini, declanșînd sentimente, creînd anumite stări de spirit. Tot odată școala nu poate să-și abandoneze responsabilitățile sale în raport cu educația morală, proiectînd și punînd în practică un curriculum explicit, bine orientat spre cultivarea morală a ființei umane.

O condiție importantă în educația morală o constituie organizarea activității colective de învățare, social-utile, cînd elevii sunt puși în situații de manifestare nemijlocită a grijii față de alții, de acordare a ajutorului și sprijinului, apărare a celui mic, slab. Asemenea situații pot apărea spontan în procesul de activitate în comun, dar pot fi și special preconizate de către pedagog.

Instruirea special organizată pentru cultivarea morală și spirituală se bazează pe următoarele poziții-cheie:

1. Căutarea în comun împreună cu copiii a răspunsurilor și a soluțiilor problemelor morale.
2. Asigurarea mișcării firești a reflecției cu sprijin pe imaginația copilului în conștientizarea faptelor.
3. Selectarea unui conținut moral orientat a materiei de predare.
4. Trezirea răsunetului lăuntric al discipolilor.

Accentul se pune pe *modalitățile active* de inițiere a copilului în esența morală a tabloului integru de interacțiune cu cei din jur, însă nu doar pe comunicarea cunoștințelor etice. În centrul atenției vor fi nu cunoștințele însăși și deprinderile respective de conduită, nu cantitatea de timp preconizată pentru însușirea lor, ci căutarea modalităților noi de însușire a conținutului selectat, pentru ca în conștiința discipolilor să se poată instaura cât mai multe legături personificate directe cu alți oameni, cu societatea (colectivul de semeni), natura și, în primul rând, cu sine însuși.

Forma de organizare a instruirii morale – dialogurile etice, cu o structură flexibilă dinamică. *Tehnologia pedagogică* include conversații-comunicări, povestirile pedagogului; discuții libere, enunțuri, sugestii analitice cu atragerea experienței proprii a copiilor; lectura și analiza creațiilor literare; tăcerea și chibzuirea despre diferite probleme – despre sine însuși, despre apropiați și rude, despre bunătate și răutate în viața oamenilor, despre îmbunătățirea vieții oamenilor; adresare către inimă, activități de autodezvoltare a abilității de a vedea cu inima, de a iubi cu inima, de a suferi cu sufletul; practica cotidiană de trimitere a gândurilor bune și frumoase apropiaților și rudelor precum și de săvârșire a faptelor bune, înscrierea visurilor; completarea caietelor cu desene și notițe despre trăirile proprii; reflecții scris-verbale sau orale despre acțiunile și faptele proprii și trăirile altora și cele proprii legate de ele; filozofarea pentru tragerea învățămintelor despre frumusețea înțelepciunii (filozofiei vieții spirituale) (Ș. Amonaşvili).

Pedagogul în timpul dialogului evoluează în rol de moderator, preocuparea lui principală – crearea unei *atmosfera favorabile* pentru toți participanții în discuție.

Participarea în activitatea de explorare, de rezolvare a problemelor creative accesibile care cer de la copil aplicarea arsenalului dobândit de cunoștințe, abilități, permite pedagogului să urmărească după efectele influențelor pedagogice în decursul desfășurării dialogurilor, conduitei cotidiene a copiilor.

Tot odată pot fi evidențiate criteriile speciale, mai mult sau mai puțin optimale pentru determinarea gradului de avansare a copilului în autodezvoltarea morală:

1. Poziția morală exprimată în înțelegerea aspectului moral al acțiunilor comportamentale, în sensibilitate față de bine și rău, atitudinea grijulie față de natură.

2. Activismul moral-creativ al personalității, exprimat în capacitatea de a opera de sine stătătoare cu *schema logico-verbală de judecată morală* social adecvată, în a cugeta asupra soluțiilor de rezolvare a problemelor morale imaginare și reale.

3. Conștientizarea semnificației morale a acțiunilor comportamentale și a năzuinței lăuntrice de a face fapte bune pentru cei din jur (E. Zolotariov)

4. Educația patriotico-civică

Actuala societate democratic-pluralistă în încercările la care este supusă, depinde într-o măsură mai mare de virtuțile politice ale cetățenilor săi, decât în societatea totalitară prin care am trecut. Dragostea față de țară, autoconștiința responsabilității față de stat ca ocrotitor al bunului comun și gătința cetățenilor de a-și îndeplini obligațiile în raport cu comunitatea constituie repere esențiale ale educației patriotico-civice.

Termenul *patrie* provine din prescurtarea sintagmei latine *terra patria*, pământ moștenit de la tată, pământ al înaintașilor. Alături de conceptul de patrie se înscrie sentimentul de atașament față de ea – *patriotismul*. Patriotismul constituie principiul moral și politic, sentimentul social, conținutul căruia include dragostea și devotamentul față de Patrie, mândria pentru trecutul și prezentul ei, tendința de a apăra interesele Patriei.

“Patriotismul presupune conștiința apartenenței la popor, la mediul național, social și cultural, identificarea cu interesele patriei, apărarea independenței ei și suveranității, simțul răspunderii față de valorile fundamentale ale existenței sociale și spirituale ale națiunii. În același timp patriotismul incumbă atașamentul față de pământul natal, aprecierea și respectarea tradițiilor istorice progresiste, a limbii și culturii, lupta și spiritul de sacrificiu pentru libertatea patriei, încrederea în prosperitatea ei” [I., Nicola, 1994].

Din perspectiva psihologică patriotismul este considerat o trăsătură a personalității fiecărui om. Ea se cristalizează de la cea mai fragedă vîrstă și se îmbogățește cu noi dimensiuni pe tot parcursul existenței umane, ca urmare a dinamicii relaționale dintre individ și patria sa.

Obiectivul strategic al educației patriotice vizează interiorizarea conținutului sugerat de contextul conceptual al noțiunilor menționate mai sus, transformarea lui în mobiluri interne și manifestări comportamentale relevante ale discipolului în relațiile sale cu patria, din care face parte, cu trecutul și prezentul ei.

Prima componentă a acestui obiectiv general, *conștiința patriotică*, presupune cunoaștere, trăiri afective, convingeri în legătură cu conținutul acestor valori moral-politice.

A doua componentă a obiectivului general – formarea *conduitei patriotice* – include atât deprinderi și obișnuințe de comportare în spiritul cerințelor patriotismului cât și anumite trăsături de caracter implicate în plan comportamental.

Obiectivele specifice:

- favorizarea asimilării unui volum de informații, formarea capacității intelectuale indispensabile pentru înțelegerea multiplelor fenomene ce țin de patriotism ca valoare a conștiinței morale sociale;
- stimularea tendinței și dorinței de a acționa în virtutea imperativelor pe care cunoștințele le includ;
- formarea deprinderilor și obișnuințelor de comportare în spirit patriotic;
- formarea trăsăturilor de voință și caracter necesare pentru declanșarea și realizarea acțiunilor și faptelor patriotice (curajul, spiritul de răspundere, perseverența, abnegația, spiritul de sacrificiu, încrederea în forțele proprii, etc.).

Realizarea obiectivelor notate mai sus preconizează asimilarea de către discipoli a unui ansamblu structurat de idei privitoare la patrie ca mediu geografic, politic, social și cultural, privitoare la istoria sa milenară, la viața și activitatea marilor personalități ale neamului; cunoștințe privitoare la eforturile pe care oamenii țării concrete le depun pentru prosperitatea spirituală și materială, etc.

Pentru ca aceste cunoștințe să se transforme în convingeri este necesară asocierea lor cu trăiri afective corespunzătoare, adică cu emoții, stări de spirit, sentimente, etc., care vor facilita adeziunea intimă, internă cu cele transmise din exterior.

Asemenea trăiri pot fi declanșate numai în contextul unor situații în care copilul este subiectul acțiunii. Oricât ar fi de riguroase cunoștințele transmise ele rămân fără efect pe plan intern, dacă nu intervine acea vibrație subiectivă cu nuanțe diferite de la un copil la altul. Numai organizând asemenea situații vom reuși să stabilizăm sentimentul patriotic.

În realizarea obiectivelor educației patriotice se va proceda în mod concentric, începând cu dragostea față de familie, față de școală, față de satul sau orașul natal, față de

frumusețea patriei, față de trecutul și prezentul ei, etc., în acord cu măsura creșterii capacității de înțelegere și a îmbogățirii experienței de viață a copilului.

Formarea conduitei patriotice solicită includerea discipolilor în acțiuni și fapte reale care, într-un fel sau altul, au implicații patriotice. Mediul școlar și extrașcolar, prin derularea lui, generează situații psihologice favorabile în care elevii să-și poată exprima în mod repetat conduita patriotică. Pedagogul va însoți asemenea repetări cu noi precizări și argumente în vederea înțelegerii tot mai profunde de către discipoli a semnificației sociale a conduitei adoptate.

Formarea spiritului civic apare ca o componentă a educației patriotice.

Termenul *civic* provine din latinescul *civis* (cetățean), astfel această componentă de educație este cunoscută sub trei denumiri: educația civică, cetățenească sau politică [Ștefan Bârsănescu].

Educația civică reprezintă sistema muncii educative orientată spre formarea calităților necesare omului ca cetățean – membru cu drepturi și responsabilități al comunității teritorial-politice, al statului.

Cultura civică a personalității include cunoștințe din domeniul politicii și dreptului, viziuni și convingeri, atitudinea conștientă față de viața socială și politică a țării, tendința de a participa în viața politică, a ocupa o poziție civică activă, a respecta legile țării. Elevii asimilează cunoștințe despre orînduirea statală, despre sistema puterii, despre posibilitățile cetățenilor de a participa în alegerea structurilor puterii, a influența asupra conducerii și a participa în ea, întrunindu-se în partide și mișcări. În calitate de mijloace educative vor fi folosite lecțiile de discipline sociale (istorie, științe sociale), excursiile etc.

În literatura pedagogică contemporană *educația civică* prevede formarea atitudinii față de ordinea de stat stabilită prin legi și opțiunea pentru o anumită formă de stat dezirabilă pentru cetățeni. În sensul restrîns al acestei educații se subînțelege adeziunea la o anumită formație politică.

Educația civică presupune formarea pozițiilor constituționale, de drept a personalității. Ideile, normele, opiniile și idealurile elaborate în societate determină *conștiința civică* a personalității în formare, însă pentru a ajunge la armonia lor este necesară munca educativă special orientată în această direcție.

Conștiința civică formată oferă omului posibilitatea de a aprecia fenomenele și procesele sociale, faptele și acțiunile proprii în raport cu interesele societății.

Formării deprinderilor civice contribuie participarea elevilor în mișcările și organizațiile pentru copii, la fel și organizarea autogestiunii elevilor în instituția de învățământ, în cazul când ea nu este una formală.

Explorarea întrebărilor educației civice în pedagogie își are istoria sa. Ea este legată de numele filosofilor antici și clasici ca Platon, Aristotel, Rousseau ș.a. Dacă primii asociau problema educației civice cu formarea respectului față de stat, a capacității de trai în acord cu legea, ultimul vedea baza educației civice în dezvoltarea liberă a personalității, în crearea condițiilor pentru autoexprimare. Cel mai amplu teoria educației civice a fost elaborată de către pedagogul german G. Kerchenchteiner, care sublinia necesitatea formării bine orientate a educației civice, a cunoașterii istoriei statului, a instruirii politice a maselor.

Obiectivele și conținutul educației civice. Rezumând cele menționate mai sus, vom preconiza următoarele obiective ale educației civice:

i dezvoltarea *simțirii civice* a copiilor și a tineretului, simțirii care să se materializeze în conștiința responsabilității în îndeplinirea îndatoririlor și în exercitarea drepturilor. Aceasta presupune informarea despre rolul statului democratic, organizarea și instituțiile lui, justificarea obligației cetățeanului de a apăra aceste instituții, despre necesitatea supunerii în fața legilor, care traduc în fapt aspirația poporului de a fi stăpîn pe destinul său;

i pregătirea omului în sensul *activismului politic*. Prin educația civică oamenii să fie formați pentru participarea efectivă la schimbările statului în mai bine, fără să rămână doar la nivelul criticii;

i formarea independenței *gîndirii politice* a individului și grupului pe calea informării corecte și a libertății de acțiune în plan civic.

În condițiile unui stat democratic, educația civică trebuie să formeze indivizilor conștiința că aparțin unei comunități ordonate, bazate pe legi acceptate de toți, pe care trebuie să le servească, la nevoie jertfindu-se pentru promovarea lor.

În condițiile unui stat dictatorial, totalitar, această educație trebuie să formeze cu orice risc, conștiința necesității luptei împotriva legilor impuse prin violență și a statului care le-a promovat.

5. Educația pentru cultura sexualității

În istoria gândirii pedagogice educația sexuală a fost examinată ca componentă în cadrul altor dimensiuni ale educației, bunăoară, a educației corporale, alături de educația fizică, a educației pentru sănătate, care acoperă numeroase aspecte ale vieții: igiena alimentară, somn, buna utilizare a medicamentelor, securitatea, alegerea unui mod de viață sănătos cu toate aspectele sale biologice, sociale și psihoafective.

Există însă argumente în favoarea abordării *separate* a educației sexuale:

- problematica dedicată sexualității, care prin tradiție este considerată un subiect al tăcerii;
- tendința de a lăsa educația sexuală doar în grija medicilor, pedagogii ocupându-se puțin de această problematică;
- oportunitatea diversificării și nuanțării problemelor legate de sexualitate și educația sexuală în societatea contemporană, caracterizată prin adevărată revoluție sexuală;
- consecințele nefaste ale *conspirației tăcerii* (pe care puțini părinți și educatori îndrăznesc s-o rupă), asupra comportamentului familial și socio-sexual al tinerilor.

Problematica educației sexuale poate fi abordată deplin doar în cadrul concepției asupra sexualității și a rolului sexualității în viața umană.

Se impune conjugarea mai multor puncte de vedere în explicarea sexualității și, implicit, a educației sexuale: moral, religios, biomedical, socio-cultural, etc.

Potrivit concepției *moral-religioase* sexualitatea este un dar divin, rolul căreia este de a exprima dragostea pentru soț, de a procrea, căsătoria făcând parte din experiențele cele mai pure și mai frumoase ale creației. Majoritatea religiilor au acceptat idealul vieții de familie și consideră imoral sau păcătos sexul practicat în afara căsătoriei.

Astfel concepută, educația sexuală depășește cadrul îngust al educației fizice și apare drept o direcție majoră a educației morale.

Potrivit ideii de bază a concepției biologice de abordare a educației sexuale, instinctul reproducerii guvernează viața umană; deși nu putem ignora factorii mintali, afectivi, morali și intelectuali, dragostea sexuală este determinată de elementul biologic.

Potrivit *teoriei evoluționiste* (Ch. Darwin, spre exemplu) sexualitatea nu este un dar divin, ci se reduce la instinctul sexual care asigură perpetuarea speciei.

Conform *concepției freudiene* (psihoanalitice) energia sexuală este sursa tuturor activităților umane, iar experiențele sexuale trăite în primii ani de viață influențează decisiv dezvoltarea personalității adultului.

Concepția freudiană asupra sexualității infantile ajută să înlăturăm falsa credință că sexualitatea apare abia la pubertate. Freud a arătat că manifestările precoce pot fi semne ale unui proces normal natural, pe baza căreia, în perioada pubertății apare funcția de reproducere.

Psihanaliștii consideră incompletă explicația pur fiziologică a sexualității. Instinctul sexual uman nu se reduce la funcția de reproducere; psihanaliștii introduc factorul psihic în ecuația sexualității umane.

Ideea de bază a concepției *socio-culturale* este aceea că manifestările sexuale umane depind nu atât de impulsunile primare, cât de tradițiile, normele, valorile care conturează modelul socio-cultural de referință. Atitudinea față de diversitatea formelor comportamentului sexual (atracție sexuală, adulter, monogamie, poligamie, homosexualitate, masturbare, etc.) diferă în funcție de normele sociale, de modelul socio-cultural la care aderă un individ sau o comunitate.

Problema introducerii educației sexuale în școală a apărut în anii 60-70 ai secolului XX, îndeosebi în contextul discuțiilor pe tema “*revoluției sexuale*”, care tratează sexualitatea și actul sexual drept unul normal, natural, firesc. Ca urmare la aceasta a apărut *modelul de educație centrat pe libertatea de manifestare sexuală*. Acest model presupune abordarea problemei sexualității cu naturalețe și seriozitate, renunțarea la prejudecăți, la miturile vehiculate în perioada copilăriei, ajungându-se astfel la exagerări. Or, libertatea sexuală nu echivalează cu liberalismul și ignorarea regulilor morale; normalitatea actului sexual nu înseamnă reducerea lui la dimensiunea pur biologică, după cum nu presupune satisfacerea lui oricând, oriunde și cu oricine. Iată de ce problematica dificilă și complexă a educației sexuale nu poate fi ignorată.

Oportunitatea unei educații sexuale susținute și sistematice poate fi motivată prin:

- accelerarea maturizării biosexuale a tinerilor, apariția și dezvoltarea precoce a caracteristicilor sexuale secundare și creșterea indicatorilor staturo-ponderali;
- răspîndirea fără precedent a bolilor transmise pe calea sexuală, îndeosebi la nivelul generației tinere;
- ponderea mare a activităților desfășurate în comun de către băieți și fete, școlile fiind mixte;

- creșterea toxicomaniei în rândurile tinerilor;
- scăderea pragului de vîrstă pentru începerea vieții sexuale;
- înmulțirea cazurilor de graviditate la adolescente;
- înmulțirea dramatică a cazurilor de contractare a SIDA;
- progresele în domeniul contracepției și al planning-ului familial;
- schimbarea percepției și a atitudinilor față de unele practici sexuale, precum homosexualitatea, transsexualitatea, etc. [M., Momanu].

La solicitarea părinților, psihologilor, profesorilor s-au introdus ore de educație sexuală în școli. Au existat însă și oponenți ai acestei inițiative, argumentul lor fiind acela, că introducerea unor ore speciale în acest sens ar putea atrage atenția asupra sexului la copiii de vîrstă fragedă.

Educația sexuală constituie componenta esențială a educației pentru viața de familie și viața socială. Finalitatea preconizată – pregătirea tinerilor pentru viața de cuplu, pentru preluarea rolurilor familiale prin cultivarea virtuților morale și a responsabilității față de soț (soție) și copii.

Obiectivele prioritare ale educației sexuale ar putea fi:

⊗ Cultivarea sensibilității și a receptivității față de valorile moral/estetice și religioase tradiționale privind atitudinea individului față de sexualitate și rolul sexualității în viața umană.

⊗ Favorizarea cunoașterii sensului și a semnificației sexualității prin cultivarea unei concepții înalte sub raport științific și mai ales moral cu privire la viața erotică și la rostul iubirii, al căsătoriei în existența umană.

⊗ Favorizarea cunoașterii sensului și a semnificației morale/estetice a sexualității prin exersarea capacității de a lua decizii cu privire la viața sexuală în funcție de valorile la care aderă omul și de consecințele fiecărui tip de comportament sexual.

⊗ Cultivarea capacității de a-și domina rațional impulsurile pentru a fi apt de a rezolva toate problemele de comunicare și cooperare a celor două sexe într-o manieră caracterizată prin generozitate și iubire.

Eficiența educației sexuale este condiționată de respectarea următoarelor *principii*:

Principiul încrederii: pedagogul trebuie să manifeste respect față de educat, sugerîndu-i încrederea în capacitățile lui de a asimila informațiile necesare, de a le traduce într-un stil de viață adecvat, de a lua deciziile potrivite etc.

Principiul concordanței cu etapa de dezvoltare a personalității copilului: preconizează oferirea unor informații accesibile ca răspuns la curiozitatea și interesele reale ale educatului.

Principiul imunizării educatului în raport cu posibilele influențe negative ale anturajului: pedagogul va ține cont de proprietatea de întâipărire a primei impresii, de faptul, că este primul, care îl informează pe copil, protejându-l astfel în fața unor influențe negative ale anturajului.

Principiul sincerității: pedagogul poate conta pe sinceritatea discipolului atunci când el singur manifestă această sinceritate.

Principiul trezirii responsabilității educatului: pedagogul trebuie să ajute pe discipol să înțeleagă că o relație adevărată se bazează pe respectul celui alt și răspunderea față de celălalt.

6. Educația estetică

Esteticul este o dimensiune existențială a omului. Omul ființează și se dezvoltă în concordanță cu legile frumosului, armoniei și coerenței esteticului din natură, societate, operele de artă.

Termenul de estetic își are originea în limba greacă, în cuvântul *aistheticos* > *estheticos* (care se traduce prin: *ceva care se adresează simțirii sau vibrației interioare, ceva care are facultatea de a simți*).

Esteticul a fost multă vreme sinonim cu *frumosul* (considerat a fi categoria estetică de cea mai largă generalitate). De exemplu, în limbaj cotidian utilizăm expresiile: îmbrăcăminte estetică = îmbrăcăminte frumoasă, comportare estetică = comportare frumoasă, exprimare inestetică = vorbire urâtă, grosolană etc.

Noțiunea de frumos este utilizată în sens mai larg și mai îngust. În sensul îngust frumosul stă în opoziție cu sublimul, grațiosul, comicul etc.; în cel larg le cuprinde pe toate, fără excepție.

Despre care valori ale acestui frumos poate fi vorba? *Frumosul din natură*, care se obiectivizează în forme (flori, frunze, stânci, nouri etc.), culori, ritmuri, peisaje, perspective, orizonturi, fenomene acustice (susurul izvoarelor, cântecul păsărilor etc.), tablouri din natură (furtuni dezlănțuite, apus de soare, răsărit de soare etc.).

Frumosul din viața socială se concretizează în frumusețea relației dintre oameni, a procesului muncii, a produselor muncii omului.

Frumosul artei constă în redarea realității în mod original de către fiecare creator prin muzică, artă plastică, arhitectură, dans, literatură, teatru, film).

Devine clar că esteticul este prezent atât în realitate (naturală sau socială), cât și în artă. Prin urmare, putem vorbi despre frumosul sau esteticul naturii, esteticul uman sau al vieții sociale și esteticul artei, fiecare implicând necesitatea unei educații adecvate. Atunci când vorbim despre un analfabetism al elevilor școlii de astăzi nu putem scăpa cu vederea și un alt tip de inalfabetism, mai subtil și ascuns, dar mult mai periculos – și anume, “analfabetismul estetic”, adică incapacitatea de a sesiza și vibra în fața frumosului, insensibilitatea față de farmecul artei. Această imunitate afectivă față de estetic ca dimensiune existențială a omului are consecințe nefaste atât pentru indivizi (indiferent de gradul lor de instruire), cât și pentru societăți (indiferent că sunt dezvoltate sau subdezvoltate economic).

Educația estetică – procesul de formare a capacităților de percepere și înțelegere a frumosului din natură, societate și artă, precum și educarea multilaterală prin frumos.

Din această definiție se desprind două aspecte ale educației estetice: a) educația *pentru frumos*, adică în vederea perceperii, trăirii, înfăptuirii, interpretării frumosului; b) educație *prin frumos*, adică prin mijlocirea frumosului.

Este important să conștientizăm, că educația estetică nu trebuie confundată cu *educația artistică*. Din punctul de vedere al conținutului, educația estetică are o sferă mai largă, incluzând frumosul din natură, societate și artă; educația artistică vizează doar frumosul din opera de artă. Din punctul de vedere al finalităților, educația estetică își propune formarea receptivității și creativității estetice, pe când educația artistică are în vedere dezvoltarea și cultivarea capacităților creative în registrele metodice, specifice fiecărei arte. Din punct de vedere al formelor de realizare, educația estetică se desfășoară cu preponderență sub forma unor activități teoretico-informative, pe când educația artistică se derulează mai mult sub aspect practic-aplicativ. Până la un anumit punct educația artistică este recomandată tuturor elevilor. Însă ea va fi acordată de către cadre didactice specializate doar acelor elevi care au probat o competență creativă în ramura unei arte, cu alte cuvinte, ea se dovedește a fi necesară mai mult viitorilor artiști [C. Cucuș].

Scopul educației estetice – formarea culturii estetice a personalității care include în sine următoarele “competențe” fundamentale ale omului:

- de a fi *receptor* sau *beneficiar*, capabil de a se *delecta* prin “consumarea” frumosului naturii, frumosului uman (al vieții sociale) și esteticului artei;
- de a se manifesta ca *evaluator* al esteticului;
- de a se manifesta ca *creator* al valorilor estetice, fie prin completarea frumosului natural și uman, fie prin interpretarea frumosului din artă.

Reieșind din scopul nominalizat pot fi conturate *două categorii de obiective* ale educației estetice: 1) obiective privind formarea capacității de a percepe, a însuși, a folosi și aprecia adecvat valorile estetice; 2) obiective privind dezvoltarea capacității de a crea valori estetice.

Prima categorie de obiective include:

- *cultivarea simțului estetic* – capacității educatului de “a vibra” în fața esteticului din natură, societate, artă;
- *formarea gustului estetic* – capacității de a surprinde spontan frumosul, de a reacționa spontan printr-un sentiment de satisfacție sau insatisfacție, față de obiectul estetic;
- *formarea judecății estetice* – capacității de a delibera și ierarhiza într-un câmp valoric, pe baza unor criterii, obiectele estetice;
- *formarea atitudinii estetice* – sensibilității, dragostei față de frumos, capacității de a apăra și crea frumosul, a dezaproba și a combate urâtul..

A doua categorie de obiective vizează:

- identificarea și cultivarea aptitudinilor estetice;
- formarea deprinderilor și abilităților cerute de specificul creației în diverse domenii ale artei;
- cultivarea stilului individual, a originalității.

Aceste obiective se adresează tuturor discipolilor, dar ele vor fi *operaționalizate* diferit în funcție de individualitățile cărora li se adresează: discipoli fără performanțe artistice deosebite sau elevi talentați pentru anumite arte.

În realizarea educației estetice își păstrează valabilitatea toate *principiile* generale ale didacticii, dar ele se cer a fi corelate cu următoarele patru principii specifice:

Principiul educației estetice pe baza valorilor autentice. Acest principiu cere utilizarea în procesul educațional a unor valori estetice autentice, validate ca atare de o anumită tradiție culturală, națională sau universală. Pedagogul va selecta și va propune, va include în conținutul educației cele mai reprezentative opere, inclusiv contemporane.

Bineînțeles, vor fi arătate copiilor prin comparație și operele de valori false, de prost gust, produsele Kitsch, caracterizate prin lipsă de originalitate, de autenticitate, lipsă de stil.

Principiul receptării createoare a valorilor estetice – presupune manifestarea spiritului creator din partea educatului în contact cu frumosul din realitate și operele de artă. Atitudinea educaților față de obiectivele estetice trebuie să fie deschisă, comprehensivă, exploratoare, iar receptarea lor trebuie să se sprijine pe interpretări personale, createoare. Spre exemplu, nu este suficient să se pună întrebarea: “Ce a simțit artistul când a creat această operă?”. Trebuie să ne întrebăm fiecare: “Ce simt eu când privesc (ascult) această operă?”, astfel eliberând trăirile, sentimentele (exploatănd nu doar rațiunea discursivă), dând curs imaginației și creativității.

Principiul perceperii globale, unitare a conținutului și a formei obiectului estetic. Frumusețea nu ține doar de ceea ce recepționează educatul ca aspect estetic în realitate și artă, dar mai ales de felul în care este el expus. Este vorba despre conținutul și forma de exprimare a fenomenului estetic. Forma elimină haosul și introduce ordinea, structurează conținutul, îi dă un sens; fără formă materia nu spune nimic, nu are semnificație artistică, pentru că încă nu este obiect de artă. Fără conținut forma nu există cu adevărat, ci numai ca potențialitate (însă, în acest caz, nu poate fi vorba de valoare estetică). Pentru a înțelege cu adevărat opera de artă, receptorul trebuie să caute să descopere conținutul, dar, în același timp, trebuie să descopere și să înțeleagă forma de expresie a acestuia. Rolul educatorului – a contribui la înțelegerea și explicarea dialecticii acestor două aspecte, ca premisă a unei receptări profunde, adecvate și a unei posibile apropieri a discipolilor de fenomenologia obiectului estetic.

Principiul înțelegerii și situării contextuale a fenomenului estetic. Orice produs cultural, inclusiv cel al culturii estetice, are o istorie a lui, care trebuie cunoscută și asumată în momentul contemplării. Receptarea contextuală a operei constituie o exigență care trebuie respectată de orice inițiator în educația estetică. Aceasta înseamnă a ține cont de viața și activitatea creatorului (subiectului), de climatul cultural care a favorizat crearea unui anumit obiect de artă, de orientarea școlilor și curentelor artistice, de condițiile sociale și economice care au influențat direct sau indirect procesele de creație și receptare.

Metodele și tehnicile educației estetice pot fi variate: lectura dirijată, explicativă; narațiunea, introspecția, observarea, studiul de caz, descoperirea, exercițiul, jocul didactic, dramatizarea, studiul documentelor, instruirea programată de tip estetic, conversația, demonstrația, problematizarea, expunerea didactică.

Printre modalitățile de realizare a educației estetice autorii evidențiază educația literară, muzicală, coreografică, plastică, cinematografică, etc. Ca forme de realizare în școală a acestui tip de instruire, pot fi utilizate lecțiile la toate disciplinele de profil (literatură, muzică, desen, etc.), precum și exploatarea valențelor emoțional-estetice ale tuturor lecțiilor predate la celelalte discipline școlare. La aceste forme pot fi adăugate vizitarea muzeelor și a expozițiilor, vizionarea organizată de spectacole, cercurile și concursurile artistice, excursiile tematice, discuțiile cu artiști, etc. Stimulii estetici, integrați de către profesori în cadrul lecțiilor se pot constitui într-o bază de susținere și de realizare a educației estetice.

Pedagogului îi revine funcția de factor modelator principal, care va asigura o coordonare sau un acord axiologic între ceea ce se desfășoară în școală și cele întâmplate în afara ei, integrând experiențele întâmplătoare și variate ale elevilor, corelându-le și interpretându-le împreună cu ei, în conformitate cu standardele valorice autentice.

7. Educația psiho-fizică

O componentă indispensabilă a culturii personalității umane este sănătatea psihică și fizică. Această valoare generală, de importanță fundamentală pentru existența umană, asigură conținutul oricărei activități educaționale orientate spre dobândirea și îmbunătățirea permanentă “a stării de echilibru și de funcționare a organismului în ansamblul calităților sale psihice, fiziologice, anatomice” (Rene Hubert).

Sensul noțiunii *cultură psiho-fizică* constă în asigurarea unui echilibru funcțional între componentele dezvoltării integrale a personalității, îndeosebi între cea fizică și cea psihică. Acest sens este în concordanță cu principiul unității ființei umane, demonstrat de științele biologice și socio-umane cu precădere în antropologie.

Așadar, educația pentru cultivarea psihofizică urmărește realizarea unei armonii și a unui echilibru psiho-fizic prin valorificarea concomitentă a elementelor biologice și a celor psihice.

Conceptul de educație pentru cultura psiho-fizică este mai cuprinzător decât cel de educație fizică, utilizat pe larg în pedagogia tradițională, care se reducea doar la latura sa “corporală” sau la alte conținuturi specifice (spre exemplu: educația sanitară, igienică, sportivă, medicală). *Educația pentru cultura psiho-fizică* poate fi concepută ca “activitate de formare-dezvoltare a personalității prin valorificarea deplină a potențialului anatomo-

fiziologic și psihologic al omului în condiții igienico-sanitare specifice societății moderne și postmoderne... [Sorin Cristea].

În acest context se înscrie și noțiunea de “sănătate psihofizică” a omului, care trebuie cultivată și întreținută permanent, printr-o existență activă, rațională, eficientă. Știința interpretează sănătatea nu ca absență a maladiei, dar ca capacitate de a trăi activ, ca bunăstare a omului, care doar inițial și parțial i se dă de la natură, fiind obținută în principal printr-un mod corect de viață. Prin urmare, devine clară legătura culturii psiho-fizice cu dezvoltarea organismului, sănătatea și modul de viață, comportamentul omului.

În pedagogia contemporană se accentuează importanța stimulării *modului sănătos de viață* ca direcție de bază, prioritară a procesului educativ. Aceasta este justificat, întrucât starea capacității de muncă optimală a omului în vârstă, cât și a copilului este indisolubil legată cu buna lui dispoziție, cu funcționarea cât mai perfectă a tuturor sistemelor organismului. Copilul sănătos este vesel, optimist, deschis pentru comunicare cu semenii și pedagogii, incluzându-se cu plăcere și bucurie în toate formele de activitate. Aceasta îi oferă posibilitatea autoactualizării reușite, formării capacității de viață – curajului vieții, trăirii bucuriei vieții, înțelegerii sensului vieții.

Omul sănătos iubește viața, este fericit. Fericirea depinde în mare măsură de grija pe care noi o purtăm față de corpul nostru. Prin armonia corpului se exprimă triumful spiritului. Luciditatea minții are prin excelență fundament fizic... (И. Брэр).

Formarea modului sănătos de viață a elevilor presupune prevenirea, profilaxia obișnuințelor și comportamentului dăunător (fumatul, utilizarea alcoolului, drogurilor, viața sexuală timpurie, desfrînarea socială) care influențează în mod distrugător sănătatea psihofizică, avînd consecințe moral-psihologice și sociale serioase. Prin urmare, obiectivul școlii și societății în formarea modului sănătos de viață constă în cultivarea atitudinii strict negative față de un asemenea comportament și mod de viață, neacceptarea lui categorică și concomitent afirmarea valorilor social aprobate și a comportamentului care nu dăunează sănătății omului.

Așa dar, prin *educația psiho-fizică* vom subînțelege procesul de organizare a activității pedagogice orientate spre dezvoltarea forțelor psiho-fizice și a sănătății, formarea deprinderilor igienice și a modului sănătos de viață.

Semnificația educației psihofizice în dezvoltarea personalității integre poate fi înțeleasă mai clar în contextul paradigmatelor evidențiate în literatura pedagogică.

Paradigma biomedicală accentuează funcția terapeutică a educației psiho-fizice, evidențiază în prim plan contribuția ei la tratarea unor boli, intensificarea funcțiilor diferitelor sisteme ale organismului (cardio-vascular, respirator), stimularea activității glandelor cu secreție internă, care influențează activitatea sistemului nervos central, contribuie la combaterea obezității etc.).

Paradigma socioculturală pornește de la ideea că dezvoltarea biologică nu poate constitui un scop în sine; rostul educației pentru cultura psiho-fizică este de a contribui la integrarea socială a individului, dând expresia unei mentalități, unui stil de viață, unui model socio-cultural. Activitățile sportive sînt un mijloc pentru atingerea unui scop pe care nici o altă activitate omenească nu reușește să-l realizeze în plan social: acela de a aduna laolaltă oameni de pe tot globul pămîntesc, contribuind prin valorile umaniste, democratice și idealurile de pace pe care le vehiculează la dezvoltarea unei adevărate culturi bazate pe înțelegere și toleranță.

Paradigma estetică este centrată pe ideile armoniei: educația pentru cultivarea psiho-fizică are drept scop dezvoltarea armonioasă, realizarea echilibrului psiho-fizic, frumusețea fizică și spirituală. Precum menționează specialiștii în domeniu, un exercițiu de gimnastică nu este doar un prilej de antrenare a mușchilor, ci îndeplinește multiple funcții educative, una dintre ele fiind pregătirea pentru frumos.

Paradigma psihologică orientează atenția spre contribuția educației psiho-fizice la dezvoltarea proceselor psihice cognitive, afective și volitive ale personalității. Avînd la bază aceste trei componente fundamentale educația psiho-fizică preconizează:

- creșterea și dezvoltarea fizică armonioasă;
- realizarea echilibrului psihofizic;
- integrarea socială a individului.

De aici, *obiectivele și conținutul* educației:

i cultivarea atitudinii optimiste față de viață și a satisfacției fizice, intelectuale, spirituale pentru însuși faptul vieții;

i formarea sensibilității pentru valorile culturii psiho-fizice (viață, sănătate, armonie ș.a.), cultivarea interesului față de modul sănătos de viață.

i stimularea procesului de creștere și dezvoltare armonioasă a organismului copilului, fortificarea sănătății;

i dezvoltarea și perfecționarea continuă a calităților fizice, deprinderilor și priceperilor motrice;

i dezvoltarea unor însușiri și sentimente morale: spiritul de echipă, sentimentul de solidaritate, comuniune, curajul, spiritul de inițiativă, respectul, toleranța etc.

i formarea unui sistem de reprezentări despre sănătatea fizică și psihică.

Mijloacele de bază ale educației psiho-fizice includ: factorii psihoigienici (regimul general al muncii și odihnei, alimentația rațională, igiena vestimentației, utilajului sportiv, odihna activă etc.); factorii ecologico-naturali (apa curată, aerul proaspăt, lumina solară, pământul ca mijloc de călire, însănătoșire a organismului), mișcarea, exercițiile fizice ca componente ale regimului motrice integrat al celor educați.

Conținutul acestui regim motrice îl constituie activitatea de mișcare, special proiectată și desfășurată de sine stătător la dorința discipolilor, precum și mișcările solicitate prin implicarea copiilor în jocuri, muncă, viața de zi cu zi. O componentă aparte a regimului de mișcare vizează exercițiile fizice, special selectate pentru formarea sistemelor și funcțiilor organismului, munca de corecție, ele fiind incluse în activitățile de grup și individuale cu copiii (gimnastica, jocul, sportul, turismul).

Strategiile educației psiho-fizice se centrează pe metodele bazate pe *acțiuni practice*: exercițiul, jocul (de mișcare, didactic, de creație), activitățile practice etc. Vor fi valorificate, de asemenea, și diferite *tehnici didactice*, ca: observarea, demonstrația, explicația, conversația, exercițiul algorimizat sau problematizat, instruirea programată. Pot fi utilizate și metode ce țin de valorile culturii *artistice*: tablouri, versuri și proză, cântece, muzică, desenele copiilor (spre exemplu, pentru stimularea atitudinii pozitive față de mijloacele de călire a organismului, intensificarea efectului emoțional și intelectual al practicării exercițiilor fizice). În calitate de procedee și *tehnici de ridicare a dispoziției*, de “ardere” momentană a emoțiilor negative pot fi folosite mersul, alergarea, exercițiile de gimnastică. O atenție permanentă va fi acordată formării și *exersării* sistematice a *ținutei corecte*, care influențează nu doar estetica aspectului exterior, dar și funcționarea corectă a organelor interne – encefalului, șirei spinării, inimii, plămânilor, ligamentelor etc. Aceasta favorizează și dispoziția emoțională a omului, deschiderea lui spre lume, demnitatea, încrederea în sine, optimismul. În scopul stimulării dezvoltării psihice, scoaterii încordării emoționale pot fi utilizate muzica relaxantă, meditativă, citirea unor cărți, plimbările în natură, interpretarea unor melodii de suflet, exercițiile fizice, dansurile, terapia prin glume ș.a.

Educația pentru cultivarea psihofizică a personalității cuprinde o gamă largă de *forme de organizare* a activităților la nivel de familie, clasă, școală, localitate, etc., care converg spre satisfacerea nevoii de mișcare a discipolilor. Printre ele pot fi enumerate:

- activitatea comună cu întreaga grupă de copii la grădiniță;
- ore de educație fizică la școală;
- ore de activități sportive, desfășurate pe grupe cu pregătire sportivă, compuse din elevi selecționați din clase omogene după vîrstă;
- activități sportiv-turistice organizate în timpul liber al elevilor (tabere, excursii, drumeții, campionate școlare, serbări sportive);
- activități sportive de performanță, organizate în cadrul cluburilor școlare, sportive;
- activitatea motrică independentă a copiilor.

Lecțiile de educație fizică în școala actuală, spre regret, se caracterizează prin academism exagerat, caracter sportiv excesiv, ceea ce se răsfrînge negativ asupra copiilor. Nu fiecare din elevi poate îndeplini normativele de rigoare, formîndu-și o atitudine negativă față de ore. Ar fi binevenită utilizarea mai largă a jocurilor dinamice, populare și sportive în cadrul lecțiilor școlare.

Strategiile și metodele utilizate trebuie să contribuie la ridicarea statutului pedagogic al educației psihofizice în strînsă corelație cu toate celelalte dimensiuni ale culturii generale a personalității: cu cultivarea morală, cu educația pentru cultura cunoașterii, cu educația culturii tehnologice, cu educația pentru cultivarea estetică.

8. Educația tehnologică

Cultura tehnologică a personalității ca element al culturii generale presupune cunoștințe și deprinderi tehnologice, absolut necesare omului pentru a beneficia de progresul tehnic, dar și atitudinii raționale în raport cu aplicarea progresului tehnic în diverse domenii ale vieții.

În societatea contemporană a fi format pentru o profesie, a fi format pentru viață înseamnă a fi pregătit să te integrezi într-un univers tehnologic în expansiune. În literatura pedagogică această problemă este tratată foarte diferit, operîndu-se și cu termeni diferiți: educație tehnică, educație pentru muncă, educație profesională, educație politehnică. În publicațiile mai recente este utilizat termenul educație tehnologică.

Termenul *tehnică* (din grecescul *tehne* – pricepere, meșteșug, artă) semnifică ansamblul factorilor materiali ai producției cu ajutorul cărora societatea prelucrează produsele naturii pentru a obține bunuri în vederea satisfacerii nevoilor sale. *Tehnica reprezintă totalitatea mijloacelor naturale* cu ajutorul cărora se realizează activitatea umană.

Termenul de *tehnologie* vizează procesul de aplicare a științei în viața socială prin intermediul unor *tehnici* specifice: instrumente, metode, mijloace, norme, strategii etc. Aplicare eficientă a științei în diverse domenii ale vieții sociale, determină structura tridimensională a acestei activități:

- dimensiunea *materială* (“tehnici”) – mașini, unelte, instrumente, instalații;
- dimensiunea *normativă* – principii și strategii de organizare și de valorificare a “tehnicienilor” existente;
- dimensiunea *socială* – capacități de muncă, de învățare, de creație etc., exprimate prin diferite comportamente individuale și colective/comunitare, micro- și macrosociale, etc.).

Din cele menționate mai sus putem deduce că toate conceptele nominalizate (tehnică, profesie) se centrează în jurul celui de tehnologie. În raport cu educația ca activitate de formare-dezvoltare a personalității, utilizăm termenul *educație tehnologică*, domeniu care include educația profesională, educația pentru muncă

Educația tehnologică reprezintă activitatea de formare-dezvoltare a personalității, proiectată și realizată prin valorile științei aplicate în toate domeniile vieții sociale în general, în producție (materială și spirituală).

Necesitatea unei educații tehnologice în școală este motivată prin diverse argumente:

1) *argumentul ontic*: tehnica face parte din viața noastră; stilul de viață al omului modern se definește și se afirmă inclusiv prin intermediul tehnicii și valorii tehnologiei;

2) *argumentul de ordin etic*: educația tehnologică este necesară pentru dezvoltarea conștiinței progresului tehnic din perspectivă umanistă pentru a preveni consecințele aplicării premature sau fără discernământ a rezultatelor cercetărilor tehnologice;

3) *argumentul de natură intelectuală*: a fi format din punct de vedere intelectual implică și asumarea unei culturi tehnologice, precum și stăpânirea unor priceperi și capacități de natură tehnică. În același context putem vorbi despre o lărgire a semanticii alfabetizării: dacă alfabetizarea tradițională înseamnă învățarea cititului și scrisului, cea de a doua alfabetizare este cea computațională și vizează învățarea comunicării cu ajutorul computerului;

4) *argumentul de ordin pragmatic*: odată ce școala își asumă responsabilități pentru orientarea și formarea profesională, ea nu poate ignora evoluțiile, schimbările produse în lumea profesiunilor, generate de progresele tehnice (M. Momanu, 2002].

Educație tehnologică reprezintă o disciplină de sinteză, înglobând elementele educației intelectuale, întrucât tehnologia reprezintă dimensiunea praxiologică a cunoașterii științifice. Prin educația intelectuală formăm elevii pentru cunoașterea științifică, iar prin educația tehnologică îi formăm pentru acțiune. În această ultimă acceptare, promovată prin cultura societății postindustriale/informatizate educația tehnologică poate fi interpretată și ca “educația intelectuală aplicată” (respectiv, ca educație științifică aplicată). De asemenea, educația tehnologică include și elementele educației morale, estetice, fizice, pregătind elevii pentru cunoașterea mediului în multitudinea dimensiunilor sale și utilizarea creatoare a resurselor de care el dispune.

Fiind orientată spre formarea culturii tehnologice a personalității educația tehnologică preconizează următoarele **obiective**:

i cultivarea intereselor pentru cunoașterea lumii și pentru participarea directă la acțiuni productive utile, precum și formarea atitudinii pozitive față de muncă din diferite domenii de activitate profesională și, în primul rând, față de învățatură. Realizarea acestui obiectiv are loc în cadrul studierii disciplinelor de “pregătire opțională”, elevii avînd posibilitatea să-și aleagă și să îndrăgească domeniul preferat în care simt că au înclinații și în care se pot realiza cît mai plenar;

i formarea și dezvoltarea unor abilități și deprinderi practice de bază prin exersarea și angajarea întregului psihic și în primul rând a voinței, pentru formarea unui om de acțiune [N. Oprescu].

i pregătirea teoretică privind cunoașterea mediului înconjurător și a domeniilor muncii în vederea valorificării creatoare a acestora, precum și formarea și dezvoltarea gândirii tehnice a elevilor.

Realizarea acestui obiectiv are loc în cadrul studierii disciplinelor modulului “Educația științifică de bază” (matematică, fizică, chimie, biologie ș.a.) prin orientarea lor aplicativă.

Pentru metodele și tehnicile (procedeele) de realizare a obiectivelor indicate mai sus, este caracteristică predominarea metodelor cercetării și a acțiunilor practice: observarea, experimentul, demonstrația, descoperirea, problematizarea, exercițiul, studiul de caz, jocul didactic etc.

Ne vom referi în continuare la metodele cele mai frecvent folosite în practica educațională.

Metoda demonstrației – include prezentarea, descrierea, observarea mecanismelor, aparatelor, mașinilor, proceselor care formează obiectul instruirii imediate.

Metoda exercițiilor practice – permite antrenarea elevilor în mînuirea obiectelor, materialelor, dispozitivelor implicate în formarea profesională.

Metoda lucrărilor practice. În literatura pedagogică se indică diferite forme de organizare a lucrărilor practice, de exemplu, sistemul învățării succesive a operațiilor de bază, sistemul învățării pe procese tehnologice și pe produse finite, adică însușirea profesională direct în producție.

Metoda instruirii pe simulator. Se folosește în perioada de inițiere în profesii de înaltă tehnicitate, de exemplu, în transporturile feroviare, auto, maritime, în aviație. Prin utilizarea simulatorului, riscul pierderilor materiale și al accidentelor este eliminat.

Metodologia educației tehnologice este folosită în același timp în scopul realizării și perfecționării continue a orientării școlare și profesionale. Metodele și tehnicile relevante în acest sens includ: a) metode și tehnici de cunoaștere a personalității elevului (observarea, analiza produselor activității, convorbirea, chestionarul, biografia, autobiografia, autocaracterizarea); b) metode și tehnici de investigare a grupurilor școlare (metodele aprecierii obiective, testul sociometric); c) metode și tehnici de educare a elevului în vederea alegerii carierei; d) metode și tehnici de informare școlară și profesională (conferințe, cursuri, consultații, vizite, expoziții, monografii); e) metode și tehnici de consiliere din perspectiva scopului final de orientare școlară, profesională și socială.

Practica demonstrează eficiența utilizării diferitor *mijloace* de educație tehnologică:

- organizarea muncii în comun a educatorului și educatului;
- explicarea semnificației anumitor genuri de muncă pentru beneficiile familiei, colectivului de colaboratori și a întregii întreprinderi, țării;
- stimularea materială și morală a muncii productive și a manifestării creației;
- familiarizarea cu tradițiile de muncă a familiei, colectivului, țării;
- organizarea muncii sub formă de cercuri după interese (de creație tehnică, modelare, activitate teatrală, culinarie);
- exersarea în formarea deprinderilor de muncă în procesul executării unor operații concrete (deprinderilor de citit, numărat, scris, folosirii computerului, diferitor lucrări de reparație, confecționarea produselor din lemn și metal);
- concursurile și competițiile de creație, expozițiile lucrărilor de creație și apreciere a calității lor;

- însărcinări temporare și permanente pentru acasă, deserviciul în clasă, îndeplinirea obligațiilor încredințate în brigăzi de muncă;
- participarea sistematică în munca social-utilă, învățarea tehnologiilor și a procedeelelor de organizare a activităților profesionale;
- controlul după economia timpului și a energiei electrice, a resurselor;
- evidența și aprecierea rezultatelor muncii, calității, termenilor și preciziei îndeplinirii însărcinărilor, raționalizării procesului, abordării creative [N. Bordovskaia, A. Rean].

Există mijloace specifice ale orientării profesionale: laboratoarele școlare, cabinetele școlare tehnice, stațiunile școlare de cercetare, atelierele școlare, loturile și fermele agricole școlare, întâlnirile cu specialiștii din diferite domenii, filmele documentare, expozițiile ș.a.

Se impun câteva *condiții* care determină eficiența acestor mijloace, între care: calitatea profesională și morală a personalului didactic implicat în organizarea activităților respective; calitatea sau nivelul dotării materiale, corelația dintre disciplinele teoretice și cele practice și îndeosebi motivarea acelor activități care vizează viitoarea profesie. Motivarea depinde, bineînțeles, și de existența unei prognoze bazate pe studii temeinice privind dezvoltarea diferitelor ramuri ale economiei și culturii care ar ajuta tineretului să facă o alegere sigură și cu mai multă încredere în sine și în viitor.

În ultimele decenii la nivel de politică a educației s-au conturat criterii metodologice menite să sporească calitatea educației pentru cultura tehnologică, în special prin reformarea învățământului profesional. Aceste criterii vizează:

- a) integrarea educației tehnologice în “trunchiul comun de cultură generală” (în învățământul primar și învățământul secundar inferior);
- b) prelungirea educației tehnologice generale în educație tehnologică de profil și de specialitate (în învățământul secundar superior – liceal și profesional);
- c) asigurarea legăturilor funcționale dintre formarea profesională inițială și perfecționarea profesională (în învățământul superior, învățământul postuniversitar, la nivel de instruire permanentă, instruire recurentă, etc.) [Sorin Cristea].

Conspect-reper

Conținutul educației. – Totalitatea cunoștințelor, normelor de conduită, valorilor, idealurilor, elementelor culturii materiale și spirituale a societății, care urmează să fie asimilate, transformate în lumea interioară individuală a personalității.

Cultura personalității. – Sistema de norme, convingeri, valori, stil de viață, comportament, care asigură autodefinirea omului ca subiect al propriei sale vieți.

Cunoașterea. – Activitate creatoare a subiectului orientată spre dobândirea cunoștințelor autentice despre lume.

Educația intelectuală. – Activitatea de formare-dezvoltare a personalității umane realizată prin valorile științei.

Paradigmele abordării educației intelectuale. – Intelectualistă;

- formalistă;
- constructivistă.

Morala. – Totalitatea de reguli, norme, principii care determină comportamentul omului față de societate, alți oameni și față de sine însuși.

Educația morală. – Activitatea pedagogică de formare la cei educați a unui sistem de cunoștințe morale, sentimente și aprecieri ale conduitei sub aspect moral.

Patriotismul. – Principiul moral și politic, sentimentul social, conținutul căruia include dragostea și devotamentul față de patrie, mândria pentru trecutul și prezentul ei, tendința de a apăra interesele Patriei.

Educația civică. – Sistema muncii educative orientată spre formarea calităților necesare omului ca cetățean – membru cu drepturi și responsabilități al comunității teritorial-politice, al statului.

Principiile educației pentru cultura sexualității. – Principiul încrederii;

- principiul concordanței cu etapa de dezvoltare a personalității copilului;
- principiul imunizării educatului în raport cu posibilele influențe negative ale anturajului;
- principiul sincerității;
- principiul trezirii responsabilității educatului.

Educația estetică. – Procesul de formare a capacităților de percepere și înțelegere a frumosului din natură, societate și artă, precum și educarea multilaterală prin frumos.

Principiile specifice ale educației estetice. – Educația pe baza valorilor autentice;

- receptarea creatoare a valorilor estetice;
- perceperea globală;
- înțelegerea și situarea contextuală a fenomenului estetic.

Sănătatea. – Capacitatea de a trăi activ, bunăstarea omului, care doar inițial și parțial i se dă de la natură, fiind obținută, în primul rând, printr-un mod corect de viață.

Educația psiho-fizică. – Procesul de organizare a activității pedagogice orientate spre dezvoltarea forțelor psiho-fizice și a sănătății, formarea deprinderilor igienice și a modului sănătos de viață.

Educația tehnologică. – Activitatea de formare-dezvoltare a personalității, proiectată și realizată prin valorile științei aplicate în toate domeniile vieții sociale, în producție (materială și spirituală).

Aplicații practice

1. Elaborați schema structural-logică și faceți o concluzie generalizatoare despre tematica conținutului educației.
2. Cum este interpretată educația intelectuală în contextul diferitor paradigme?
3. Elaborați o listă de idei semnificative pentru înțelegerea conceptului de educație pentru cultura morală și spirituală.
4. Reflectați asupra nivelului de realizare a obiectivelor educației pentru cultura estetică în școala contemporană.
5. Dezvăluiți conceptul de cultură psiho-fizică și aduceți argumente în favoarea semnificației acesteia în societatea modernă.
6. Alcătuiți adnotarea unei publicații mai recente cu referință la aspectele conținutului educației.
7. Proiectați mersul unei conversații cu elevii mici în scopul formării la ei a concepției despre modul sănătos de viață.
8. Explicați mecanismul legăturii educației dragostei față de casa natală cu educația dragostei față de țara natală.
9. Evidențiați ideile centrale ale enunțurilor de mai jos, identificați aspectele de conținut educațional pe care le reflectă; argumentați valabilitatea lor pentru educația în societatea modernă:

- “Dacă umblu printre voi, afirma Socrate, nu fac nimic altceva decât să încerc a vă convinge pe toți, tineri sau bătrâni, să nu vă îngrijiți de trupuri mai presus de orice; nici să vînați cu atîta înverșunare averi, cît să vă osteniți pentru suflet, pentru felul cum s-ar putea el desăvîrși; căci nu din averi izvorăște virtutea, ci din virtute izvorăsc și averile, și toate celelalte bunuri omenești” (Platon).
- “Mintea (i)luminată înnobilează sentimentele morale: capul trebuie să educe inima” (F. Schiller).
- “E greu de a lupta cu propria inimă; însă omului cumpănit îi este caracteristic de a o birui” (Democrit).
- “Cel care deosebește binele de rău și are judecată și bun simte mai fericit decât cel care este putred de bogat! Căci o astfel de înțelepciune este cu mult mai prețioasă decât orice giuvaer scump” (Proverbele 3: 13-15).
- “Nu putem ști ce se va întîmpla cu noi în șuvoiul straniu al vieții. Dar putem stabili ce se întîmplă în noi – cum înțelegem și cum acceptăm – și pînă la urmă, asta contează, de fapt. Cum să luăm materia primă ce ne-o dă viața, pe care s-o șlefuiim și s-o înnobilăm – aceasta este marea încercare a vieții” (Joseph Fort Newton).
- “Orice lucru are frumusețea lui, dar nu oricine o vede” (Confucius).
- “Nu trebuie să năzuiești către orice plăcere, ci numai către plăcerea pentru ceea ce este frumos” (Democrit).

Capitolul VII. CONȚINUTURI NOI ALE EDUCAȚIEI: “NOILE EDUCAȚII”

1. Problematika lumii contemporane și “răspunsurile” educației
2. Educația ecologică
3. Educația pentru pace și cooperare
4. Educația pentru democrație și drepturile omului
5. Educația pentru comunicare și mass-media
6. Modalități practice de introducere a “noilor educații” în conținutul învățământului

Noțiunile cheie: problematika lumii contemporane, noile educații, educația ecologică, educația pentru pace și cooperare, educația pentru democrație și drepturile omului, educația pentru comunicare și mass-media.

1. Problematika lumii contemporane și “răspunsurile” educației

Schimbările sociale înregistrate la nivel național și internațional în epoca modernă deschid terenul pentru noi conținuturi ale educației – “noile educații”.

Conceptul “noile educații” a fost definit în anii '80 ai secolului al XX-lea în programele și recomandările UNESCO, “ca răspunsuri ale sistemelor educaționale la imperativele lumii contemporane, generate de problematika complexă a acesteia. Schimbările rapide și agitate survenite la treapta actuală a dezvoltării societății – “problematika lumii contemporane” – se disting prin caracteristici specifice:

⊗ *Caracter universal:* nici o țară și nici o regiune de pe glob nu se pot situa în afara acestei problematici, iar soluțiile nu pot fi găsite decât prin cooperare și solidaritate.

⊗ *Caracter global:* afectează toate domeniile și aspectele vieții sociale, generând dificultăți atât pentru sfera vieții materiale, cât și pentru cea a vieții spirituale.

⊗ *Evoluție rapidă și greu previzibilă:* aceste probleme creează situații complexe pentru abordarea cărora oamenii adesea nu sunt destul de pregătiți, nu dispun de soluții sau metode adecvate.

⊗ *Caracter prioritar:* indică la necesitatea conceperii acestor probleme ca fiind priorități de care depinde viitorul planetei și supraviețuirea speciei umane [G. Văideanu].

Problematica lumii contemporane a pus în fața educației un număr de imperative din ce în ce mai bine precizate: pacea și securitatea, drepturile omului și libertățile fundamentale, populația, sărăcia și progresul economic, mediul, alimentația și subnutriția (foamea), protejarea copilăriei și adolescenței, etc.

Răspunsurile specifice ale educației la aceste imperative conduc spre cristalizarea unor *noi* tipuri de conținuturi – *noile educații*: educația pentru pace, educația ecologică, educația pentru participare și democrație, educația demografică, educația pentru schimbare și dezvoltare, educația pentru comunicare și pentru mass-media, educația nutrițională, educația economică și casnică modernă, educația pentru timpul liber, educația pentru o nouă ordine internațională, educația interculturală etc. [G. Văideanu].

Această listă posibil va fi modificată (fie prin dispariția unor “educații”, fie – mai degrabă – prin impunerea unor noi cerințe și conținuturi educative).

2. Educația ecologică

În știința contemporană noțiunea *ecologie* se caracterizează prin unitatea factorilor biologic, social, economic, tehnic, igienic al vieții oamenilor. Reieșind din aceasta se evidențiază ecologia socială, tehnică, medicală care examinează conduita omului în raport cu natura.

Astăzi aplicarea tehnologiilor industriale și postindustriale la scară socială au înregistrat numeroase efecte negative la nivelul naturii și al existenței umane.

Se impune, astfel, tot mai imperios *educația pentru protejarea mediului* dintr-o necesitate vitală a omenirii: *acea de a-și apăra existența*.

Educația ecologică sau educația relativă la mediu se referă la relația dintre om și natură. Educația ecologică este întemeiată pe înțelegerea valorii netrecătoare a naturii și a tot ce este viu pe Pământ. Ea orientează omul spre atitudinea grijulie față de natură, resursele ei și bogățiile minerale, floră și faună. Fiecare om trebuie să participe, după puteri, în prevenirea catastrofei ecologice.

Combaterea poluării, conservarea și dezvoltarea unui mediu ambiant sănătos și prosper solicită, în primul rând, conștientizarea tuturor locuitorilor globului asupra gravității problemelor ecologice, asupra consecințelor prezente și posibile ale acestora asupra lumii.

Scopul educației ecologice constă în *educarea atitudinii responsabile, grijulii față de natură*. Atingerea acestui scop este posibilă în condițiile unei munci sistematice în vederea

însușirii de către educați a cunoștințelor, despre procesele și rezultatele interacțiunii omului, societății cu natura, formării orientărilor valorice, normelor și regulilor de conduită în raport cu natura, gătinței către activitatea de ocrotire a ei.

Una dintre finalitățile educației ecologice, așa cum rezultă din programele internaționale sau regionale, elaborate în acest sens, este de a dezvolta simțul responsabilității și solidaritatea între țări și regiuni, indiferent de nivelul lor de dezvoltare, pentru păstrarea și ameliorarea mediului.

Obiectivele educației ecologice:

i formarea sensibilității pentru valorile frumosului din natură, a sentimentului responsabilității față de generația actuală și de generațiile viitoare ale populației globului pentru consecințele deosebit de grave pe care le au atitudinile negative ale omului față de mediul înconjurător;

i dezvoltarea capacității de a identifica și a soluționa probleme concrete legate de relațiile individului cu mediul său de viață, de a lua decizii moral-civice și juridice relevante;

i formarea deprinderilor de manifestare a griji față de situația mediului, prin implicarea în activități de apărare a lui împotriva poluării și deteriorării și efectuarea unor acțiuni de păstrare, îmbogățire și înfrumusețare a mediului;

i dobândirea unor cunoștințe ecologice privind raporturile omului cu natura, comportamentele umane în utilizarea mediului înconjurător.

Formarea culturii ecologice poate fi realizată atât în procesul de învățămînt, cît și în activitățile extradidactice. În știința pedagogică sunt determinate *principiile de bază* ale instruirii ecologice și formării culturii ecologice la elevi. La aceste principii se referă: abordarea interdisciplinară a formării culturii ecologice; caracterul sistemic și continuu al studierii materialului ecologic; unitatea începuturilor intelectual și emoțional-volitiv în activitatea de studiere și ameliorare de către elevi a mediului natural ambiant; interconexiunea explorării globale, naționale și etnografice a problemelor ecologice în procesul pedagogic. Este important ca în procesul de formare a culturii ecologice să fie dezvăluit în fața discipolilor impactul pozitiv și negativ al omului asupra naturii în proporțiile localității concrete și a lumii în ansamblu.

3. Educația pentru pace și cooperare

Pentru realitatea contemporană este caracteristic faptul, că colectivitățile umane sunt din ce în ce mai strâns unite prin raporturi intense și interdependente. Aceasta creează premise pentru constituirea unei comunități mondiale în care fiecare persoană va putea trăi în condiții de libertate, participând în mod creator la dezvoltarea socială.

Educația pentru pace și cooperare vizează formarea și cultivarea aptitudinilor și a atitudinilor civice de abordare a problemelor sociale prin dialog și participare efectivă.

Premisa fundamentală a educației pentru pace o constituie dreptul uman fundamental la viață, de aceea între educația pentru pace și educație pentru drepturile omului există o relație esențială. Educația pentru pace se orientează la așa valori, ca:

- respectul față de om ca valoare socială supremă;
- respectul față de valorile culturale și acceptarea diversității culturale;
- receptivitate la ideile și sugestiile altora;
- capacitatea de a dobândi contacte satisfăcătoare și de a dialoga;
- toleranța, acceptarea unor comportamente diferite;
- descurajarea agresivității și violenței;
- formarea spiritului critic și autocritic;
- protejarea florei și faunei.

Obiectivele educației pentru pace și cooperare:

∑cultivarea sensibilității față de ordine, liniște, echilibru, dreptate, a atitudinii dezaprobatore față de manifestările agresive și comportamentele ostile prin însușirea unor cunoștințe care exprimă ideea păcii, a respectului față de valorile și aspirațiile altora și ale sale proprii;

∑stimularea înțelegerii esenței noțiunii de pace, a pericolelor pe care le reprezintă războiul, violența, opresiunea pentru viața persoanei și cea a societăților prin exersarea priceperii de a identifica punctele comune și de a respecta diversitatea situațiilor și a stilurilor de viață a oamenilor;

∑formarea unor capacități necesare pentru declanșarea unor acțiuni în spiritul păcii prin exersarea capacității de a dialoga, a negocia, a argumenta, a lua în considerare opinia partenerului de comunicare;

Formarea unor comportamente care reflectă atitudinea receptivă față de celălalt, responsabilitatea față de propria persoană și față de comunitate, solidaritate și încredere în semenii, respect față de propria cultură și față de cultura altor comunități, toleranță (în sensul acceptării diversității), generozitate, modestie și recunoașterea meritelor celorlalți.

4. Educația pentru democrație și drepturile omului

Potrivit documentelor internaționale, a deciziilor statelor membre ale Consiliului Europei educația pentru democrație ar putea fi înțeleasă ca:

Reacție la atacurile împotriva valorilor democrației din partea extremismului politic caracterizat prin xenofobie, rasism, antisemitism, violență.

Cale pentru dezvoltarea societății democratice prin încurajarea reflexiei critice și admiterea punctelor de vedere diferite, învățarea unor strategii de rezolvare non-violentă a conflictelor, etc.

În contextul reperelor menționate educația pentru democrație vizează formarea și cultivarea capacităților de înțelegere și de aplicare a democrației la nivelul principiilor sale valorice. Rolul educației este de a favoriza învățarea comportamentului democratic. Dar școala democrației trebuie să fie ea însăși democratică, să favorizeze egalitatea socială, oferind un învățământ “pentru toți”, să ofere șanse cu adevărat egale tuturor elevilor fără a-i defavoriza nici pe cei foarte dotați și talentați, nici pe cei cu aptitudini mai joase, luându-se o atitudine față de ei cât se poate de individualizată.

Oportunitatea *educației pentru drepturile omului* în societățile actuale are la bază ideea că există anumite valori importante pentru umanitate în ansamblul ei (egalitate, nediscriminare, respectul vieții, libertate, respectul opiniilor, al credințelor religioase, etc.), fără de care o viață demnă de om, demnitatea umană e de neconceput.

Educația pentru drepturile omului implică valori și atitudini care trebuie formate începând cu perioada copilăriei. Curiozitatea și receptivitatea specifice primelor etape din educația copilului (educația preșcolară și educația școlară elementară) constituie factori favorizanți în asumarea acestor valori și atitudini. Educația pentru drepturile omului începe cu recunoașterea și respectarea drepturilor discipolilor atât în familie cât și în contextul școlar și extrașcolar. Cu regret, Convenția cu privire la drepturile copilului este încă puțin cunoscută atât părinților, cât și pedagogilor. Maturilor le vine greu să înțeleagă și să accepte faptul, că copilul este om egal în drepturi cu ei, având demnitatea sa, drepturile la propriile

opinii și fapte. Prin urmare, educația pentru drepturile omului/copilului solicită o pregătire specială a profesorilor (părinților) în vederea punerii în practică a unor valori și atitudini specifice.

Sensul educației pentru drepturile omului, ca componentă a educației civice este de a-l învăța pe copil să conștientizeze: “Pentru ce și de ce trăim împreună?”, acordând fiecărui individ șansa de a juca un rol activ în modelarea viitoarei societăți. Aceasta presupune interpretarea educației pentru drepturile omului ca o “alfabetizare politică elementară”, fără de care societatea democratică rămîne un simplu deziderat. Educația pentru drepturile omului nu se reduce la predarea/însușirea unor reguli rigide sau la impunerea unor valori. Ea însăși trebuie să constituie un exercițiu de democrație, de dezvoltare a responsabilității și a spiritului critic. Educația pentru drepturile omului presupune oferirea unui model de practică democratică, astfel încît copilul să înțeleagă în baza unor probleme practice, care îi sunt drepturile și datoriile, sensul și limitele libertății în raport cu exercitarea drepturilor și datoriilor altor oameni.

Obiective ale educației pentru drepturile omului.

i cultivarea sensibilității și a receptivității față de problematica drepturilor omului/copilului prin însușirea unui ansamblu de reprezentări din acest domeniu: libertate, egalitate, demnitate, solidaritate, conflict, discriminare etc.

i formarea capacității de a dezvolta comportamente conforme principiilor drepturilor omului prin exersarea capacității de gîndire critică și de luare a deciziilor în diverse situații ale vieții;

i formarea atitudinii de respect și de toleranță față de drepturile celorlalți și de solidaritate bazată pe empatie și percepere a lumii din perspectiva celui alt.

Școala poate educa copiii nu numai prin intermediul programei analitice, ci și prin modul său de funcționare ca instituție. Preocuparea de bază în acest sens trebuie să fie punerea în aplicare a mesajului esențial al Convenției Națiunilor Unite privind drepturile Copilului anume în domeniul educației. Principiile respective la care urmează a se orienta în educația modernă sunt formulate, în special, în articolele 2, 3, 6, 12.

Non-discriminarea este fundamentală: nici un copil nu ar trebui să fie obiectul discriminării, toți copiii trebuie să se bucure de drepturile lor, fără a ține cont de rasă, limbă sau handicap.

Cel mai bun interes al copilului ar trebui să fie luat în considerare în primul rînd atunci cînd autoritățile iau decizii care afectează copiii.

Dreptul la viață, la supraviețuire și la dezvoltare. Termenul “*dezvoltare*” va fi înțeles într-un sens larg, incluzând dezvoltarea mintală, emoțională, socială, etc.

Opinia copilului, ideile sale vor fi luate în serios: copiii vor fi ascultați, dându-li-se posibilitatea de a se exprima.

Aceste patru principii care reflectă conceptul de respect pentru copil, relevă, evidențiază chestiunile cruciale care vor fi puse în baza discuțiilor asupra programelor educative.

Accesul universal și egalitatea șanselor. Oare toți copiii au acces la educație? Pe parcursul multor ani UNESCO a avut ca obiectiv accesul universal la educația fundamentală. Totuși, se întâmplă că părinții nu-și trimit copiii la școală pentru că nu pot plăti (învățământul numit “gratuit” nu este în întregime gratuit); este de asemenea uneori mai rentabil pentru părinți, familie ca copilul să înfăptuiască o muncă oarecare sau să ajute pe lângă casă. Acești factori tind să creeze o discriminare; ei afectează copiii săraci mai mult decât pe cei bogați, fetele mai mult decât băieții, copiii handicapați sau dezavantajați mai mult decât cei obișnuiți. Școala s-ar cuveni să promoveze totuși toleranța și îngăduința față de copiii care sunt oarecum diferiți de ceilalți. Educația trebuie să fie organizată astfel ca copilul “să înfăptuiască integrarea mai completă posibilă și o dezvoltare individuală maximală” (Art. 23). Este important de a conștientiza că non-discriminarea nu e doar o chestiune privind accesul la învățatură, dar și *calitatea* educației.

Noi metode de învățare, respectul reciproc. În numeroase școli, pretutindeni în lume, copiii sunt așezați în rînduri, cu fața spre tablă, învățînd pe de rost niște lucruri care nu prea au sens pentru dînsii în viața cotidiană. Acest sistem nu e prea agreabil pentru copil, este incorect, îngust și nu servește la nimic.

Articolele Convenției ce abordează educația nu menționează, în mod special, stiluri de învățare, nici anumite metode de predare. Totodată e de la sine înțeles că educația autoritară nu e nicidecum dorită. Educația trebuie să contribuie la maximum la dezvoltarea personalității copilului și demnitatea sa trebuie să fie respectată. Aceasta este confirmat de articolele ce subliniază dreptul copilului la libertatea de exprimare și la respectarea opiniilor sale. Această abordare educativă democratică și interactivă necesită o relație bazată pe respectarea școlii și oferă pedagogilor un rol oarecum diferit de rolul tradițional din trecut. Pedagogul va fi mai puțin “jandarm” în clasă, dînsul va fi animatorul grupului, “liderul”.

Participarea elevilor și parteneriatul cu părinții. Școala este o arenă socială unde relațiile care se dezvoltă sunt importante pentru fiecare copil. Cercetările au demonstrat cît e

de important ca școala să fie o structură de sprijin și o rețea de securitate pentru un copil aflat în criză, să ajute copiii care au probleme, adăugător familiei care e primul sprijin al acestora. Orice școală va beneficia de o relație constructivă cu comunitatea exterioară și cu părinții, avînd tendința de a-i trata pe ultimii și pe alți membri ai familiei ca pe niște “membri” ai școlii, ca fiind niște parteneri.

Din anumite cauze pedagogice, de asemenea, este important ca pedagogii și părinții să se înțeleagă reciproc: o mare parte a învățării are loc în temei acasă, valorile joacă un rol important într-o școală bună, este esențial, deci, ca părinții să ia parte la discuțiile comune cu pedagogii.

Un conținut adecvat, valori globale. O educație orientată spre copil, în spiritul Convenției, trebuie să fie în corespundere cu situația cotidiană a copilului și cu tot ceea ce este important pentru dînsul. Educația veghează ca el să dobîndească aptitudini necesare în viața de toate zilele, dar se preocupă de asemenea de valori, de atitudini și de starea globală a celui educat. Obiectivul educației trebuie să fie dezvoltarea personalității copilului, capacitățile sale, facultățile fizice și mintale.

Tipul de școală, desemnat prin cele expuse mai sus, este în interesul copilului, avînd ca priorități educația obligatorie și non-discriminarea în accesul la învățatură, la fel și abolirea (lichidarea) pedepselor corporale și deprinderea toleranței. Se preconizează respectarea opiniei copilului pentru că e vorba de o școală democratică. Anume acest tip de școală oferă copilului posibilitatea de a se dezvolta, protejîndu-l de orice violență: este o școală non-discriminatorie, căci dă o șansă tuturor, ajutînd copilul care are probleme.

Educația prin cupluri colegiale – apropierea copilului de copil. Experiența demonstrează clar, că un potențial important pentru crearea unei atmosfere de bună colaborare și a unui climat pozitiv în sînul școlii se află în relațiile copil-copil. Utilizarea a ceea ce se numește “educație prin cupluri” poate, într-o mare măsură, să ajute copiii a învăța mult mai bine. Este important deci să învățăm copiii să se ajute reciproc, mai ales atunci cînd e vorba de copii cu dificultăți sau cu un anume handicap. Modalitățile pot fi diferite: învățarea “cooperativă”, în grupuri sau aplicarea sistemului “coleg-tutore”. Numeroase rezultate ale cercetărilor demonstrează că aceste parteneriate sunt, pentru pedagogi, un mijloc de ameliorare a posibilităților de a răspunde necesităților elevilor ca fiind individualități. În acest context, educația integrată în general poate fi benefică tuturor elevilor clasei, pornind de la eforturile făcute pentru a înțelege dificultățile pe care le încearcă unii elevi, pentru a diversifica și ameliora condițiile de învățare.

O aplicare judicioasă a educației prin cupluri într-o clasă integrată poate îmbunătăți și îmbogăți calitatea educației, poate facilita procesul de învățare pentru toți copiii. Ei vor beneficia numaidecât într-o mare măsură, de șansele de a învăța care le vor fi furnizate doar învățând împreună cu colegii lor, inclusiv cu cei cu nevoi speciale.

Prietenii-tutori reprezintă o formă specială de tutelă prin cupluri, în care participarea cu alți copii este mai întâi non-academică. Aceasta înseamnă ca “prietenul-tutore” să petreacă un pic de timp cu elevul, înainte și după lecție. Rolul “prieten-tutore” este de asemenea de a ajuta pe alți elevi și pe pedagogi să înțeleagă dificultățile și complicațiile colegului cu care se ajută reciproc; este un mijloc de a face încă mai bună școala pentru toți.

Sugestii *metodologice* în vederea realizării educației pentru drepturile omului:

- studierea documentelor internaționale cu privire la drepturile omului: Declarația Universală a Drepturilor Omului; Declarația Drepturilor Copilului; Convenția cu privire la Drepturile Copilului;
- analiza istorică a luptei omului pentru respectarea drepturilor sale;
- prezentarea unor povestiri centrate pe valori (cooperare, respect, ajutor, etc.);
- valorificarea unor ocazii speciale, cum ar fi ziua de 1 iunie ca zi Internațională a copilului, pentru a da concretețe ideii de solidaritate prin modalități diverse (jocuri, schimburi de jucării etc.);
- prezentarea unor materiale care să permită înțelegerea consecințelor negative ale discriminării de orice natură;
- crearea în clasă/grup a unei atmosfere favorabile respectării drepturilor fundamentale;
- elaborarea unui regulament al clasei, care să cuprindă drepturi și responsabilități, astfel, încât fiecare elev să se simtă în siguranță;
- identificarea valorilor universale și elaborarea unor reguli care să guverneze relațiile dintre oameni la nivelul comunității mondiale, comparându-le cu textul Declarației Drepturilor Omului;
- studii de caz referitoare la încălcarea drepturilor umane fundamentale;
- exerciții de stimulare a activității de guvernare, a organizării unei apărări a drepturilor omului;
- exerciții de imaginație: “Ce ar caracteriza o școală, un oraș, o țară, o lume în care drepturile omului ar fi integral respectate?”;

- exerciții de evaluare, cu ajutorul unei scări de valori, a atitudinilor, intențiilor comportamentale;
- implicarea elevilor într-o cercetare-acțiune avînd ca temă unul sau mai multe drepturi ale omului [M. Momanu].

5. Educația pentru comunicare și mass-media

Ultimele decenii s-a intensificat influența mijloacelor de comunicare în masă.

Copiii cresc în mijlocul unei explozii informaționale fără precedent în istoria umanității. Mass-media modelează educabilii mai mult decît alte instituții și vine în contact cu ei pe o durată mai lungă, devansînd influența familiei, școlii, bisericii, etc.

Se impune o regîndire a educației în ansamblul ei, pentru a putea oferi o alternativă reală exploziei de influențe educative, în special, celor necontrolate și nefaste, care atrag tinerii mai mult decît procesul instructiv al școlii.

Educația pentru mass-media presupune pregătirea elevilor pentru receptarea adecvată a mesajelor, formarea și exprimarea atitudinilor critice față de orice sursă, selectarea datelor cu adevărat necesare din acest val informațional.

Un rol important în acest sens îi revine și comunicării, fenomen mai complex decît informarea, implicînd nu numai un schimb de informații, idei, semnificații, ci și de atitudini, opinii, viziuni. În esență, a comunica înseamnă a fi împreună, a împărtăși și a te împărtăși, a realiza o comuniune de gîndire, simțire, acțiune.

Rolul profesorului este de a urmări să fie înțeles, respectat, atractiv prin competența sa, creînd un climat favorabil activității de comunicare. Comunicarea este calea spre o acțiune colectivă care ajută grupurilor implicate să acționeze în comun, să coopereze, să monitorizeze progresul înregistrat, să-și formeze abilități în diverse domenii.

Toate acestea reprezintă un catalizator indispensabil pentru producerea unor schimbări sociale întru binele tuturor membrilor comunității.

Printre *obiectivele* pentru o comunicare eficientă pot fi enumerate:

i cultivarea capacității celui educat de a fi atent și receptiv la ceea ce se întîmplă în jur, de a ține cont de opiniile persoanei din preajmă;

i formarea deprinderilor de a pune la dispoziția interlocutorului informații de care are nevoie și de a asculta interlocutorul, asigurîndu-se că a înțeles bine ce i s-a spus;

îi trezirea dorinței de a-și exprima opinia; de a se implica în procesul de luare a deciziilor; de a face schimb de experiență; de a-și împărtăși aspirațiile, valorile și sentimentele, de a participa în soluționarea problemelor comune și de a se bucura împreună de succesele obținute.

6. Modalități practice de introducere a “noilor educații” în conținutul învățământului

“Noile educații” pot fi adaptate la contextul fiecărei dimensiuni a formării bazelor culturii personalității (de exemplu, problematica educației ecologice poate fi abordată în contextul programelor educației morale, iar problemele educației economice pot fi examinate din perspectiva educației ecologice).

În literatura de specialitate sunt menționate câteva posibilități de introducere a “noilor educații” în programele școlare:

a) introducerea de noi discipline centrate pe un anumit tip de educație (de exemplu, educația pentru sănătate apare ca disciplină școlară integrată în planul de învățământ);

b) crearea de module specifice în cadrul disciplinelor tradiționale integrate la nivelul unor dimensiuni ale educației (de exemplu, educația ecologică ca modul în cadrul biologiei);

c) prin infuziunea cu mesaje ce țin de noile conținuturi în disciplinele școlare “clasice” (de exemplu, problematica educației ecologice este abordată simultan la nivelul biologiei, chimiei, geografiei, fizicii etc., dar și la nivelul educației intelectuale, morale, tehnologice, estetice, psihofizice);

d) abordarea “noilor educații” în baza unui demers transdisciplinar la nivelul unor “sinteze științifice” propuse anual sau trimestrial/semestrial de echipe de profesori. De exemplu, abordarea problemelor *globale* ale educației ecologice prin intermediul unei echipe formate din profesor de biologie, chimie, fizică, geografie, economie, sociologie, etc. în cadrul unor lecții de sinteză, seminarii etice, dezbateri tematice, concursuri școlare, etc.).

Posibil că perspectiva cea mai favorabilă pentru introducerea noilor educații și a noilor strategii educaționale solicită o reformă radicală a sistemului educativ. În primul rând, se impune transformarea învățământului conceput pe discipline în unul axat pe probleme complexe, un învățământ inter- și transdisciplinar în cadrul căruia problematica noilor educații și-ar avea locul său bine precizat. Actualmente constatăm însă faptul că asemenea reforme globale nu par nici posibile, nici previzibile pentru viitorul apropiat, nu doar în cazul

țării noastre, dar și al celor cu un potențial economic și social mult mai puternic. Totuși introducerea acestei problematice este absolut necesară formării unui individ care să poată acționa conștient și responsabil în condițiile pe care le parcurge astăzi umanitatea.

Conspect de reper

Caracteristici specifice ale problematicei lumii contemporane. – Caracter universal;

- caracter global;
- evoluția rapidă și greu previzibilă;
- caracter prioritar.

Noile educații. – Educația pentru pace;

- educația ecologică;
- educația pentru participare și democrație;
- educația pentru schimbare și dezvoltare;
- educația pentru comunicare și pentru mass-media;
- educația nutrițională;
- educația economică și casnică modernă;
- educația pentru timpul liber;
- educația pentru o nouă ordine internațională;
- educația interculturală etc.

Modalități de implementare practică a noilor educații. – Introducerea noilor discipline centrale pe un anumit tip de educație;

- crearea modulelor specifice în cadrul disciplinelor tradiționale;
- infuziunea noilor conținuturi în disciplinele școlare “clasice”;
- abordarea noilor educații în baza unui demers transdisciplinar la nivelul unor “sinteze științifice” propuse de echipe de profesori.

Aplicații practice

1. Care sînt caracteristicile problematicei lumii contemporane?
2. Care dintre „noile educații” necesită o abordare distinctă în sistemul nostru de învățămînt?

3. Ce caracteristici capătă relația educație-democrație și care este rolul școlii în democratizarea societății?
4. Selectați din ziare și reviste, sau din viață exemple de încălcare a drepturilor copiilor în țara noastră și după hotarele ei.
5. Analizați prevederile Convenției cu privire la drepturile copilului la compartimentul “Acces la educație de calitate”.
6. Scrieți recenzie la articolul lui L.P. Varîlkina “Опыт правового воспитания и образования в начальной школе” // Начальная школа. – 1988. - № 2.
7. Ce concluzii pedagogice reies din enunțul: “Nici o schimbare nu se va produce pînă cînd, noi înșine nu vom deveni acea schimbare pe care dorim s-o vedem în lume” (M. Rosenberg).

Capitolul VIII. FORMELE MUNCII EDUCATIVE

1. Formele de organizare a activității educative: repere conceptuale
2. Lecția și ora clasei – forme specifice de organizare de muncă educative
3. Diversitatea formelor de organizare a educației: sugestii aplicative

Noțiunile cheie: forma muncii educative, ora clasei

1. Formele de organizare a activității educative: repere conceptuale

Educația ca și instruirea este un proces strict determinat, concret, integru și dirijat. Formele de educație reprezintă acea celulă a procesului pedagogic, din care se va constitui “țesătura” educației. Forma servește pentru exprimarea și organizarea conținutului interior al procesului educațional.

Pornind de la ideea despre unitatea dialectică a conținutului și formei putem afirma că forma muncii educative reprezintă structura organizațională, acțiunea pedagogică, activitatea, în cadrul căreia se realizează obiectivele, conținutul și metodele procesului educațional concret. Formele determină aspectul organizațional: cine, unde, cum, când și în care condiții desfășoară munca educativă concretă cu discipolii.

Forma ca componentă a procesului educației depinde de scopuri, conținut, metode și concomitent condiționează realizarea, întruchiparea lor într-o acțiune concretă. Din acest motiv formele educației sînt foarte variate, purtînd caracter creativ și fiind adesea individual irepetabile. Totuși știința are menirea de a le clasifica, caracteriza.

Formele muncii educative pot fi:

i *simple* (ca act de înrîurire situativă) și *complexe* (care includ pe educați în cele mai multiple relații);

i de *scurtă* durată (spre exemplu, “Cinci minute de poezie”) și de *lungă* durată (“Lunar de amenajare a microraiionului școlii”);

i de *grup* (de la doi participanți la mai mulți; *colective* (clasă, secție, cerc); de masștab școlar general și chiar interșcolar, interregional, republican (bunăoară, concurs republican de desen, eseuri etc.);

i *tradiționale* (intrate în practica școlilor, aprobate, însușite și practicate de mulți pedagogi) și *netradiționale* (nestandardizate) excluzând șablonul, elaborate de către pedagogi și educați în procesul activității creative în comun;

i *spontan* apărute (spre exemplu, discuție pe marginea unei întrebări controversate, acțiune de binefacere adresată victimelor unor calamități naturale etc.) și *special organizate, planificate* și într-un mod deosebit instrumentate de către pedagog sau colectivul pedagogic.

i *regulate* (ora clasei, adunările de părinți, seriile orelor de clasă cu un anumit generic, masa rotundă etc.) și *episodice* (atât calendarice cât și situative, organizate de educator, conform obiectivelor educaționale [L. Malenkova]).

După caracterul sarcinii educațive prioritare formele de activitate educativă extradidactică pot fi:

- *forme de dirijare și autodirijare a vieții școlare* – întruniri, careuri, mitinguri, conferințe ale organelor de autoconducere etc.;
- *forme cu orientare preponderent cognitivă* – excursii, marșuri turistice, festivaluri, reviste orale, informații, serate tematice, studiouri, lecții, expoziții etc.;
- *forme distractive* – matinee și serate, concursuri etc.

Succesul aplicării diferitor forme de muncă educativă depinde de înțelegerea de către educator a posibilităților ascunse ale acestora cât și de organizarea optimală. Este important de luat în calcul faptul că aproape orice formă de muncă integrează în sine influența prin cuvânt, trăiri, sentimente, joc, competiție, muncă. Pornind de la aceasta pot fi evidențiate elementele obligatorii ale tuturor formelor de lucru cu cei educați: informația, trăirile, acțiunile. Informația este acel nou și important despre ce află discipolii participând într-o activitate sau alta. Trăirile, sentimentele presupun perceperea emoțională a informației și a celor întâmplate, aprecierea, atitudinea. Acțiunile includ activități în comun ale copiilor și adulților, care influențează pozitiv asupra celor educați.

2. Lecția și ora clasei – forme specifice de organizare a muncii educative

Lecția este o celulă a procesului instructiv-educativ saturate cu diverse atitudini față de lumea obiectelor și fenomenelor, evenimentele trecutului și prezentului, față de știință, față de artă, față de relațiile oamenilor, față de propria poziție în procesul de instruire, în propria dezvoltare.

La lecție educă totul: conținutul materiei de studiu, ideile conceptuale, datele din teoria și istoria științelor studiate, poziția de viață și calitățile umane ale savanților, compozitorilor, scriitorilor, pictorilor, activiștilor istorici etc. Atât organizarea, cât și metoda, tehnologia instruirii asigură poziția activă a elevului, dezvoltarea calităților lui morale, inițierea în organizarea științifică a muncii etc. În procesul instruirii se dezvoltă atitudinea valorică a elevului față de știință și creatorului, de cultură, de posibilitățile și valorile învățământului; se formează necesitatea și deprinderile de autoinstruire, se realizează obiectivele dezvoltării multiaspectuale (intelectuale, morale, estetice, civice, ecologice, fizice etc.) a celor educați.

De un potențial educativ esențial dispune personalitatea Învățătorului: atitudinea lui față de viață și de elementele procesului de instruire (copii, știință, procesul de cunoaștere, față de munca sa), concepția lui morală, expresivitatea estetică, cultura generală, măiestria și tactul pedagogic. Educă climatul psihologic al lecției și chiar însuși aspectul sălii de clasă.

Ora clasei este concepută în publicațiile savanților drept forma principală de organizare a activității educative extradidactice. Există o diversitate largă de definiții ale orei clasei:

- Ora clasei – una din cele mai răspândite forme de organizare a muncii educative frontale (N.I. Boldîrev).
- Ora clasei – activitate valorică orientată, special organizată, care contribuie la formarea la elevi a unei sisteme de atitudini față de lumea înconjurătoare (N. Șciurkova).
- Ora clasei – timpul destinat comunicării dirigintelui cu discipolii săi, apelând la diferite procedee, mijloace și modalități de organizare a interacțiunii (E. Titova).
- Ora clasei – este nu una din formele muncii educative, ci anume ora dirigintelui, oferindu-i pedagogului-educator posibilitatea de a găsi timp pentru comunicarea cu educații și atribuindu-i influenței educative un caracter sistematic și regulat (L. Malenkova).
- Ora clasei – forma muncii educative, în cadrul căreia elevii, sub conducerea pedagogului, se includ într-o activitate special organizată, care favorizează formarea la ei a unui sistem de atitudini față de lumea înconjurătoare (L. Baiborodova).

În baza acestor și altor definiții pot fi evidențiate trăsăturile caracteristice ale orei de clasă:

Formă de activitate educativă extradidactică, căreia, spre deosebire de lecție, nu îi sunt caracteristice academismul și tipul povățuitor de interacțiune pedagogică;

Formă de organizare frontală a muncii educative cu copiii, cu toate că în pregătirea și promovarea orei clasei vor fi folosite atât forme de grup, cât și forme individuale de activitate educativă;

Formă flexibilă după componența și structura interacțiunii educative ceea ce nu înseamnă că toate contactele pedagogice ale dirigintelui cu colectivul de elevi al clasei pot fi definite ca oră de clasă;

Formă de comunicare a dirigintelui și discipolului, rolul prioritar în organizarea căreia îi revine pedagogului.

În baza caracteristicilor esențiale indicate devine posibilă definiția generalizatoare a noțiunii “ora clasei”: *formă flexibilă de muncă educativă frontală care reprezintă o comunicare special organizată în afara timpului fixat pentru lecții de către diriginte, în ideea formării colectivului clasei și dezvoltării membrilor lui.*

Ora clasei va fi nereglementată în timp, nu va fi “legată” permanent de un anumit spațiu (sala de clasă), nu va fi promovată neapărat de diriginte.

Specialiștii evidențiază ore de clasă *tematice*, determinate de planul muncii educative care în mod convențional pot fi grupate după criteriul activității preponderente a discipolilor (cognitiv-rațională, emoțional-afectivă, social-comunicativă, etico-valorică, biologic-vitală) și *situaționale*, care presupun stimularea, trezirea atitudinii fiecărui discipol față de situația de viață, discutată la ora clasei și formarea unei poziții în concordanță cu scopurile pedagogice. Temele acestor ore de clasă sînt sugerate de viața elevilor (“Relațiile noastre în clasă”; “Întîmplarea la discotecă”; “În ospătăria școlară”; “Cum să ne păstrăm averea clasei” etc.). Ele pot fi sugerate și de analiza informației colectate prin intermediul unor metode speciale (observării, anchetării, sociometriei etc.).

Practica școlară solicită de asemenea rezolvarea unor întrebări ce țin de organizarea lucrului în clasă, alegerea organelor de autoconducere, repartizarea obligațiilor, discutarea planului de activități, informațiilor privitor la pregătirea lor etc. În aceste condiții ora clasei obține în semnificația de *adunare, îndrumare a clasei*. În cadrul ei cuvîntul forte revine autoconducerii, învățării democrației, comunicării, cooperării, exersării independenței, responsabilității celor educați. Pedagogul evoluează în rolul de reprezentant al instituției de stat, cu atribuțiile respective și concomitent ca membru al colectivului, stabilind relații de parteneriat cu elevii săi. Eficiența orei de clasă depinde și de condițiile create în instituția

educativă care ea se desfășoară. Noțiunea “condiții” include: raporturile umaniste în colectiv; cultura organizațională a instituției; estetica, nivelul înalt al stării sanitaro-igienice, tradițiile; baza normativ-juridică; condițiile materiale; implicarea în procesul de educație a factorilor externi: socio-culturali, de învățământ și naturali.

3. Diversitatea formelor de organizare a educației: sugestii aplicative

Ne vom referi în continuare la formele de muncă educativă mai des întâlnite în practica școlară. Ele pot fi desfășurate la nivelul întregii școli, unei sau mai multor clase.

ØConversații pe teme educative. Este vorba despre conversații colective sau de grup preconizate de dirigintele clasei. Tematica conversațiilor poate fi precizată în baza discuțiilor cu elevii. Psihologii recomandă de a include în conținutul acestor întruniri-discuții diferite întrebări ale vieții sociale, în special: cunoștințele elevilor despre ei înșiși, despre apropiați, despre viața reală, din afara școlii. Scopurile principale ale orelor-conversații este de a-i învăța pe elevi să identifice problemele vieții înconjurătoare și celei personale, să chibzuiască asupra lor, să analizeze și să găsească soluțiile acestor probleme; a-i învăța să ajute colegilor să-și rezolve problemele, să comunice, să colaboreze cu ei, să-i înțeleagă, să interacționeze reciproc. Unele teme de discuții cu elevii ar putea fi:

- “Pentru ce învățăm la școală?”
- “Cine sînt prietenii, cum să-i găsim și să prietenim?”
- “Ecologia, poluarea mediului și știința”.
- “Familia, atitudinea față de ea a adulților și copiilor”.
- “De ce oamenii mint?”, ș.a.

Copiii pot propune spre discuție problemele lor personale: ”O elevă nouă nu și-a găsit prieteni în clasă”; “Băiatul vrea să știe de ce nu este iubit în clasă”. Conduce asemenea întruniri-discuții pedagogul, care pune întrebări, oferind tuturor posibilitatea de a-și expune părerea. Un moment important îl constituie formularea întrebărilor, care urmează să trezească activismul fiecăruia. Întrebarea generală trebuie să conțină o problemă, iar cele particulare să solicite aducerea exemplelor, cazurilor concrete care ar putea fi analizate. Spre exemplu: Ce daună aduce sănătății fumatul? Se poate oare de permis copiilor să fumeze la școală? Cum de procedat cu elevul care este observat la școală fumînd? Dar cu acei elevi care folosesc droguri, alcool? Maturii și copiii: prin ce se deosebesc ei unii de alții? De ce? Trebuie oare de împărtășit viziunile adulților sau ele nu mai sînt moderne?

Metodica cere ca pedagogul să manifeste cointeresare sinceră în răspunsurile elevilor, ascultându-l pe fiecare, asigurând dreptul copilului la opinia proprie, fără a se grăbi cu concluziile și moralizarea, cu “răspunsurile corecte” – fapt larg răspândit în practica pedagogică tradițională. Este important de a asigura, de asemenea, respectarea ordinii, regulilor comportamentale: a vorbi cu permisiunea educatorului; a nu striga; a nu întrerupe; a nu ofensa colegul, chiar și dacă nu ești de acord cu el și a.

Ø **Concursurile** – formă de activitate care stimulează creativitatea copiilor. Pentru promovarea concursului trebuie să fie formulate reguli-condiții simple (le elaborează conducătorul împreună cu copiii) și juriul. Toți trebuie să cunoască termenul promovării și premiul care îi așteaptă pe învingători.

i O varietate de concurs poate fi *victorina*.

La acest concurs pot participa câteva echipe. Din timp vor fi selectate întrebările pe care o echipă le va adresa alteia, fiind gata de a răspunde la întrebările altor echipe.

Modalitățile de promovare a concursurilor-victorine pot fi:

- Organizarea concursului prin procedeul “lanț”. Participă 3-4 echipe, prima adresându-i întrebări celei de a doua, a doua – echipei a treia ș.a.m.d.
- Aplicarea procedeului “șarpe”: prima echipă adresează întrebări echipei a treia, a doua echipă propunând întrebări echipei a patra.
- Aplicarea procedeului “evantai”: prima echipă joacă rolul de moderator, propunând câte o întrebare celorlalte echipe, după aceasta preia rolul moderatorului echipa a doua.
- Aplicarea procedeului “duel”: două echipe înaintează întrebări una alteia.

Varietăți ale concursului-victorină pot fi:

§ *Concursul experților în artă*: muzică, artă plastică, literatură.

§ *Jocul-maraton*: copiii se împart în două echipe (8-10 persoane). Se alege arbitrii – șefi de stațiuni (matematică, muzică, sport etc.). Deplasându-se de la o stațiune la alta, participanții răspund la întrebări și îndeplinesc diferite însărcinări pregătite din timp. Fiecare echipă își are denumirea, căpitanul său.

Exemple de însărcinări:

Stațiunea poveștilor.

Ce flori a cules fata moșneagului din povestea “Douăsprezece luni”?

- a) toporași
- b) lacrimioare

c) ghiocei

Stațiunea experților în științe.

1. Ce este grotă?

a) peșteră

b) băutură

c) animal

2. Ce este caratul?

a) domeniu al sportului

b) unitate de măsură pentru pietrele nestemate

c) plantă

E de dorit de a indica lista literaturii cu ajutorul căreia copiii vor putea găsi răspunsuri de sine stătător.

i Concursul distracțiilor amuzante – a mânca mărul atârnat de ață, fără a-l atinge cu mâinile; a tăia premiul atârnat cu ochii legați și altele.

i Concursul caricaturiştilor – desenele nu trebuie să fie ofensatoare, doar vesele.

i Concursul fanteziştilor (compunerea unor istorii neobișnuite).

i Concursul “Burimé” (a compune poezie după rimele propuse).

i Concursul pantomimei după proverbele și zicătorile cunoscute, de exemplu: “Cine se scoală mai dimineață, mai departe ajunge”.

i Concursul “Fabrica de proverbe”. Participanților (repartizați în echipe) li se propune de a elabora câteva proverbe după un algoritm dat, reflectând specificul timpului actual pe care îl trăiesc.

De exemplu:

1) “Unde ..., acolo și ...” (“Unde e subțire, acolo și se rupe”);

2) “Fără ... nu-i ...” (“Fără silință nu-i știință”);

3) “Cum e ... , așa-i și ...” (“Cum e “bună ziua”, așa-i și mulțumita) și altele.

i Concursul crosswordurilor. Crosswordul (din engleză: *cross* – intersecție și *word* – cuvânt) reprezintă un joc în care cuvintele scrise vertical și orizontal se întretaie și litera întretăierii este comună.

Formele de încrucișare a cuvintelor pot fi pot fi reprezentate prin arcuri, cercuri, coloane verticale și orizontale. Ele pot fi diferite după conținut: istorice, literare, sportive etc.

Pedagogul selectează 2-3 colecții omogene de cuvinte încrucișate, stabilește timpul promovării competiției, amenajează sala. Pe o masă aparte va fi pregătit un dicționar

enciclopedic, explicativ și altă literatură informațională, de care se vor putea folosi toți doritorii. Membrilor echipelor li se împart plicuri în care se află două-trei crossworduri. Învingătorii se determină după timpul consumat și precizia răspunsurilor.

O variantă mai complicată a concursului prevede de a propune copiilor rețeaua curată a cuvintelor intersectate în baza căreia va fi alcătuit crosswordul după anumite reguli indicate: cuvintele trebuie să fie la numărul singular, în afară de acelea care au numai numărul plural. Se poate de folosit denumirile operelor, creațiilor, numele de familie a oamenilor iluștri, denumirile orașelor, capitalelor etc. Interpretarea cuvintelor trebuie să fie scurtă și precisă. Pentru complicarea concursului poate fi stabilită tema crosswordului.

i Concursul-expoziție a confecțiunilor din material din natură.

i Concursul măiestriei actoricești. De exemplu, prin mimică, gesturi, cuvinte de a reda starea omului: bucurie, furie, uimire, frică. Se poate propune la fel de a înfățișa în acțiune obiecte de uz casnic: fier de călcat, aspirator, picup etc. Se mai poate de jucat situații la temă: “Mă doare un dinte”; “Eu învăț să joc tenis”.

i Concursul cinematografiștilor. Participanții urmează să “monteze” un film. Se formează grupe de lucru în cadrul studioului cinematografic. În fiecare grup vor lucra regizori, scenariști, pictori, operatori de sunet. După determinarea temelor filmelor scenariștii inventează subiectele; pictorii desenează cadrele pe foi albe, lungi (numărul de cadre la grupe trebuie să fie egal). Operatorii de sunete compun textul și decid cum vor povesti conținutul filmului la consiliul artistic. Regizorul efectuează conducerea generală, coordonând acțiunile tuturor. Pentru pregătire se oferă 30 de minute. Vizionarea “filmelor” și aprecierea lor are loc la consiliul artistic, care poate fi compus din moderatori, regizori sau maturi special invitați – “critici de cinema”. Celui mai bun film i se oferă premiu. Pot fi decernate și câteva premii: pentru cea mai bună reprezentare a ideii artistice, pentru cea mai bună soluționare sonoră a subiectului și altele.

Ø Serata muzical-literară. Este o formă de activitate educativă orientată spre formarea unei atitudini cointeresate față de viața și activitatea scriitorilor, muzicienilor; formarea capacității celor educați de a transpune conținuturile asimilate în cadrul lecțiilor în activitatea artistică de sine stătătoare. Organizarea seratei presupune selectarea creațiilor artistice ale autorilor, pregătirea înscenărilor și a costumelor, decorațiilor, amenajarea sălii (expoziția de carte, aranjament muzical) etc.

Momentele constituitoare ale seratei ar putea fi:

1) Cuvântul de introducere a moderatorului despre viața și creația autorului.

- 2) Conversație despre conținutul operelor literare, muzicale ale autorului.
- 3) Victorină literară.
- 4) Înscenarea unor versuri, povestiri, povești.
- 5) Jocuri (verbale, muzicale, dinamice).
- 6) Demonstrarea teatrului de masă, de umbre, de păpuși.

Ø **Revista orală.** O formă a activității extradidactice orientată spre satisfacerea intereselor cognitive, lărgirea orizontului celor educați. Ea poate fi tematică și recapitulativă. Paginile revistei se consacră întrebărilor din diferite domenii ale vieții, precum artă, sport, descoperiri științifice, evenimente politice.

Pentru pregătirea revistei se alege colegiul de redacție care discută asupra denumirii, motto-ului, emblemei, “scenariului”, textului fiecărei file a revistei, aranjării muzicale și artistice. Fiecare pagină a revistei își are denumirea sa: “În lumea frumosului”, “Întreabă – răspundem” și altele. Unele file pot fi concepute sub formă de spectacole teatralizate.

Numărul maximal de file al revistei orale nu va fi mai mare de zece.

Ø **“Brain-ring”** – joc ce contribuie la dezvoltarea istețimii, rapidității gândirii, capacității de a lucra în componența unui grup mic. Însăși denumirea brain-ringului (eng.: *brain* – creier, rațiune) sugerează că jucătorii se adună pe un platou (ring) pentru a se confrunta în cunoștințe, abilitatea de a găsi răspunsul corect mai repede decât adversarii săi.

Pentru promovarea jocului se alege consiliul, condus de pedagog. Consiliul anunță concursul întrebărilor care trebuie să fie scurte, clare, nesolicitând discuții îndelungate. Copiii caută răspunsuri în cărți, se sfătuiesc cu părinții, învățătorii, conducătorii de cercuri și secții. Consiliul jocului alege cele mai interesante întrebări, fixându-le pe cartele. Pregătirea activității presupune formarea a patru echipe, fiecare din ele având responsabilitățile sale ce țin de aranjare (hîrtie, tocuri, ciocănaș), amenajarea sălii de clasă, pregătirea clepsidrei, cartelelor cu denumirea echipelor, premiilor pentru învingători. În mijlocul sălii de clasă se inaugurează un platou pe marginile căruia se pun scaune pentru suporteri. În centrul platoului se pun două mese la care își vor ocupa locurile două echipe a câte cinci persoane fiecare.

Conduce cu jocul consiliul, membrii căruia îi ajută moderatorului: urmăresc după timp, pregătesc întrebările, fixează scorul, lovesc în gong.

La ring sunt chemate două echipe. După sunetul gongului (tamburinei) moderatorul anunță prima întrebare. Se dă semnalul: “Timpul”, căpitanul echipei care știe răspunsul arată semnalul și comunică cine va răspunde: numărul participantului, numele lui. Echipa care prima a răspuns corect câștigă un punct. În dependență de complexitatea întrebărilor se

anunță baremul de apreciere: un punct, două sau trei puncte. În cazul în care după expirarea unui minut nici una din echipe nu găsește răspunsul corect, moderatorul îl anunță și jocul continuă. Atunci când scorul devine 3:1 în favoarea unei echipe, cealaltă părăsește ringul. Locul ei ocupă a treia echipă.

Începe a doua rundă, astfel ca pînă la urmă în joc să fie implicate toate echipele prezente. La sfîrșitul jocului echipa-lider va fi felicitată. Anume ea va începe jocul data viitoare.

Este important ca copiii să poată vedea sursele de informație care au fost folosite în timpul pregătirii pentru joc, deschizînd pentru sine noi domenii de cunoștințe.

În timpul discutării bilanțurilor vor fi menționați nu numai participanții care au răspuns bine la întrebări, dar și elevii care au selectat întrebările, au depus eforturile pentru a găsi în cărți materialul științifico-cognitiv necesar.

Ø Un mare potențial educațional poate fi valorificat prin intermediul **formelor de joc**, dat fiind faptul că în activitatea de joc participanților le este plăcut, ușor, vesel. Orice joc conține în sine elementele altor forme de activitate oferind omului posibilitatea de a însuși pe neobservate unele abilități necesare pentru activitatea cognitivă, artistică, de muncă, sportivă, de comunicare.

Este cunoscut faptul că conținutul jocurilor include:

- atitudinile valorice ale copiilor față de lume (ele sînt trăite);
- abilitățile copiilor de a interacționa cu lumea (ele se formează);
- cunoștințele copiilor despre lume (ele se dobîndesc).

În procesul acțiunilor de joc pedagogul ca conducător va pune accentul anume pe atitudinile manifestate și trăite relativ de personajele concrete ale jocului sau de evenimentul concret reflectat în el.

Exemple de jocuri ca formă de activitate educațională.

“*Problema de pe palmă*”. Copiii se aranjează în cerc sau în semicerc. Fiecare din ei, pe rînd, ține pe palmă un obiect care simbolizează Viața (sau problema) și își exprimă atitudinea față de ea. La început pedagogul demonstrează exemplul de raționament filosofic. Ținînd pe palmă o bilă de tenis, se adresează clasei: “Eu privesc la această bilă. Ea este rotundă și nu mare, ca și Pămîntul nostru în univers. Pămîntul este casa în care derulează viața mea. Ce aș face eu cu viața mea dacă aș fi în întregime stăpîn pe ea. În continuare se declanșează procesul de *reflectare colectivă*, care se realizează în cazul respectării de către pedagog a următoarelor două condiții. În primul rînd, trebuie de ales obiectul care

simbolizează problema (lumânare, floare, nucă, ghindă...practic orice obiect). Astfel încât el să fie viu, atrăgător sub aspect estetic, pentru ca copiilor să le fie plăcut a-l ține în mână. În același timp pedagogul va tinde să prezente copiilor obiectul din perspectiva semnificației lui moral-valorice, socioculturale. Doar în acest caz va putea lua naștere procesul de creație spirituală a fiecărui discipol. În al doilea rând scopul activității nu va fi căutarea unui anumit adevăr, ci mișcarea gândirii celui educat.

“*Da – NU – Posibil*”. Moderatorul pronunță careva enunț pentru întreaga grupă de participanți. Jucătorilor li se explică: dacă ei sunt de acord cu acest enunț, se vor îndrepta în direcția unde e scris cuvântul “Da”; în cazul în care cineva nu este de acord, va merge spre locul unde e scris cuvântul “Nu”, iar acei care vor prefera să răspundă “Posibil”, ocupă locul respectiv. După ce jucătorii au făcut alegerea, ei vor prezenta argumentele pro și contra raționamentului discutat.

Variante de enunțuri:

- Nu este pe pământ o ființă mai frumoasă decât omul.
- Cea mai strașnică ființă pe pământ este omul.
- Principalul în această viață – a avea bani.
- Principalul în această viață – a fi fidel sie însuși.
- Pentru a avea prieteni trebuie să-i poți cuceri.
- Pentru a avea prieteni, trebuie să poți fi prieten.
- Cel fericit este surd la nenorocirile altuia.
- Fericirii sunt cei mai buni față de cei care îi înconjoară.

Sensul pedagogic al acestui joc este de a declanșa o chibzuire activă a întrebărilor vieții, însă în nici un caz nu evidențierea, așa-zisei “judecăți corecte”. Jocul va contribui la dezvoltarea capacității copilului de a fi subiect, de a-și înțelege părerile proprii și de a-și da seama de faptele sale.

“*Pantofiorii fericirii*”. Zîna fericirii îi comunică Zînei amărăciunii că dispune de “pantofiorii fericirii” și acel care îi va încălța, va deveni cel mai fericit om. Ziua amărăciunii obiectează: Cine va încălța astfel de pantofiori va dori imediat să se dezbaiere de ei.

Moderatorul propune celor prezenți să le judece pe aceste zîne. Conducătorul le oferă jucătorilor pe rând să aleagă o fișă din cele propuse, s-o citească și să spună, ce “fericire” i-a revenit. Zîna fericirii anunță ce bucurii îl așteaptă pe jucător, dacă el va fi de acord să accepte această “fericire”. Iar Zîna amărăciunii se grăbește să spună, câte neplăceri vor cădea pe

capul celuia, care va dobândi această fericire. Jucătorul va trebui să aleagă fie partea Zînei fericirii, fie partea Zînei amărăciunii, alăturându-se la “tabăra” uneia din aceste dame.

Modele de conținut al fișelor:

- Vei deveni foarte bogat.
- Vei primi cadou un câine.
- Vei fi cel mai puternic în lume.
- Vei avea o vestimentație modernă și frumoasă.
- Vei deveni stăpînul unui automobil.

În timpul reflexiei va fi dezvoltată ideea ambivalenței lumii, îmbinării contrariilor în același fenomen, a legăturii strînse între fericire și amărăciune, bucuriei și neplăcerilor, satisfacției și întristării. Nici într-un caz nu vor fi admise raționamente estimative privitor la alegerile copiilor.

“*Prioritățile vieții noastre*”. Problema discuției – materialul și spiritualul în viața omului. În semicerc se aranjează reprezentanții diferitor profesii, în fața lor se află un obiect. Participanții pe rînd demonstrează utilitatea lui posibilă pentru viața reprezentanților unor profesii; apoi în locul obiectului se anunță o valoare spirituală și din nou jucătorii se referă la oportunitatea acesteia. Observatorii iau decizia cine dintre jucători are necesitatea mai mare în obiect și cui în cea mai mare măsură îi este necesară valoarea spirituală.

Soluția generalizatoare conține în sine concluzia filosofică: dacă obiectul este necesar nu tuturor, apoi valorile spirituale sunt valori generale, patrimoniul tuturor. Obiectele utilizate pot fi: carnețel, creion, computer și altele. Printre valorile spirituale se propun: societatea, viața, natura, adevărul, frumosul, binele, omul...

O modalitate de dezvoltare a orientărilor spirituale ale elevilor, afirmării primatului valorilor spirituale asupra celor materiale este jocul “*Suvenirul prietenilor*”. De obicei se promovează în zilele din ajunul sărbătorilor și al celor cu o anumită semnificație.

Conținutul îl constituie oferirea unor elevi sau întregii grupe a obiectelor provenite din creația spirituală a omului: versuri, cîntece, desene, confecțiuni, istorii, aforisme. Poate fi admisă și oferirea unor daruri simbolice: “Dacă aș fi un mare vrăjitor, eu numaidecît pentru voi aș...”

Fiecare moment de înmînare a suvenirului va fi subliniat printr-o frază muzicală aranjat scenic, introducîndu-se forma rituală de primire a cadoului. Jocul influențează foarte mult asupra climatului psihologic din colectiv, trezește la copii sentimente nobile.

În scopul dezvoltării poziției sociale și civice a elevilor poate fi promovat jocul “*Microfonul deschis*”. Participanții își imaginează că microfonul pe care îl au în față ar putea transmite întregii lumi cuvintele lor. Fiecare spune aceea ce ar vrea cel mai mult să spună oamenilor lumii.

Microfonul deschis consolidează elevii, dezvoltând la ei capacitatea de a se simți implicați în toate evenimentele lumii, trezește sentimentele civice și deschide calea pentru exprimarea propriului “Eu” moral.

Dificultatea metodică – respectarea măsurii jocului și a realității, a tonului serios și glumeț, a conținutului publicistic și spiritual.

“*Împărtășire de opinii*” este o formă de lucru cu copii care prevede convorbiri în grup pe una din teme propuse. Pentru ca să participe toți copiii în discuție se folosesc fișe cu raționamente neterminate. De exemplu: Mi se pare că principalul aici este...; Eu m-am înfîlnit cu această problemă, când...; În această întrebare pe mine mă pune la îndoială...; Înainte eu credeam, că... și altele.

Raționamentele poartă caracter general și de aceea unele și aceleași fișe pot fi folosite în timpul discuției oricărei teme. Numărul de fișe trebuie să fie puțin mai mare decât numărul participanților, astfel încât în caz de insatisfacție, elevul să poată ruga să i se schimbe fișa.

Tematica conversațiilor poate fi foarte largă: de la probleme filosofice pînă la întrebări de organizare a vieții clasei. O importanță principială are acceptarea oricărei opinii cu interes și respect.

“*Scaunul magic*”. Este o formă de activitate de grup, care permite de a dezvolta la elevi interesul față de om ca atare și a contribui la formarea calităților pozitive ca trăsături de personalitate. În “scaunul magic” este invitat unul din participanții jocului: îndată ce el ia loc, se “luminează” devenind evidente toate calitățile lui pozitive; cei prezenți sus și tare anunță ce văd ochii lor; “scaunul magic” “luminează” numai calitățile pozitive, neajunsurile se interzic de a fi indicate. Copiii denumesc calitățile (deștept, gîngăș, bun) sau indică la caracteristicile comportamentale (întotdeauna ajută; servește colegii; vorbește amabil); uneori scot în evidență trăsăturile de caracter (vesel, comunicabil) sau își amintesc cazuri în timpul cărora s-a manifestat personalitatea lui (cînd eram bolnav el m-a vizitat).

Jocul se promovează repetat, pentru ca să reușească a se afirma pozitiv în fața tuturor fiecare copil. Acest joc poate fi integrat într-o activitate de grup mai mare, dar poate fi promovat aparte de alte forme de activitate de grup.

ØZiarul de perete de clasă sau școlar poate constitui o activitate interesantă și dezvoltativă pentru copii, un mijloc educațional efectiv pentru pedagog. Ziarul de perete nu poate fi pregătit în mod formal, cu texte primitive, neinteresante sau preluate de pe paginile de umor din mijloacele de informare în masă. Un astfel de ziar nu numai că nu educă și nu dezvoltă elevii, dar și îi deprinde cu formalismul. El trebuie pregătit după asemănare cu modelul aplicat de jurnaliștii maturi: luarea interviului, scrierea reportajelor, adunarea imaginilor etc. Organizarea lucrului redacției ziarului trebuie de asemenea să fie ca și la adulți. Tehnologiile computeraie moderne permit elevilor, împreună cu părinții lor, cu învățătorul (și chiar fără ei), să producă diverse materiale informaționale.

Nu există un catalog definitiv al formelor de educație, exemplele analizate având caracter pur ilustrativ.

Realizarea practică a formelor de educație solicită o atmosferă spirituală a școlii și spiritualitatea înaltă a pedagogului. Ele sunt subordonate scopurilor umaniste de ascensiune a personalității omului spre valorile spirituale autentice.

Conspect de reper

Forma muncii educative. – Structura organizațională, acțiunea pedagogică, activitatea, în care se realizează obiectivele, conținutul și metodele procesului educațional concret.

Ora clasei. – Formă flexibilă de muncă educativă frontală care reprezintă o comunicare special organizată în afara timpului fixat pentru lecții de către diriginte în ideea formării colectivului clasei și dezvoltării membrilor lui.

Forme de organizare a muncii educative. – Conversații pe teme educative;

- concursuri;
- serate muzical-literare;
- reviste orale;
- brain-ring;
- forme de joc.

Aplicații practice

1. Evidențiați caracteristicile semnificative ale conceptului „forme de organizare a activității educative”
2. Selectați literatura cu referință la implementarea practică a variatelor forme de organizare a activității educative.
3. Elaborați proiectul unei forme netradiționale de organizare a muncii educative.

Capitolul IX. DIMENSIUNEA TEHNOLOGICĂ A EDUCAȚIEI

1. Tehnologia pedagogică: accente conceptuale
2. Ciclul tehnologic al muncii educative
3. Proiectarea unei activități educative
4. Sistema educațională a școlii

Noțiunile cheie: tehnologia educației, metodică muncii educative; măiestria pedagogului, educatorul-facilitator, tehnica pedagogică, sistema educațională

1. Tehnologia pedagogică: accente conceptuale

Gîndirea pedagogică contemporană își îndreaptă atenția sporită spre pedagogia aplicativă – cea parte a științei pedagogice, care răspunde la întrebarea „Cum?”, evidențiind în prim plan dimensiunea tehnologică a educației.

Tehnologia educației – aspectul științei pedagogice, care abordează problema proiectării proceselor educative dirijate. În literatura de specialitate prin acest termen se subînțelege aspectul metodic al activității pedagogice, avîndu-se în vedere, în primul rînd, metodele, formele de organizare a educației. Astfel, noțiunea de tehnologie educațională se apropie evident de noțiunea de metodică a muncii educative – ramură aplicativă a teoriei educației, care studiază direcțiile și principiile, formele și metodele de organizare a muncii educative.

Metodica ca și tehnologia cuprinde acțiunile pedagogice, procedeele, regulile, condițiile educației. În același timp, tehnologia educației se caracterizează prin trăsăturile sale distinctive: posibilitatea de a determina scopurile și a evalua nivelul atingerii lor; de a descrie algoritmul procesului educațional, activității pedagogilor și copiilor, tuturor participanților implicați în ea.; de a reproduce procedurile, tehnicile, de a le repeta în condiții analogice. Mai precis, prin tehnologie poate fi definit proiectul procesului pedagogic, de la sarcinile educative pînă la verificarea rezultatelor, astfel încît el să poată fi utilizat de oricare pedagog-practician.

Realizarea dimensiunii tehnologice a educației solicită un pedagog competent care stăpînește un ansamblu de abilități profesionale, ca temelie a măiestriei sale pedagogice.

Măiestria pedagogului reprezintă un aliaj de cunoștințe, abilități profesionale, calități de personalitate și experiență. Pentru practica educațională este deosebit de importantă formarea unui complex de abilități: gnostice, proiective, constructive, comunicative, organizatorice.

Abilitățile *gnostice* (cognitive și de diagnosticare) presupun capacitatea educatorului de a opera cu diferite genuri de informație în soluționarea problemelor pedagogice; de a dobândi, a prelucra și a utiliza informația în situații concrete; de a lucra cu noile tehnologii informaționale – într-un cuvânt, de a da dovadă de cultură informațională, metodologică și științifico-metodică. În al doilea rând, aceste abilități includ capacitatea de a analiza realitățile pedagogice, starea procesului pedagogic; de a diagnostica, a studia discipolii, a identifica problemele în dezvoltarea și educația lor, formulând obiectivele pedagogice relevante.

Abilitățile *constructive*: capacitatea de a proiecta, a planifica munca educativă, a determina componența și ordinea acțiunilor în vederea atingerii scopurilor, a elabora tehnologia rezolvării problemelor pedagogice, cu alte cuvinte, abilitățile de a determina scopurile, conținutul, mijloacele, metodele și formele de lucru cu cei educați.

Abilitățile *organizatorice*: capacitatea de a trezi interesul pentru activitate, a utiliza diverse forme de activitate, a opera instrucțiuni, a repartiza obligațiunile, a implementa diferite modalități și forme de organizare a celor educați.

Abilitățile *comunicative*: a percepe și înțelege elevii, a manifesta empatie, a face schimb de informație și a interacționa în procesul comunicării, a construi relații pedagogice efective cu elevii, a soluționa corect conflictele.

O componentă a măiestriei pedagogice este *tehnica pedagogică* – un complex de abilități: de stăpânire de sine, de autodirijare, de influență asupra discipolilor prin intermediul mijloacelor psihofizice (voce, gest, privire, sentimente).

În opinia multor savanți în condițiile actuale este nevoie nu simplu de educator, dar de educatorul *facilitator* – educator psihoterapeut care dezvoltă cu succes relații de susținere, ajutor în interacțiunea sa cu copilul, părinții, colegii. Facilitatorul (din engl. – „*fasilitate*” – „a stimula”, „a activa”) – sporește viteza, eficiența activității individului. Educatorul-facilitator îl acceptă pe copil așa cum este el, necondiționat, manifestând o atitudine caldă față de discipol, diminuându-i fobiile și anxietatea, reacțiile destructive de apărare și asigurând dezvoltarea și autorealizarea personalității atât a copilului cât și a pedagogului însăși. Educatorul-facilitator este preocupat de copii, dar nu de menținerea autorității sale. Confruntându-se cu manifestările de agresivitate, încăpăținare, neatenție, astfel de educator

nu recurge la mijloacele pedagogice autoritare, pentru el fiind mai importantă starea interioară a copilului. Aceste orientări reflectă o noua mentalitate pedagogică care nu depinde nici de perfecționarea abilităților și deprinderilor, nici de implementarea mijloacelor tehnice moderne de instruire. Ea este întemeiată pe reconstrucția orientărilor de personalitate și a valorilor educatorului. Aceste idei în psihologia contemporană a început a le dezvolta pentru prima dată psihologul și pedagogul american K. Rodjers. Ulterior ele au fost puse în baza proce umanizării procesului de educație și instruire.

Realizarea funcției de facilitator solicită de la pedagogul-educator respectarea anumitor reguli:

⊗ Să se pătrundă cu înțelegere de faptul, că cei educați sunt copii, de aceea și se comportă ca copiii.

⊗ Să-l accepte pe copil așa cum el este în realitate – cu toate “plusurile” și “minusurile” lui, cu toate particularitățile de personalitate.

⊗ Să-l cunoască pe copil pe cât se poate de bine, examinându-l cu ajutorul diferitor metode, pentru a-și forma o reprezentare veridică despre faptul, de ce el a devenit așa cum este și a exprima înțelegere și compasiune (în cele mai dese cazuri negativul personalității copilului reprezintă nu vina, ci nevoia lui).

⊗ Să găsească laturile pozitive ale personalității copilului, sugerându-i de la bun început, că îl respectă, exprimându-i “încredere cu avans” și incluzându-l în baza acestui pozitiv în activități comune, în care se va bucura de apreciere pozitivă și compătimitoare.

⊗ Să stabilească contact personal cu cel educat prin mijloacele comunicării nonverbale (“contactului ochilor”, “mimicii”, gesturilor, pantomimicii, “contactului fizic” – a-i strânge mâna, a-l atinge, a-l netezi pe cap, a-l mângâia pe păr, mici semne de atenție); creării “situației de succes”, înrîuririi verbale pozitive (salut bucuros, încurajare, exprimarea aprobării etc.).

⊗ Să ia o poziție de participare activă în destinul lui, ajutându-l să se descurce în dificultățile existente ale vieții.

⊗ Să manifeste dragoste și să răspundă deschis la manifestările dragostei de răspuns a copilului, întărind aceste mici “mlădițe” în practica de comunicare de zi cu zi).

În literatura psihoterapeutică (V. Levi) se indică la o nouă categorie pedagogică: „luminiscentă” („a se lumina”, „a radia lumină”). Există câteva reguli, care garantează pedagogului succesul în dobândirea abilității de luminiscentă:

1) luminiscenta trebuie să constituie un reflex în raport cu omul, cu viața;

- 2) oricare nu ar fi rezultatul comunicării (înțelegere reciprocă, conflict) reflexul luminiscentei nu trebuie să vă păărăsească sau să vă trezească îndoială;
- 3) nu vă neliniștiți de rezultat, nu dați cu împrumut, ci dăruți.

2. Ciclul tehnologic al muncii educative

Organizatorul nemijlocit și principal al muncii educative în școală este dirigintele. El este persoana oficială responsabilă de desfășurarea muncii educative în clasă. Munca dirigintelui în școală pentru oricare învățător reprezintă de fapt o a doua specialitate, care solicită cunoștințe, abilități, calități specifice. Dirigintele îndeplinește următoarele funcții:

- *educațională* – de favorizare a dezvoltării și formării fiecărui discipol și a colectivului în ansamblu;
- *organizațional-administrativă* – de gestionare a clasei, administrare a dosarelor personale ale elevilor și a altor documente;
- *coordonatoare* – de stabilire a interacțiunii între toți participanții procesului educativ.

Obligațiunile dirigintelui clasei includ: studierea multilaterală și educația elevilor; acordarea de ajutor în învățătura și educația lor; dezvoltarea relațiilor intergrupale și interpersonale; interacțiunea cu părinții și acordarea de ajutor în educația copiilor lor; interacțiunea cu învățătorii clasei în soluționarea problemelor pedagogice; controlul reușitei, frecvenței și a comportamentului discipolilor.

În practica școlară deseori munca dirigintelui este organizată formal, fiind redusă la un set de activități nesistematice, situative, fără a-i cunoaște bine pe elevi, a conștientiza scopurile, conținutul, mijloacele, a planifica rezultatele. Pentru a depăși această situație se impune înțelegerea ciclului tehnologic al muncii cu clasa.

Ciclul tehnologic al muncii educative include patru etape: a) diagnosticul; b) planificarea; c) realizarea planului; d) analiza eficienței activității educative.

A) **Diagnosticul** presupune studierea complexă a unor discipoli, a grupei în ansamblu.

Pedagogul K. Ușinski sublinia, că dacă pedagogia vrea să educe omul din toate punctele de vedere, apoi ea trebuie mai întâi de toate să-l cunoască din toate punctele de vedere. În prezent problema cunoașterii de către pedagog a personalității celui educat a dobândit o semnificație deosebită, ea fiind nemijlocit legată cu tendințele umaniste, care constituie nucleul procesului instructiv-educativ modern. În particular este important de a

cunoaște scopurile și motivele comportamentului, însușirile integrative stabile ale personalității celui educat. În baza diagnosticului pedagogul va evidenția problemele în dezvoltarea personalității elevilor, grupei, va formula obiectivele educaționale, va programa activitățile relevante.

Aspectele de studiere a personalității copilului vor fi stabilite conform dimensiunilor antropologic orientate ale omului. În corelație cu ele vor fi selectate mijloacele de diagnostic.

Aspectele de investigare	Mijloacele diagnostice
1. Dimensiunea <i>biologico-vitală</i> : înălțimea, greutatea, motricitatea, analizatorii, echilibru etc.	1. Analiza statistică medicală a stării sănătății elevilor. 2. Îndeplinirea normativelor de control. 3. Observația pedagogică.
2. Dimensiunea <i>emoțional-afectivă</i> : trebuințele, tendințele, dorințele, aspirațiile, motivarea, afecte-sentimente, deschidere spre nou etc.	1. Metode de apreciere din partea pedagogilor și autoapreciere a elevilor. 2. Observația pedagogică. 3. Chestionarele. 4. Metoda ranjării.
3. Dimensiunea <i>cognitiv-rațională</i> : abilitatea de a identifica conexiuni, capacitatea de a învăța, gândirea critică, capacitatea de a discuta, a gândi, a lua decizii etc.	1. Analiza statistică a reușitei curente și finale. 2. Metodici de studiere a dezvoltării proceselor cognitive a personalității copilului. 3. Teste referitoare la dezvoltarea intelectuală. 4. Metodele aprecierii de către pedagogi și autoapreciere a elevilor. 5. Metoda observației.
4. Dimensiunea <i>etico-valorică</i> : atitudinea față de norme și valori, conștiința de sine, conștiința de alții, toleranță, lipsa prejudecăților etc.	1. Teste de determinare a orientării morale a personalității. 2. Metodici de studiere a bunăcreșterii elevilor. 3. Metodele aprecierii de către pedagog și autoapreciere a elevilor. 4. Observația pedagogică. 5. Ancheta. 6. Interviu.
5. Dimensiunea <i>social-comunicativă</i> : simțul comunității, aspirație spre recunoaștere, responsabilitate, atenție față de ceilalți, capacitatea de a ajuta, de a colabora în luarea deciziilor, de a obține succes etc.	1. Metodici de evidențiere a abilităților comunicative. 2. Metodele de apreciere de către pedagogi și autoapreciere a elevilor 3. Observație pedagogică. 4. Metoda ranjării.
6. Dimensiunea <i>psihomotorie</i> : calități de acțiune, de activitate, capacități de participare, organizare, stăpânire a situației, inițiativă etc.	1. Metodele de apreciere din partea pedagogilor și autoapreciere a elevilor. 2. Observația pedagogică.

Astfel, printre metodele de studiere psihologo-pedagogică a individualității educaților pot fi utilizate::

Observarea (perceperea orientată spre un anumit scop, a copilului cu fixarea caracteristicilor calitative în agenda pedagogului-educator).

Conversația (atât în scopul studierii copilului cât și în scopul influenței educaționale).

Chestionarele, interviul, anchetele, testele (scopul lor fiind nu doar evidențierea anumitor calități de personalitate, a opiniei publice și atitudinilor discipolilor, dar și adunarea unui material pentru conținutul diferitor forme de muncă educativă, precum și pentru clarificarea specificului individual al fiecărui discipol). Spre exemplu, chestionarea la tema “Ce iubesc și ce urăsc eu” va permite pedagogului-educator să surprindă specificul lumii interioare și a stării spirituale a educaților, să vadă neasemănarea lor și să determine caracterul influenței educative.

Însărcinările de tipul:

h “Continuați ideea” (propoziției, povestirii, eseului...). De exemplu, “Viața bună – aceasta...”; “Omul principial...”; “Pentru a avea prieten, trebuie...”; “Nu trebuie să permiți să fii înjosit, deoarece...”; “Când văd neajunsurile omului, atunci eu...” etc.

h “Comentați ideea”. De exemplu, “Omul mândru – este întotdeauna un om modest”; “Pentru a educa un om fericit, trebuie să-l pregătim nu pentru fericire, dar pentru truda vieții” (K. Ușinski).

h “Idei alternative” de tipul “Disciplina este libertate. Disciplina este robie”; “Prietenii trebuie să ai foarte mulți, prietenii trebuie să ai puțini, dar fideli”; “Înveți viața nu din carte, dar din experiență. Înveți viața nu din experiență, dar din carte” și altele.

Metoda ranjării (ordonării calităților, valorilor conform semnificației pentru personalitate). De exemplu, repertoriul calităților omului: amabil, practic, bun, puternic, deștept, principial, vesel, sănătos, generos, frumos, bărbătos etc.

Metoda generalizării caracteristicilor independente – permite de a “lumina” diverse “laturi” ale personalității educaților, ei fiind caracterizați de diferiți oameni – părinți, sămași, învățătorii, cunoscuți.

Pedagogul va studia și clasa în ansamblu, ca grup-colectiv: relațiile interpersonale în clasă, coeziunea, opinia publică, unitatea de valori și altele.

Una din metodele utilizate pe larg în acest scop este *Sociometria*. În condițiile repetării periodice ea ajută educatorului să afle multe despre grup în ansamblu și despre fiecare discipol (cine din educați este lider, “stea”, acceptat, izolat; cine pe cine preferă în

alegerea liberă; relațiile dintre fete și băieți; grupările din clasă și interrelațiile; coeziunea în cadrul colectivului, potențialul educativ al acestuia etc.

Pot fi utilizate și *jocuri pedagogice, etice* pentru studierea și educația discipolilor, spre exemplu, “Înștiințări amicale” (Eu caut prieten, care poate fi...), “Eu îți voi dărui ție... pentru că... (în lanț se includ toți elevii clasei).

Instrumentariul diagnosticului nu trebuie să solicite un timp îndelungat și forțe considerabile pentru pregătirea și promovarea studiului, prelucrarea rezultatelor obținute.

Algoritmul analizei datelor și formulării obiectivelor educaționale va include:

1. Analiza datelor diagnosticului și evidențierea indicatorilor tipici și unitari.
2. Aprecierea acestor indicatori în raport cu criteriile bună creșterii personalității.
3. Evidențierea legăturii dintre diferiți indicatori pentru înțelegerea cauzelor devierilor, nivelului general de bună creștere al elevilor.
4. Formularea obiectivelor pedagogice.
5. Alcătuirea planului de lucru.

B. Planificarea muncii educative. Determinînd obiectivele concrete de lucru cu clasa, pedagogul își întocmește programa sa, *planul muncii educative* – repertuarul de sarcini și activități cu grupa și/sau cu unii elevi, precum și cu învățătorii clasei și părinții pe o anumită perioadă de timp (de la un semestru pînă la un an). *Planificarea* – procesul de determinare a obiectivelor educative și a mijloacelor de atingere a acestora.

Specialiștii recomandă de a include în planul muncii educative următoarele compartimente: 1) analiza calității muncii educative din perioada precedentă; 2) scopurile și obiectivele activității educative (în anul curent); 3) direcțiile de structurare a conținuturilor proiectate; 4) activitatea individuală; 5) implicarea părinților; 6) evaluarea (monitorizarea) eficienței procesului educativ.

În calitate de surse ale planificării muncii educative vor servi:

- documentele de stat, regionale și locale cu privire la învățămînt, educație;
- recomandările științei pedagogice cu privire la educație și planificarea ei;
- planul muncii instructiv-educative a școlii;
- datele diagnosticului elevilor;
- recomandările învățătorilor clasei, doleanțele părinților și a elevilor;
- evenimentele curente și de perspectivă din lume, țară, oraș și sat.

1) Primul element al planului – „*Analiza calității muncii educative din perioada precedentă*” – presupune clarificarea următoarelor momente:

h eficiența scopurilor propuse și a planificării în ansamblu;

h dezvoltarea membrilor grupului (schimbări în sfera motivațională, necesitatea în autoeducație);

h dezvoltarea colectivului clasei (microclimatul social-psihologic, relațiile interpersonale, activismul social);

h interacțiunea pedagogică cu familia și colectivul părintesc;

h organizarea interacțiunii pedagogice a adulților care lucrează cu clasa;

h concluzii despre experiența pozitivă acumulată și momentele negative depistate.

2) *“Scopurile și obiectivele activității educaționale”* – reflectă orientările de scop ale activității educative a pedagogului.

Sistemele de învățămînt funcționează în baza unor scopuri impuse, drept “imperative majore” difuzate cu titlu obligatoriu în organizarea și conținutul procesului educațional. Pe de altă parte, în situația educațională participă două persoane, dar au ele oare ambele scopuri? Pentru pedagog trebuie de răspuns clar “Da”, scopurile pedagogului fiind denumite scopuri educative.

Urmăresc oare discipolii careva scopuri în situația pedagogică? Bineînțeles, și cei educați, mai mult inconștient decît conștient, dar poate destul de conștient, urmăresc careva scopuri. Scopurile discipolilor exprimate în acțiunile și faptele lor sunt definite de specialiști drept scopuri ale acțiunilor. Particularitate acestor scopuri, este că ele pot fi doar în linii mari prevăzute, ipotetic ghicite, constituind întotdeauna niște presupuneri ale pedagogului. Necătfînd la această situație nesigură, este foarte important ca ele să fie luate în considerare în proiectarea educativă. Discipolii vor ocupa în procesul educațional locul central, atunci cînd scopurile lor vor fi percepute în serios, ei fiind centrul și subiectul acțiunii educative.

Ambele părți participante în procesul de muncă pedagogică au scopuri. Însă doar constatarea acestui fapt nu este suficientă, se impune stabilirea unui consens. În practica acțiunilor, raporturilor dintre scopurile educative și scopurile acțiunilor pot lua diferite forme:

1) Pedagogul se oprește la scopuri educative și respinge scopurile acțiunilor.

2) Pedagogul lasă într-o parte scopurile sale educative, oprindu-se doar la scopurile acțiunilor.

3) Pedagogul vede concordanța dintre scopurile educative și scopurile acțiunilor, ele fiind în anumite împrejurări identice.

4) Pedagogul caută compromisul între aceste scopuri.

5) Pedagogul pune ambele forme de scopuri alături, atribuindu-le drepturi egale, găsind posibilitatea utilizării ambelor într-o singură situație. Important este ca pedagogul să-și analizeze scopurile sale educative și scopurile acțiunilor discipolilor și să ajungă la soluția corespunzătoare situației.

Așa dar, principalele note distinctive ale modelului alegerii scopurilor educative – asigurarea coerenței dintre formularea scopurilor cu analiza nevoilor de educație prin aducerea scopurilor generale la nivelul acțiunii educative concrete.

3) „*Direcțiile de bază ale proiectării educaționale*”. Există diferite variante de proiectare a acestui compartiment al planului. Unii autori pornesc de la ideea abordării educației în cadrul activității, evidențiind următoarele direcții de activitate educativă: cognitivă, valoric-orientată, de muncă, artistico-creativă, de asanare și cultură fizică, de comunicare, de joc. Se propun și alte arii de structurare a planului: “Persoana și identitatea sa (formarea conceptului de sine)”; “Cultura dorințelor (formarea nevoilor, cerințelor de autorealizare)”; “Cultura automanagerială (formarea abilităților de automanagement al propriei formări)”; “Cultura comportamentului etic (dezvoltarea culturii comportamentale)” [Agenda dirigintelui. Chișinău, 2003].

4) “*Munca individuală*”. Un adevăr indiscutabil este faptul că fiecare copil se caracterizează prin particularități specifice ale individualității sale, care trebuie să devină ținta eforturilor educative.

Preocupările pedagogului vor fi:

- Studiarea particularităților individuale ale educaților, determinarea caracteristicilor specifice ale individualității lor.
- Crearea condițiilor (în colectiv, în grup/clasă) pentru manifestarea și dezvoltarea posibilităților reale și potențiale ale educaților, realizarea intereselor și necesităților cu semnificație socială și personală a acestora.
- Acordarea ajutorului individual discipolilor care întâmpină dificultăți în adaptarea la activitatea vitală a clasei, relațiile cu învățătorii și alți membri ai comunității școlare, îndeplinirea normelor și regulilor de comportare în instituția de învățământ și în afara ei.
- Interacțiunea cu părinții, administrația, serviciile social-psihologice ale instituției în scopul determinării traiectoriei individuale de dezvoltare a educaților, sprijinirii pedagogice a inițiativelor social-utile ale acestora, corecției devierilor în dezvoltarea intelectuală, morală și fizică a personalității lor.

- Susținerea educaților în activitatea de autocunoaștere, autodeterminare și autodezvoltare.

5) “*Munca cu părinții*”. În cadrul acestui compartiment vor fi preconizate următoarele direcții de activitate:

- studierea familiilor discipolilor;
- iluminarea pedagogică a părinților;
- asigurarea implicării părinților în pregătirea și promovarea activității în cadrul grupului/clasei;
- dirijarea cu activitatea consiliului părintesc al clasei;
- munca individuală cu părinții;
- informarea părinților despre mersul și rezultatele instruirii, educației și dezvoltării discipolilor.

Formele și metodele de lucru cu părinții vor fi diferite. Astfel, pentru studierea familiei educaților, pedagogul va preconiza vizitarea familiilor, anchetarea, eseuri despre familie, concursul lucrărilor de creație ale discipolilor “Familia mea”, testarea, ateliere pedagogice, jocuri profesionale cu părinții, formarea băncii de date despre familie și educația familială.

În scopul iluminării pedagogice a părinților vor fi prevăzute lecții de pedagogie, psihologie, drept, etică, filosofie și igienă; adunări părintești, consultații tematice, activități practice de examinare și analiză a diferitor situații de educație a copilului în familie și școală, comunicări despre literatura pedagogică, schimb de experiență, serate de întrebări și răspunsuri, ziua ușilor deschise etc.

Implicarea părinților în activitatea grupului/clasei va fi asigurată prin planificarea în comun a muncii educative, organizarea activităților creative colective: sărbători, serate, concerte, TVC-uri; vizionarea teatrului, expozițiilor; organizarea marșurilor turistice, călătoriilor, zilelor sănătății etc.

Dirijarea cu activitatea consiliului părintesc va include: alegerea consiliului părintesc, acordarea ajutorului în planificarea și organizarea activității lui, munca cu familiile social-vulnerabile, stabilirea legăturilor cu comunitatea.

Informarea părinților despre rezultatele instruirii și dezvoltării discipolilor va fi realizată prin intermediul adunărilor de părinți (tematice și de totalizare), convorbirilor individuale, controlului agendelor elevilor, elaborării cărților dezvoltării copiilor și a

tabelor rezultatelor activității lor de învățare, expedierii scrisorilor, notițelor-înștiințări, cărților poștale de felicitare și exprimare de gratitudine.

C) **Realizarea planului** (organizarea muncii educative). Activitatea educatorului și a copiilor este variată ca gen și formă de organizare. Deși fiecare pedagog lucrează în felul său, există forme de activitate, metode, mijloace tipice, ceea ce ne permite de a le aborda din perspectivă tehnologică. Ca exemplu poate servi metodică organizării activităților create colective (sărbătorilor, marșurilor turistice, festivalurilor etc.). Structura, algoritmul organizării acestor activități presupune:

1. Crearea Consiliului coordonator al activității (sau a unui grup de inițiativă, temporară (3-5), sarcina căreia este de a organiza întreaga activitate, implicând în lucru toți participanții.

2. Elaborarea scenariului activității de către Consiliul coordonator, apelând la metoda asaltului de idei.

3. Întocmirea planului de acțiuni și repartizarea însărcinărilor tuturor participanților.

4. Pregătirea activității în baza organizării activității comune a copiilor, maturii urmînd să învețe discipolii acționînd împreună cu ei.

5. Promovarea nemijlocită a activității, declanșînd trăirile emoționale comune.

6. Organizarea ședinței finale a Consiliului pentru a face bilanțurile activității. Ulterior, pentru fiecare activitate va fi desemnat un nou consiliu și noi grupe de pregătire.

Astfel, pas cu pas, elevii vor fi atrași în diverse activități și relații, ceea ce va îmbogăți experiența lor, va asigura o atmosferă psihologică favorabilă de prietenie, încredere, susținere reciprocă.

Tehnici de stimulare a situației de succes a celor educați. Se știe că doar activitatea care aduce succes și satisfacție înaltă subiectului poate deveni pentru el factor al dezvoltării. Dacă copilul realizează un lucru fiind impus de maturi sau în virtutea necesității, această activitate nu dobîndește pentru el sens personalizat, nu devine prețioasă și necesară lui însuși. Ea, dimpotrivă, poate aduce la rezultate contrar opuse, precum, bunăoară: indiferența față de artă, față de muncă; disprețul față de etichetă, dușmănie față de oameni, răutate față de succesul altuia etc.

Pedagogul trebuie să fie preocupat de faptul ca activitatea organizată să conțină în sine situația de succes. Situația de succes reprezintă trăirea subiectivă, situația de satisfacție deosebită generată de rezultatele eforturilor fizice sau psihice a însăși subiectului activității. Senzația succesului apare la copilul care a reușit să înfrunte frica sa, neputința sa, sfiala,

timiditatea, dificultatea și altele. Nu există situație de succes în afara propriilor eforturi ale educatului. Psihologii (U. Glasser) menționează, că copilul care reușește să obțină succes în școală are toate șansele pentru succes în viață.

În practica educațională contemporană pot fi evidențiate două cauze care împiedică obținerea situației succesului: 1) subaprecierea individualității ca valoare socială; 2) profesionalismul scăzut al pedagogilor practicieni contemporani, care nu posedă tehnologia pedagogică relevantă.

Pentru a favoriza succesul activității sunt necesare *tehnici pedagogice specifice* de influență asupra educatului (unui copil aparte, sau grupei). În primul rând, e necesară *înlăturarea fricii* în fața activității ca procedeu obligatoriu în vederea eliberării copilului de încordarea psihologică. Copiilor care de la bun început declară: “Eu nu pot...”, “Eu nu știu...”, “Eu nu am să reușesc...”, preferînd poziția pasivă de observare cu tristețe a succesului colegilor, li se va spune: „Aceasta e simplu; aceasta nu e dificil de făcut. Dacă nu vei reuși, nu-i nimic strașnic. Încearcă sau să încercăm împreună; dacă nu vom reuși – vom căuta altă modalitate”. În aceste condiții se scoate momentul de încordare, copilul eliberîndu-se de așteptarea insuccesului.

Pedagogii vor folosi în calitate de tehnici stimulatoare și intonația, mimica, plastica care fiind expresiv manifestate pot insufla copilului încrederea în succes și dorința de a se include în activitate.

Trebuie să recunoaștem, că situația succesului într-o anumită ipostază a ei este creată artificial din motiv că pedagogul o anumită perioadă de timp ignorează neajunsurile activității și focalizează accentul de apreciere pe aspectele ei pozitive. În continuare însă va urma corecția treptată indicîndu-se la neajunsuri, stimulîndu-se depășirea lor în comun, iar apoi și de sine stătătoare.

D) Analiza eficienței activității educative – componenta finală a ciclului tehnologic.

Ce subînțelegem prin eficiența (calitatea) procesului educativ? În literatura de specialitate prin calitatea procesului educativ de regulă se subînțelege eficacitatea, rezultativitatea acțiunii educative din perspectiva asigurării atingerii scopului proiectat. Specialiștii recomandă de a confrunta rezultatele recent obținute cu realizările perioadei precedente pentru a evidenția tendințele schimbărilor survenite. Așa dar, determinarea eficienței activității educative presupune confruntarea rezultatelor curente cu scopurile și realizările anterioare ale practicii educaționale.

În calitate de *obiective* pentru analiza eficienței procesului educativ pot fi stabilite:

- evidențierea nivelului de bună creștere a copiilor;
- determinarea satisfacției elevilor, pedagogilor și părinților în raport cu procesul educativ și rezultatele lui.

Investigarea eficienței procesului educativ solicită respectarea următoarelor *principii*:

1. În contextul paradigmei educației orientate spre personalitatea celui educat, copilul va fi examinat în calitate de scop, subiect și rezultat al procesului educativ.

2. În alegerea criteriilor, indicatorilor și metodicilor de studiere a calității activității educative se va reieși din principiul abordării sistemice, care presupune stabilirea interconexiunii componente evaluative cu scopurile, obiectivele, conținutul și modalitățile organizării procesului pedagogic. Aceasta va exclude atitudinea subiectivă (îmi place sau nu îmi place) în selectarea mijloacelor diagnosticului.

3. Evaluarea rezultatelor dezvoltării personalității elevului constituie conținutul de bază al activității de determinare a eficienței procesului educativ.

4. În cadrul evaluării finale e necesar de determinat mijloacele pedagogice mai eficiente, precum și acele forme și modalități de organizare a procesului educativ, care în cea mai mică măsură au influențat dezvoltarea personalității elevilor.

5. Procesul de evaluare a eficienței activității educative nu trebuie să aducă daună celor investigați, iar rezultatele lui nu pot deveni un mijloc de presiune administrativă asupra pedagogului, părintelui sau elevului.

Analiza calității educației reprezintă în esență un nou diagnostic, despre rezultatele căruia urmează să fie informați elevii și părinții. De rînd cu analiza orientată spre elevi, pedagogul permanent va realiza analiza îndreptată spre sine însuși – autoanaliza.

Încheind examinarea conținutului și structurii planului muncii educative, menționăm că sunt posibile și alte variante. Proiectarea este un lucru creativ, de aceea pedagogul-educator este în drept de a-și alege varianta sa, care în cea mai mare măsură corespunde viziunilor sale pedagogice, conține informația necesară, fiind și comod pentru utilizarea în munca de zi cu zi.

3. Proiectarea unei activități educative

Proiectarea activităților educative presupune modelarea interconexiunii scopurilor – conținutului – metodelor – mijloacelor pedagogice.

Cum să asigure educatorul logica elementelor indicate în activitatea practică? Cum să procedeze: să selecteze la început scopurile sau metodele, sau să aleagă mai întâi metodele fără a se gândi la scopuri? Mulți practicieni aproape nu se gândesc la scopuri, la “Ce?” și “De ce?”. Pentru ei sunt mai importante metodele: „Cum voi face aceasta?”

Și totuși în context pedagogic ar fi incorect și ireal de a cere de la specialistul-practician, ca el de fiecare dată, înainte de a selecta metodele, să-și pună mai întâi întrebarea despre scopuri. Savanții consideră că odată ce educația ca știință îmbină în sine teoria și practica, nu este potrivit de a pune asemenea întrebări unilaterale. Specialistul practic poate, să aleagă la dorință, cu care element va începe: cu scopul, conținutul, metoda sau mijloacele. El poate merge pe una din patru căi:

1. Mai întâi cumpănește scopurile: Ce vreau eu să întreprind și de ce?
2. Fiind cointerestat de o anumită temă, poate începe cu conținutul.
3. Știind, că discipolii preferă să se joace în diferite jocuri: TVC, fotbal, jocuri de rol etc., va preconiza asemenea jocuri/metode.
4. Același lucru poate fi spus despre mijloace, de exemplu, despre filme. Pedagogul poate închiria un film bun, reieșind din faptul, că grupul vizionează cu plăcere filmele.

Toate patru căi sunt legitime. Specialistul poate începe de la scop sau de la conținut, sau de la metode, sau de la utilizarea mijloacelor. Important e, ca indiferent de faptul de la ce va începe, la urma urmelor să-și pună întrebarea despre scop: Ce vreau să obțin, de ce consider aceasta interesant sau important? La ce rezultat urmează să ajung?

Un exemplu de chibzuire a coerenței scopuri-conținut-metode-mijloace poate servi modelul de proiectare a întrunirii părinților cu tema “Drepturile copilului în familie”. Familiarizându-se amănunțit cu tema, pedagogul se va gândi, cum ar putea aranja întrunirea din punctul de vedere al metodicii și a laturii ei organizaționale. Acțiunile metodico-organizatorice posibile ar putea fi: pregătirea unui scurt referat, organizând ulterior lucrul în grup sub formă de discuție deschisă; demonstrarea unui film de scurt metraj; prezentarea rezultatelor discuției pe placarde; aranjarea participanților în grupuri la mese pentru a favoriza o desfășurare mai bună a discuției; propunerea băuturilor răcoritoare pentru a asigura o atmosferă de descătușare etc.

Precum vedem, au fost chibzuite diverse metode, mijloace: lucrul în grup, referat, discuție, film, placard, băuturi. Aceste „metode” sînt de cele mai diverse genuri și ele pot fi clasificate în grupe:

- 1) Metode: referat, lucru în grup, discuție.

- 2) Mijloace: film.
- 3) Material: placard, prelungitor.
- 4) Timpul.
- 5) Aspecte pedagogice și organizaționale: aranjarea grupelor la mese și altele.

Aceste cinci etape se referă la proiectarea metodică și organizațională: Care metode se potrivesc cel mai bine? Este nevoie de materiale? Care anume? Cît timp va dura referatul? Cît timp trebuie preconizat pentru lucrul în grup? Cît va dura întreaga activitate? Cum trebuie amenajată încăperea, aranjate mesele? Unde va sta referentul? etc.

Pedagogul trebuie să chibzuiască aceste cinci puncte, luînd decizii și pregătindu-se într-o ambianță liniștită. Aceste cinci componente ale acțiunilor metodice reprezintă o varietate de căi și mijloace, modalitatea și modul în care cu ajutorul metodelor și mijloacelor pot fi atinse scopurile preconizate.

Cum se formulează scopul educativ? În literatura relevantă scopurile deseori se indică printr-un singur cuvînt, de exemplu: dezvoltarea personalității, autonomie, independență etc. Aceasta este imprecis și puțin util. Nu este precizat, spre exemplu, referitor la independență: se prevede de a o forma; a o consolida sau a o aprofunda? Prin urmare, de rînd cu descrierea conținutală a scopului (independența), e necesar de a completa și partea a doua: acțiunea (comportamentul). Această a doua parte a formulării scopului este foarte importantă, întrucît aici pedagogul indică concret modul în care conținutul urmează a fi transpus în fapt. Odată ce scopul indică starea așteptată ca rezultat, el va fi descris permanent cu ajutorul verbului “trebuie”.

Formularea scopului educativ ca și orice formulare de scop include trei elemente: 1) persoana (persoanele); 2) conținutul; 3) acțiunile (comportamentul).

În mod concret scopurile se formulează, spre exemplu, astfel:

∅ Copiii (persoanele) trebuie să se exerseze (acțiunile) în manifestarea independenței în relațiile de comunicare cu alte persoane (conținutul).

∅ Părinții (persoanele) trebuie să se ocupe de problema (acțiunea) respectării drepturilor copilului în familie (conținutul).

Ierarhizarea scopurilor. Unele din scopurile educative preconizate sunt destul de generale, abstracte, iar altele, dimpotrivă, foarte concrete. Noi putem să le amplasăm după trei trepte.

Treapta *întîi*. Scopurile *generale* (directorii). De exemplu, stimularea independenței. Acest scop este foarte abstract și poate avea multe semnificații. La prima viziune sub acest

titlu este greu de imaginat ceva concret. De aceea este firească întrebarea: Ce presupune această independență?

Treapta *a doua*. *Obiectivele de referință*: noțiunea independența urmează a fi întrucâtva concretizată: independență în raport cu...

- îngrijirea sălii de clasă;
- responsabilitatea în comun, participarea în consiliul clasei;
- promovarea activităților extradidactice.

Această orînduire întrucâtva ajută pedagogului, însă pînă ce o fi nu se poate nimic întreprinde concret în direcțiile indicate. Se impune o precizare.

Treapta *a treia*. *obiectivele operaționale* preconizează evidențierea acțiunilor *concrete* pe care discipolii urmează să le însușească:

- independența în îngrijirea sălii de clasă: singuri să facă deridicarea, aerisirea, să ude florile, să ștergă frunzele de praf, să aranjeze lucrurile, rechizitele la locurile de destinație, să înfrumusețeze sala în așa fel, ca fiecare să se simtă în ea plăcut;
- independența în consiliul clasei: să vină cu propuneri și inițiative, să rezolve probleme, să poarte răspundere pentru clasa sa, pentru școala sa;
- independența în promovarea activităților: să emită idei, să se implice în elaborarea planului de acțiuni.

Este oare un scop sau altul directoriu, de referință sau operațional/concret? Există careva criterii pentru a trata univoc (cu un singur înțeles) scopurile?

Scopurile educative, scopurile acțiunilor. Se impune necesitatea de a clarifica încă o întrebare. Pînă acuma s-a vorbit doar numai despre scopurile educative, adică despre scopurile (obiectivele) educatorului. Însă, precum se știe, de rînd cu ele există și scopurile discipolilor, adică scopurile acțiunilor acestora. Pot ele oare fi formulate după modelul celor ale educatorului? Precum s-a menționat deja anterior, ele pot fi doar preconizate în mod ipotetic, aproximativ. În proiectarea scopurilor pedagogul numaidcît trebuie să țină cont de scopurile discipolilor, însă el nu le poate prezice detaliat. Aceasta înseamnă, că scopurile acțiunilor discipolilor pot fi formulate doar la nivelul scopurilor de referință. În mod concret aceasta se formulează astfel:

- 1) Scopurile proprii ale educatorului (scopurile educative).
- 2) Scopurile discipolilor (scopurile acțiunilor).
- 3) Ansamblul, rezultat din ambele scopuri (scopuri ale învățării).

Exemplu: Mișcarea și sănătatea. Nivelul scopurilor de referință.

Scopurile educative	Scopurile acțiunilor
Discipolii trebuie...	Discipolii doresc...
i Să înțeleagă și să afle despre importanța sportului și a mișcărilor	i Să alerge. i Să se joace. i Să se relaxeze.
i Să asocieze sportul cu sănătatea.	i Să comunice unul cu altul.
i Să efectueze cel puțin de două ori pe săptămână exerciții fizice.	

Rezultatele (finalitățile) preconizate – obiectivele operaționale:.

Discipolii trebuie...

O₁ – să argumenteze importanța sportului și a mișcărilor;

O₂ – să asocieze sportul și sănătatea;

O₃ – să trăiască variate impresii grație comunicabilității.

Scopurile acțiunilor pot coincide în întregime cu scopurile educative, fiind identice cu ele, devenind în mod automat obiective operaționale (scopuri ale învățării). În cazul când doar unele scopuri educative coincid cu cele ale acțiunilor, pedagogul va completa la scopurile educative inițial proiectate și scopuri noi.

Așa dar, din cele expuse se conturează anumită ordine a acțiunilor pedagogului în vederea modelării unei activități educative:

- 1) Precizarea scopului și a obiectivelor educaționale.
- 2) Concretizarea formei de activitate în raport cu scopul și obiectivele proiectate.
- 3) Selectarea conținuturilor, mijloacelor, metodelor, stabilirea locului, timpului și rolului fiecărui participant.
- 4) Realizarea activității educative, în special, crearea dispoziției de cointeresare ținând cont de specificul conținutului, formelor, mijloacelor, metodelor preconizate.
- 5) Totalizarea activității cu analiza ulterioară, împreună cu discipolii, a rezultatelor.

În continuare prezentăm un exemplu de proiectare a activității pedagogice, bazate pe tehnologia și metodică educației individuale reflexive.

La tema “*Bilanțurile semestrului (anului)*” pedagogul determină scopul educativ: corectarea atitudinii copiilor față de învățătură prin schimbarea poziției și concepției lor asupra sîrguinței depuse și a rezultatelor obținute.

Obiectivele operaționale: fiecare elev să devină capabil:

O₁ – să autoanalizeze și autoaprecieze rezultatele obținute la învățătură;

O₂ – să stabilească cauzele, care împiedică unei învățături mai performante;

O₃ – să determine căile de îmbunătățire a situației.

În conformitate cu aceste scopuri tehnologia realizării activității va include:

- 1) Anunțarea scopului activității.
- 2) Analiza comparativă a reușitei obținute în semestrul precedent și cel examinat (3-5 minute).

3) Conversația ghidată (10 minute): elevii vor răspunde pe rând la întrebările: “Ești satisfăcut de rezultatele obținute? De ce?”; “Ce te împiedică să înveți mai bine?”; “Cine ar putea să-ți ajute la învățatură?”

4) Lucrul în grup (4-5 persoane – 5-7 minute). Grupelor li se va propune însărcinarea de a pregăti răspunsuri argumentate la următoarele întrebări: “În viață întâlnim două puncte de vedere asupra învățării: trebuie de învățat bine și nu e obligator să înveți bine”. Alegeți punctul vostru de vedere, argumentați-l (în locul acestei întrebări poate fi propusă alta: “Arătați rolul cunoștințelor în viața omului și a societății aducând exemple concrete”; “Indicați două-trei cauze principale, care vă împiedică să învățați mai bine”; “Ce trebuie de întreprins pentru a înlătura cauzele indicate?”).

5) Discuție (12 minute). Fiecare grup își va expune părerile sale pe marginea întrebării.

6) Reflexia (5 minute). Elevii pe rând răspund la întrebările: “Ce ți-a plăcut în discuția de azi? De ce?”; “Ce nu ți-a plăcut? De ce?”; “Ce a fost pentru tine util în această discuție? De ce?”

7) Încheiere (2-3 minute). Pedagogul va face un mic bilanț al desfășurării orei de clasă, menționând ca pozitiv faptul, că fiecare elev ar dori să-și îmbunătățească performanțele: “Fiecare din voi poate să lucreze în semestrul nou la fel ca și pînă acum. În acest caz este greu de așteptat o îmbunătățire a situației. Însă se poate de ținut cont de acele sfaturi, care au fost promovate în discuția noastră. Eu cred că în aceste condiții rezultatele vor fi acelea, pe care voi singuri doriți să le aveți. Într-o lună de zile noi vom reveni la discuția rezultatelor intermediare și vom vedea ce veți reuși să faceți”.

Analiza pedagogică a activității promovate va include următoarele elemente:

- măsura de atingere a scopului și a obiectivelor strategice și tactice;
- eficiența mijloacelor, metodelor și procedeele utilizate;

- nivelul de implicare a participanților, satisfacția lor de la participare; manifestările individuale ale unor participanți (îndeplinirea rolului, starea emoțională și reacțiile, întrebările etc.);
- logica și structura activității educative, eficiența ei;
- nivelul măiestriei pedagogice a educatorului, manifestarea poziției lui de viață și pedagogice, maniera de comportament, caracterul relațiilor cu discipolii etc.;
- locul activității promovate în sistema muncii educative cu clasa, școala în general.

Care sunt, deci, acele *condiții*, realizându-le pe care ar putea fi obținute rezultatele scontate. Cea mai importantă din ele – transpunerea în viață a principiului abordării sistemice. Nu poate fi vorba de o educație cu adevărat eficientă, dacă în baza ei se află principiul măsurilor educative, adică organizarea unor acțiuni obligatorii, sărbătorirea anumitor evenimente, care nu întotdeauna atrăgeau copiii. Alternativa acestora este crearea și dezvoltarea în școli și în instituțiile extrașcolare a sistemelor educative umaniste.

Ideea unei sisteme educative a școlii capătă astăzi tot mai mulți adepți.

4. Sistema educațională a școlii

Sistema este o totalitate a unui complex de elemente legate reciproc care constituie o anumită integritate. Ea în mod obligator presupune interacțiunea elementelor structurale.

În pedagogia contemporană *sistema educațională a școlii* este concepută ca complex de scopuri, unitatea persoanelor care organizează activitatea în vederea atingerii lor, atitudini între participanți, mediul ambiant implicat în munca pedagogică și activitatea managerială de asigurare a viabilității sistemii. Categoria „*sistema educativă*” ne permite de a aborda pe nou întreaga activitate a școlii, scopul căreia este crearea condițiilor pentru dezvoltarea de valoare deplină și socializarea elevilor. Mijloacele de atingere a scopului în acest caz le constituie nu numai sistema de instruire, dar și sistema muncii educative în cadrul școlii, precum și munca școlii cu familia, instituțiile de cultură, organele de administrare locală, organizațiile de deservire a populației, întreprinderile. Munca educativă devine nu un lanț de activități, dar o componentă a unor structuri coordonate, forme de activitate, tehnologii. Școala, în acest caz, reprezintă nu doar instituție instructiv-educativă, intensificându-se funcția ei social-pedagogică. Ea influențează asupra elevilor ca factor pur pedagogic (prin învățători, lecții, însărcinările pentru acasă, orele clasei), dar și ca fenomen social-psihologic (datorită înglobării în mediul înconjurător, relațiilor, care se constituie între copii, pedagogi, părinți,

șefi:pe calea creării atmosferei colectivului, care unește copiii și maturii în limitele unei instituții concrete de învățământ).

În această ordine de idei, sistema educațională presupune formarea la elevi a unei atitudini integre față de lume, mediul înconjurător, dezvoltarea autoconștiinței personalității. De aceea ea nu poate fi realizată în limitele instruirii la lecții, solicitând și o activitate diversă, creativă extracurriculară.

Sistema educativă a școlii are o structură complicată, componentele ei fiind: concepția primară (totalitatea de idei, activitatea în vederea realizării lor); subiectele activității, relațiile care integrează subiecții într-o anumită comunitate, mediul ambiant implicat în munca pedagogică; conducerea ce contribuie la integrarea tuturor componentelor într-o unitate.

Sistema educativă nu este un fenomen static, dar unul în continuă evoluție. Apar și dispar diferite idei și reprezentări, modalități de interacțiune între pedagogi și copii, unele sau alte forme de activitate structuri organizaționale; se complică și se reglementează activitatea vitală a colectivului sau invers, au loc procese dezorganizaționale.

Cu cât e mai dezvoltată sistema educativă, cu atât în măsură mai mare integritatea ei se bazează pe activitatea în comun a copilului și părinților, pe unitatea intereselor lor.

Criteriul de bază al dezvoltării sistemii educative umaniste – *autodezvoltarea* personalității copilului. Se impune căutarea căilor de includere optimală a fiecărui discipol în procesul de proiectare a scopurilor, activitatea creativă în comun, perfecționarea relațiilor interpersonale și de grup, crearea situațiilor care îl vor stimula pe fiecare (fie copil, fie și adult) spre reflexie, autocunoaștere, autorealizare.

Sisteme educaționale devin tot mai multe. Varietatea lor fiind condiționată de sporirea tipurilor diferitor instituții, dezvoltarea creației pedagogice în domeniul educației, atragerea discipolilor și a părinților acestora la organizarea vieții în colectivele școlare.

În literatura de specialitate se menționează că sistemele educative constituie rezultatul muncii calitative, deseori inovaționale, ale colectivelor sau unor eminenți pedagogi. Cu alte cuvinte, oricare colectiv pedagogic calificat, sprijinindu-se pe recomandările științei și experiență își poate crea sistema sa pedagogică. Pentru aceasta se impune voința colectivului sau a conducătorului și abordarea profesională: analiza situației dezvoltării școlii, determinarea problemelor și a perspectivelor de dezvoltare, elaborarea concepției și a planului de acțiuni.

Orice sistemă educativă poartă în sine amprenta timpului și a regimului social-politic, caracterului relațiilor sociale. În scopurile și sarcinile pe care ea le înaintează, se disting idealurile omului anumitei epoci.

Principalul pentru fiecare din sistemele educative este orientarea spre educația omului pregătit și capabil de a trăi în societatea contemporană lui.

Conspect de reper

Tehnologia educației. – Aspectul științei pedagogice care abordează problema proiectării proceselor educative dirijate.

Metodica muncii educative. – Ramură aplicativă a teoriei educației care studiază direcțiile și principiile, formele și metodele de organizare a muncii educative.

Măiestria pedagogului. – Aliaj de cunoștințe, abilități profesionale, calități de personalitate și experiență.

Abilitățile pedagogice. – Gnostice;

– proiective;

– constructive;

– comunicative;

– organizatorice.

Tehnica pedagogică. – Complex de abilități ale pedagogului de a se stăpîni, dirija cu sine și a influența asupra discipolilor prin mijloacele psihofizice: voce, gest, privire, suflet, sentimente.

Educatorul facilitator. – Dezvoltă cu succes relații de susținere, ajutor în interacțiunea sa cu copilul, părinții, colegii.

Funcțiile dirigintelui de clasă. – Educațională;

– organizațional-administrativă;

– coordonatoare.

Ciclul tehnologic al muncii educative. – Diagnostic;

– planificarea;

– realizarea planului;

– analiza rezultatelor.

Compartimentele planului muncii dirigintelui. – Analiza calității muncii educative din perioada precedentă;

- scopurile și obiectivele activității educative;
- direcțiile de structurare a conținuturilor proiectate;
- munca individuală;
- munca cu părinții.

Sistema educațională a școlii. – Complex de scopuri; unitatea persoanelor care organizează activitatea în vederea atingerii lor;

- atitudini între participanți;
- mediul ambiant implicat în munca pedagogică și activitatea managerială de asigurare a viabilității sistemului.

Aplicații practice

1. Evidențiați direcțiile de optimizare a muncii dirigintelui de clasă din perspectiva concepției educației, orientate spre personalitate.
2. Evidențiați componentele ciclului tehnologic al muncii educative și explicați conexiunea lor.
3. Reflectați asupra importanței investigării nevoilor de educație pentru asigurarea unei proiectări calitative a educației.
4. Elaborați o microcomunicare privitor la problema colaborării școlii și familiei.
5. Elaborați proiectul orei de clasă situaționale conform tehnologiei individuale reflexive.
6. Dezvăluiți conținutul semantic al enunțului:
“Educația este o artă, implementarea căreia urmează să fie perfecționată de multe generații” (Immanuel Kant).

Bibliografie

1. Albu, Gabriel. *În căutarea educației autentice*. Iași: Polirom, 2002. 200 p.
2. Antonesei, Liviu. *Paideia : Fundamentele culturale ale educației*. Iași: Polirom, 1996. 128 p.
3. Bîrzea, C. *Arta și știința educației*. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1995. 219 p.
4. Brezinka, Wolfgang. *Erziehung in einer vertunsicheren Gesellschaft: Beitrage sur Praktischen Padagogik*. Munchen : Verlag E. Beinhardt, 1993. 264 p.
5. Cernichevici, Silvia. *Educație și eros. Ghid pentru educatori, părinți și tineri*. Iași: Polirom, 2001. 143 p.
6. Cojocaru, Venera Mihaela. *Educație pentru schimbare și creativitate*. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 2003. 312 p.
7. *Concepția educației în Republica Moldova / Ministerului Educației și Științei*. Ch.: Lyceum, 2000. 36 p.
8. *Convenția cu privire la Drepturile Copilului / ONU; UNICEF*. 20 p.
9. Cristea, Sorin. *Dicționar de pedagogie*. București : Litera Internațional, 2000. 398 p.
10. Cristea, Sorin. *Fundamentele științei educației. Teoria generală a educației*. Ch. : Litera, 2003. 240 p.
11. Cucuș, Constantin. *Pedagogie*. Iași: Polirom, 1996. 230 p.
12. *Curriculum școlar : Clasele I-IV : Broșură informativă*. Ch.: Prut Internațional, 1998. 80 p.
13. *Dragostea, viața, familia : ghid pentru profesori*. Ch.: Epigraf, 2000. 311 p.
14. Hopkins, David ș. a. *Perfecționarea școlii într-o eră a schimbării*. Ch.: Prut Internațional, 1998. 256 p.
15. Iucu, Romiță B. *Managementul și gestiunea clasei de elevi. Fundamentele teoretico-metodologice*. Iași: Polirom, 2000. 199 p.
16. Joiță, Elena. *Pedagogia: Știința integrativă a educației*. Iași: Polirom, 1999. 192 p.
17. Macavei, Elena. *Pedagogie: Teoria educației. Vol. 2*. București: Aramis, 2002. 448 p.
18. Mija, V., Spînu, A. *Agenda dirigintelui*. Ch.: ARC, 2003. 52 p.
19. Mîndîcanu, Virgil. *Moștenirea noastră – bogăția spirituală*. Ch.: Univ. de Stat „Ion Creangă”, 2003. 312 p.
20. Moise, Constantin, Cozma Teodor. *Reconstrucție pedagogică*. Iași: Ed. Ankarom, 1996. 316 p.
21. Momanu, Mariana. *Introducere în teoria educației*. Iași: Polirom, 2002. 172 p.
22. Nicola, Ioan. *Tratat de pedagogie școlară*. București: Aramis, 2003. 575 p.

23. Oprescu, N. *Pedagogie*. București, 1996. 403 p.
24. Savater, Fernando. *Curajul de a educa*. Ch.: ARC, 1997. 213 p.
25. Schilling, Ioannes. *Didaktik / Methodik der Sozialpädagogik: Grundlagen und Konzepte*. Lechterhaud, 1995. 292 p.
26. Văideanu, George. *Educația intelectuală. Studii și perspective*. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1971. 250 p.
27. Văideanu, George. *Educația la frontiera dintre Milenii*. București: Ed. Politică, 1998. 327 p.
28. Voiculescu, Floarea. *Analiza resurse – nevoi și management strategic în învățământ*. București: Aramis, 2004. 410 p.
29. Zolotariov, Elena. *Plăsmuind un suflet nobil...* Ch.: Reclama, 2005. 215 p.
30. Бордовская, Н. В., А. А. Реан. *Педагогика : учеб. для вузов*. Спб.: Питер, 2001. 289 p.
31. Маленкова, Л. И. *Воспитание в современной школе: Книга для учителя и воспитателя*. М. : Издательский Дом «Ноосфера», 1999. 298 p.
32. *Педагогика: учебник* / Л. П. Крившенко, М. Е. Вайндорф-Сысоева и др.; под ред. Л. П. Крившенко. М.: Т К Велби, Изд-во Проспект, 2004. 432 p.
33. Подласый, И. П. *Педагогика : Процесс воспитания. Кн. 2*. М.: Владос, 2000. 255 p.
34. Селиванов, В. С. *Основы общей педагогики : Теория и методика воспитания*. 3-е изд. М.: Изд. центр «Академия», 2004. 336 p.
35. Щуркова, Н. Е. *Новое воспитание*. М.: Пед. общество России, 2000. 119 p.